Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang

Ontwikkelingen in de kwaliteit van de Nederlandse kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang

Gecombineerde metingen 2017-2019

Pauline Slot

IJsbrand Jepma

Paulien Muller

Bodine Romijn

Celeste Bekkering

Paul Leseman

LKK, december 2019

Universiteit Utrecht

Sardes

Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang

Ontwikkelingen in de kwaliteit van de Nederlandse kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang

Trendanalyses kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang en verklarende analyses gastouderopvang op basis van de gecombineerde gegevens metingen 2017-2019

Voorwoord

Voor de derde keer op rij presenteert het consortium van de Universiteit van Utrecht en Sardes haar bevindingen over de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland. Met de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK) meet het consortium van 2017 tot en met 2020 (met een mogelijke verlening tot en met 2025) de kwaliteit in de vier typen kinderopvang in Nederland: kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang.

Zonder de welwillende medewerking van vele kinderopvangorganisaties en -medewerkers was de uitvoering van de LKK 2019 onmogelijk geweest. Daarom willen wij allereerst onze grote dank uitspreken aan alle pedagogisch medewerkers en gastouders die onze observatoren gastvrij hebben ontvangen en aan alle leidinggevenden van kinderopvangorganisaties en medewerkers van gastouderbureaus die dit mede mogelijk hebben gemaakt.

Daarnaast zijn wij blij met de grote flexibiliteit en inzet waarmee het observatorenteam door het hele land in totaal 137 locatiebezoeken heeft afgelegd en beeldmateriaal hebben gecodeerd. Wij bedanken – in alfabetische volgorde – onze kundige observatoren: Sanne Dirkse, Kirsi de Blieck, Rosa Boom, Liza Cremers, Nienke Geijer, Lisette van de Graaf, Karin Groen, Willeke Gussinklo, Desiree Hoogenboom, Sjoerd Houweling, Ayla Klaver, Thao Khong, Patricia Merle, Lisa Oosterom, Lois van der Pas, Ryanne Peters, Arissa Riemens, Emma Riksen, Lilian de Ruiter, Daniek Sevat, Eva Schaafsma, Esther Schelvis, Marilou Simonetti, Lieke Snellink, Wendy van Vlerken, Margreet Wijmans. De observatoren werden achter de schermen ondersteund door het matchmakers-team: Noa Bakker, Kyra Droste en Antoinette Kroon. We zijn blij met de doortastendheid en volharding waarmee zij 137 locaties hebben overtuigd van nut en noodzaak om mee te doen aan de LKK 2019.

Binnen de Universiteit Utrecht heeft Celeste Bekkering dit jaar een belangrijke rol gespeeld in de totstandkoming van de LKK 2019. Met name rondom de verwerking van het videomateriaal en de analyses van de gastouderopvang heeft zij een grote rol gespeeld. Ook Willeke van de Werf willen we bedanken voor haar bijdrage aan Hoofdstuk 1 over de geschiedenis van de kinderopvang.

Binnen Sardes hebben Tanja Schulting en Lisette Sleeuwenhoek de coördinatie van het veldwerk en de matchmaking voor hun rekening genomen en het voortouw genomen bij de afstemming en ingebruikneming van een doordacht relatiebeheersysteem dat specifiek voor de LKK ontwikkeld is. Zij hebben dit zorgvuldig en doortastend gedaan, waardoor de uitvoering van het veldwerk en de terugkoppeling van onderzoeksbevindingen voorspoedig is verlopen.

Dank ook aan het Kohnstamm Instituut en het NCKO voor de flexibele samenwerking bij het coderen van de video-opnamen die in het kader van de LKK zijn gemaakt.

Op verzoek van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is een klankbordgroep ingericht die structureel meedenkt met het LKK-team. Ook dit jaar weer hebben de leden van de klankbordgroep op 25 juni 2019 op constructieve wijze bijgedragen aan het duiden van de LKK-resultaten, het doorspreken van enkele opvallende bevindingen en het formuleren van speerpunten voor verder onderzoek. De leden van de klankbordgroep zijn – in willekeurige volgorde: Hanke Palmen en Ron Baars (Vereniging GastOuderBranche), Ottavia van den Broek (Nysa), Nanne van Doorn (BKK), Josette Hoex (NJi), Maartje Jacobs (Onderwijsinspectie), Ernst Radius (Sociaal Werk Nederland), Carla Schipperheijn (BK), Marijke Schuurkes en Lonneke van Dijk (PPINK), Marieke Lantinga en Maaike Vaes (Branchevereniging Maatschappelijke Kinderopvang), Harriët Vermeer (Universiteit Leiden), Nienke Willering en Suzanne Plaisier (BOinK), Marjet Winsemius (Voor Werkende Ouders) en Laura Winters en Marlieke van der Lelij (VNG).

Tot slot bedanken we onze opdrachtgevers vanuit het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voor de prettige samenwerking, in de personen van Inge Bruggers en Reina Kloosterman.

De kinderopvangsector is bezig met een uitdagend jaar. Vanaf 1 januari 2018 traden de eerste kwaliteitsverhogende maatregelen in het kader van de Wet Innovatie en Kwaliteit Kinderopvang (IKK) in werking, zoals het mentorschap en de 3-uursregeling. Daarnaast zijn er in 2019 aanvullende maatregelen inwerking getreden, zoals de aanpassingen in de beroepskracht-kind-ratio en de aanstelling van een pedagogisch beleidsmedewerker. Kinderopvangorganisaties die ook voorschoolse educatie bieden, zien zich geconfronteerd met extra uitdagingen, zoals de verhoging van het aantal uren voorschoolse educatie voor doelgroeppeuters naar 960 uur vanaf 1 augustus 2020. Tenslotte was er in 2019 sprake van groei in de vraag naar dagopvang, terwijl het aanbod van beroepskrachten vanuit de opleidingen niet navenant is toegenomen.

Vanuit de LKK zien we dat de kinderopvangsector druk ervaart en dat er tegelijkertijd meer en meer verwacht wordt dat de kinderopvang als een volwaardige pedagogische en ontwikkelingsgerichte voorziening functioneert. De LKK-bevindingen stellen ons niet alleen in staat om een beeld te geven van de kwaliteit van de vier kinderopvangtypen in Nederland op dit moment. Ook kunnen deze bevindingen bekeken worden in het licht van de ontwikkelingen over de afgelopen 25 jaar. De komende periode zullen we deze inzichten verder uitbouwen en delen met eenieder die zich betrokken voelt bij de kinderopvang.

Pauline Slot, Celeste Bekkering, Bodine Romijn & Paul Leseman (Universiteit Utrecht),
IJsbrand Jepma & Paulien Muller (Sardes)

Inhoud

Voorwoord 5
Samenvatting 11
Leeswijzer 16
1. Inleiding 17
1.1 Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK) 17
1.2 Ontwikkelingen in de kinderopvang 18
Jaren ‘90 - 2005 18
Jaren 2005 - 2010 19
Jaren 2010 - 2019 21
Onderzoek naar kwaliteit 23
Huidige stand van zaken 24
2. Kwaliteit van alle opvangtypen 26
2.1 Representativiteit van de bevindingen 26
2.2 De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang 29
2.3 Kwaliteit vanuit het perspectief van het kind 34
2.4 Kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang in internationaal perspectief 37
Bijlagen bij Hoofdstuk 2 38
3. Kwaliteit van de kinderdagopvang in de afgelopen jaren 42
3.1. Introductie en leeswijzer 42
3.2. Samenvatting en beschouwing van de resultaten 42
3.3. Methodische aanpak en verantwoording 44
3.4. Algemeen beeld van de kwaliteit 1995-2019 45
3.5. Omgevingsschalen ITERS-R/ECERS-R 47
Internationale vergelijking van de ITERS/ECERS 52
3.6. NCKO-interactievaardigheden 54
3.7. CLASS Toddler 56
Internationale vergelijking voor de CLASS 59
Bijlagen kinderdagopvang 61
4. Kwaliteit van de peuteropvang in de afgelopen jaren 65
4.1. Introductie en leeswijzer 65
4.2. Samenvatting en beschouwing van de resultaten 65
4.3. Methodische aanpak en verantwoording 68
4.4. Algemeen beeld van de kwaliteit 2011-2019 68

4.5. Omgevingsschaal ECERS-R 70
4.6. NCKO-interactievaardigheden 72
4.7. CLASS Toddler 74
Bijlagen peuteropvang 77
5. Kwaliteit in de buitenschoolse opvang in de afgelopen jaren 81
5.1 Introductie en leeswijzer 81
5.2 Samenvatting en beschouwing van de resultaten 81
5.3 Methodische aanpak en verantwoording 84
5.4 Omgevingsschaal 84
5.5 Interactievaardigheden 86
5.6 Videocodering versus live observaties 89
Bijlagen buitenschoolse opvang 91
6. Kwaliteit in de gastouderopvang 98
6.1 Introductie en leeswijzer 98
6.2 Samenvatting en beschouwing van de resultaten 99
6.2.1 Kwaliteit in de gastouderopvang: beschrijvende resultaten 100
6.2.2 Kwaliteit in de gastouderopvang: de belangrijkste voorspellers van de kwaliteit ... 101
6.3 Methodische aanpak en verantwoording 104
6.4 Structurele - en proceskwaliteit in de gastouderopvang 105
6.4.1 Observaties 106
6.4.2 Interviewgegevens 111
6.5 Voorspellers van de kwaliteit in de gastouderopvang – CLASS & FCCERS 118
6.6 Samenhang tussen verschillende achtergrondkenmerken van de gastouder en de kinderen die opgevangen worden 123
Bijlagen gastouderopvang 126
APPENDIX A 134
APPENDIX B 138
Referenties 140
Colofon 145

Samenvatting

Sinds 2017 wordt in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland jaarlijks in beeld gebracht door een consortium van de Universiteit Utrecht en Sardes onder de naam *Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang* (LKK). Dit nieuwe consortium heeft het stokje overgenomen van het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO) dat eerder belast was met de monitoring van de kinderopvangkwaliteit in Nederland. In 2017 verscheen een eerste rapport over de eerste kwaliteitsmeting in 2017, gebaseerd op toen nog relatief kleine steekproeven. In 2018 verscheen een rapport over de gecombineerde resultaten van de eerste en tweede kwaliteitsmeting zoals die in 2017 respectievelijk 2018 hebben plaatsgevonden in de kinderopvang, de peuteropvang, de buitenschoolse opvang en de gastouderopvang in Nederland. **Dit rapport presenteert de resultaten van de gecombineerde metingen van 2017, 2018 en 2019 en schetst de ontwikkelingen in kwaliteit over de tijd.** De analyse van de ontwikkelingen in de kwaliteit van de kinderopvang is een nieuw onderdeel van de LKK rapportage. **Voor de kinderdagopvang betreft deze analyse een periode van 25 jaar aangezien de eerste kwaliteitsmeting in 1995 plaatsvond. Voor de peuteropvang en buitenschoolse opvang gaat het om een kortere periode van acht jaar, omdat de kwaliteit van deze opvangsoorten eerder niet systematisch is onderzocht.** Voor de gastouderopvang is nog geen trendanalyse mogelijk, omdat er nog onvoldoende gegevens beschikbaar zijn. Een tweede nieuw element in deze LKK rapportage betreft de verklarende analyse van de kwaliteit in de gastouderopvang. In de vorige rapportage is een dergelijke analyse uitgevoerd voor de kinderdagopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang. Dezelfde analysestrategie is nu toegepast op de gastouderopvang. **Voor de gastouderopvang is ervoor gekozen om verklarende analyses te doen om kwaliteitsverschillen tussen gastouders trachten te verklaren aan de hand van een aantal kenmerken van de gastouder en de groep kinderen die hij/zij opvangt.** In 2020, en mogelijk daarna, vinden vervolgmetingen plaats.

De Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang wijkt in verschillende opzichten af van de wijze waarop voorheen de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland in kaart is gebracht. Allereerst worden binnen de LKK jaarlijkse metingen uitgevoerd, van 2017 tot en met 2020, met een mogelijke verlenging tot 2025. Daarbij wordt een zogenaamde *rolling sampling* methode gevolgd. **De jaarlijkse metingen in relatief kleine, maar representatieve steekproeven worden over de jaren heen samengevoegd. Cumulatief ontstaat zo een totaal-steekproef van voldoende omvang om betrouwbare en nauwkeurige uitspraken over de kwaliteit van de kinderopvang te kunnen doen**. Omdat er elk jaar gegevens worden verzameld zijn ook trendanalyses mogelijk, die gevoeliger worden naarmate gegevens uit meer opeenvolgende meetjaren beschikbaar komen. Ten tweede zijn de metingen gericht op alle vormen van kinderopvang. Voor het eerst wordt ook de gastouderopvang meegenomen in het kwaliteitsonderzoek. Ten derde worden er in de LKK naast de eerder door het NCKO gehanteerde instrumenten, ook nieuwe instrumenten ingezet om de kwaliteit van de

kinderopvang te meten. Hiermee kan beter recht worden gedaan aan de veranderende functie van de kinderopvang van louter arbeidsmarktinstrument tot volwaardige pedagogische voorziening. De nieuwe instrumenten maken bovendien internationale vergelijking mogelijk omdat zij ook vaak in onderzoek in buitenland worden gebruikt. Ten slotte is voor het vaststellen van lange termijn trends vergelijking met het eerdere onderzoek naar de kwaliteit van de kinderopvang gewaarborgd in de LKK. Als onderdeel van de metingen worden op een systematische manier video-opnamen van de interacties in de kinderopvanggroepen en gastoudergezinnen gemaakt die door respectievelijk het NCKO en Kohnstamm Instituut met hun instrumenten op vergelijkbare wijze worden beoordeeld als zij deden in eerdere kwaliteitsmetingen.

In lijn met de gevraagde onderzoeksopzet, zijn **in 2017, 2018 en 2019 tezamen observaties verricht en interviews uitgevoerd in 93 groepen voor kinderdagopvang, 99 groepen voor kortdurende peuteropvang, 96 groepen voor buitenschoolse opvang en 137 gastoudergezinnen, in totaal 425 onderzoekseenheden**. De groepen in de kinderdagopvang betroffen zowel 'horizontale' groepen met alleen baby's of alleen peuters, als 'verticale' groepen met zowel baby's als peuters. De steekproeftrekking is uitgevoerd volgens een gestratificeerd steekproefmodel om representatieve spreiding over regio's, urbane en rurale gebieden, en grootte van de opvanglocaties te garanderen. Binnen de strata van het steekproefmodel, leverde de aselecte hoofdsteekproef een positieve respons op van gemiddeld 33% (kinderdagopvang) tot 52% (kortdurende peuteropvang), behalve voor de gastouderopvang (hier is de gemiddelde respons 12%). Om de verwachte non-respons van de hoofdsteekproef aan te vullen, is met aselecte schaduwsteekproeven gewerkt tot het gewenste aantal onderzoekseenheden was bereikt. Analyse van de redenen om van deelname af te zien gaf geen aanleiding te concluderen dat de positieve respons in de kinderdagopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang vertekend is. De steekproeven van deze opvangsoorten kunnen daarom als representatief worden gezien.

De werving van gastouders bleek in verschillende opzichten veel lastiger dan bij de andere kinderopvangtypen het geval was. Het Landelijke Register Kinderopvang (LRK) bleek voor de sector gastouderopvang minder actueel en accuraat. Direct contact leggen via opgegeven telefoonnummers of emailadressen was aanmerkelijk moeilijker dan in de andere kinderopvangsectoren. Als er al direct contact was gelegd, was de bereidheid mee te werken veel geringer. **De conclusie is dat de steekproef gastouders niet als representatief kan worden gezien. De steekproef geeft mogelijk een te positief beeld van de situatie van de gastouderopvang in Nederland**.

Uit de gecombineerde metingen van 2017, 2018 en 2019 komt een overwegend positief beeld naar voren van de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland. **De gemiddelde emotionele proceskwaliteit is in alle kinderopvangtypen voldoende tot goed.** De gastouderopvang geeft een iets ander beeld. Hoewel de emotionele kwaliteit gemiddeld vergelijkbaar is met die van

de andere opvangsoorten, is de variatie groter met opvallende uitschieters naar beneden. **De gemiddelde educatieve kwaliteit is in alle opvangtypen duidelijk lager dan de emotionele kwaliteit.** Hoewel de educatieve proceskwaliteit gemiddeld in alle opvangtypen op of iets boven de grens ligt van wat volgens de standaards van het meetinstrumentarium als voldoende kan gelden, is er sprake van grotere variatie dan bij de emotionele proceskwaliteit. Voor de gastouders is het beeld opnieuw anders. De uitschieters zijn in deze opvangsoort vaker, en ook extremer, naar beneden.

Het overwegend positieve beeld van de kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang wordt bevestigd door de resultaten van de interviews met pedagogisch medewerkers en gastouders. **Het pedagogisch klimaat is als affectief-inclusief te karakteriseren** in alle opvangsoorten waarbij medewerkers kinderen regelmatig knuffelen of troosten als dat nodig is en er ook voor zorgen dat alle kinderen in de groep meedoen met groepsactiviteiten en lief zijn voor elkaar. Er is ook een duidelijke oriëntatie op spelbegeleiding. De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt bevestigd door de gegevens uit de interviews met pedagogisch medewerkers en gastouders over het activiteitenaanbod. Er is in alle opvangsoorten een **relatief sterke oriëntatie op het stimuleren van exploratief spel, sociaal spel en taal** (dit laatste aanzienlijk minder in de buitenschoolse opvang), maar in ervaringsdomeinen als creatieve en muzikale vorming, ontluikend rekenen, wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming is het aanbod beperkter. Buitenactiviteiten betreffen voornamelijk spelen in de tuin of op een speelplein.

De informatie uit de interviews laat zien dat de structurele kwaliteitskenmerken, zoals opleidingsniveau van de medewerkers, groepsgrootte en kind-beroepskrachtratio, in overeenstemming zijn met de wettelijke regels. **De werkbeleving van pedagogisch medewerkers en gastouders is overwegend positief**. Zij ervaren gemiddeld een prettig collegiaal werkklimaat en hebben het gevoel betrokken te worden bij beslissingen binnen de organisatie. De ervaren werkstress is in het algemeen laag. **Het aanbod aan professionaliseringsactiviteiten is gemiddeld matig**, met matig-frequent pedagogisch-inhoudelijk overleg met collega's of collega-gastouders en leidinggevenden. Dit beeld verschilt niet sterk tussen de opvangsoorten, met uitzondering van de gastouderopvang, waar de aandacht voor professionalisering duidelijk minder is.

De kwaliteit van de kinderopvang is ook onderzocht vanuit het gezichtspunt van de kinderen. Voor dit doel is in bijna alle groepen een aantal willekeurig gekozen kinderen individueel gevolgd. **De kwaliteit van de interacties die individuele kinderen hebben met pedagogisch medewerkers en gastouders is voldoende tot goed**. De kwaliteit van de interacties met een gastouder zijn gemiddeld hoger, maar laat tegelijkertijd ook de grootste spreiding zien, wat duidt op grote verschillen tussen gastouders. In de buitenschoolse opvang hebben kinderen meer interacties met andere kinderen dan in de andere opvangtypen. De speelwerkhouding van kinderen is gemiddeld in de midden-range. **Het gedrag van de kinderen in de groep scoort**

hoog in alle typen – er zijn weinig conflicten, kinderen gedragen zich overwegend pro-sociaal en reguleren hun emoties adequaat. **Het gemiddelde welbevinden van de kinderen is hoog** in alle opvangtypen. **De gemiddelde betrokkenheid is matig**. Afgemeten aan gangbare standaards, bevestigen deze uitkomsten eveneens de overwegend goede kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang.

De trendanalyses laten voor de kinderdagopvang **een substantiële kwaliteitsstijging zien op verschillende observatie-instrumenten ten opzichte van de voorgaande metingen in 2011 en 2012**. Eerdere onderzoeken toonden een sterke daling in kwaliteit vanaf 1995 met **2008 als dieptepunt**. Vanaf 2008 is de kwaliteit gestaag gestegen en de recente **metingen uit 2017 – 2019 laten zien dat de kwaliteit zelfs boven het oorspronkelijk hoge niveau van 1995** ligt. Ook de **kwaliteit van de peuteropvang is sterk gestegen** in vergelijking met eerdere metingen in de periode 2011 – 2013. Het lijkt erop dat de rust is wedergekeerd na de laatste kwaliteitsmetingen in de periode 2008 – 2012 en er door de kinderopvangorganisaties volop is ingezet op professionalisering. Dit blijkt uit een hogere proceskwaliteit; vooral de emotionele kwaliteit van de interacties tussen pedagogisch medewerkers en kinderen is gestegen. Aspecten van emotionele kwaliteit zoals **de sensitiviteit van de pedagogisch medewerkers, de mate waarin zij respect tonen voor de autonomie van de kinderen en hen ondersteunen om wenselijke gedrag te vertonen in de groep blijken in voldoende mate aanwezig** te zijn. Ook de inrichting van de ruimte, de aanwezigheid van spel- en educatieve materialen en het activiteitenaanbod laten een kwaliteitsstijging zien. Verder toont ook de educatieve proceskwaliteit een stijging, al is die minder groot dan voor de emotionele proceskwaliteit. Vooral de **stimulering van de brede ontwikkeling van kinderen en het begeleiden van interacties tussen kinderen onderling blijken, evenals in voorgaande metingen, minder goed ontwikkeld** te zijn en worden vaker als onvoldoende beoordeeld.
Voor de buitenschoolse opvang geldt dat een vergelijking met de voorgaande meting wijst **op grotendeels stabiele gemiddelde kwaliteit**, met hetzelfde patroon van hogere en lagere scores als in de andere opvangtypen. Op **sommige aspecten lijkt de kwaliteit gestegen**, zoals de inrichting van de binnenruimte en de globale kwaliteit van interacties. Wanneer ingezoomd wordt op de zes interactievaardigheden van de medewerkers, blijkt de kwaliteit op twee aspecten gedaald. Dit betreft bijvoorbeeld de mate waarin medewerkers de autonomie van kinderen stimuleren en vooral in hoeverre de ontwikkeling van kinderen gestimuleerd wordt. Er is slechts één eerdere kwaliteitsmeting gedaan, dus er is weinig vergelijkingsmateriaal over de jaren. De resultaten lijken er echter wel op te wijzen dat in de buitenschoolse opvang de kwaliteitsslag nog onvoldoende is gemaakt en meer professionalisering wenselijk is. Dit type opvang is van een andere aard dan kinderdagopvang. Niet alleen vanwege de ruimere leeftijdsmarge van de kinderen, maar ook vanwege het naschoolse karakter. Meer doorontwikkeling is wenselijk om te bepalen wat er nodig en wenselijk is voor deze sector (welk aanbod kan/moet er gedaan worden, welke kwaliteitsaspecten zijn het belangrijkst voor kinderen, welke functie moet/kan deze opvang dienen etc.) alvorens er nagedacht kan worden over wat er nodig is om deze kwaliteitsslag te maken.

Hoewel de kwaliteit in de gastouderopvang gemiddeld hetzelfde beeld laat zien als de groepsopvang – dus hogere emotionele proceskwaliteit en lagere educatieve proceskwaliteit, blijkt de **variatie groter in de gastouderopvang**. Om verschillen in kwaliteit te duiden, zijn **verklarende analyses** uitgevoerd. De resultaten van de gastouderopvang laten zien dat dezelfde kwaliteitskenmerken die ertoe doen in groepsopvang ook deels de kwaliteitsverschillen in de gastouderopvang verklaren. Hoewel de **groepsgrootte en het opleidingsniveau van gastouders** net als in de andere opvangsoorten ertoe doen, lijken andere aspecten een grotere rol te spelen. Het gaat dan om **het contact en de invloed van ouders** en hun keuzemotieven, evenals de **wijze waarop de gastouder zich profileert**. Zo blijkt een nadruk op **gemak** (dichtbij en betaalbaar) **bij ouders of een sterkere profilering op het opvangen van kinderen met zorgbehoeften of van kinderen uit maatschappelijke achterstandssituaties negatief samen te hangen met kwaliteit**. Ook blijkt de daadwerkelijke aanwezigheid van kinderen van laagopgeleide ouders samen te gaan met lagere kwaliteit van het taalaanbod. Wanneer gastouders een tarief hanteren dat **boven de maximum te vergoeden uurprijs** ligt door de kinderopvangtoeslag, dan is de **kwaliteit hoger**. Alles beschouwende, lijkt het erop dat de kwaliteit van de gastouderopvang meer aan sociale selectietendensen onderhevig is dan de andere opvangsoorten. Een mogelijke verklaring is dat welgestelde en hoger opgeleide ouders beter weten wat ze belangrijk vinden in de opvang voor hun kind(eren) en gastouders kunnen kiezen die een hogere kwaliteit bieden. Een belangrijke kanttekening is dat **de steekproef gastouders niet als representatief kan worden gezien**.

De situatie in Nederland kan met gegevens uit een aantal andere landen worden vergeleken waar in onderzoek dezelfde observatie-instrumenten zijn gebruikt. **De gemiddelde scores voor globale kwaliteit** (zoals gemeten met de ITERS-R/ECERS-R) **liggen in Nederland het hoogst in vergelijking met onderzoek uit Europese landen en zelfs buiten Europa**. De kwaliteit kan zich meten met de recent gevonden kwaliteit in Engeland en ligt hoger dan in Australië en Scandinavische landen. De **gemiddelde scores voor de opvang van peuters (kinder- en peuteropvang samen) op emotionele en educatieve proceskwaliteit** (zoals gemeten met de CLASS) **zijn in Nederland hoger dan wat met dezelfde meetinstrumenten gevonden is in representatieve studies in Duitsland, Polen, Portugal, de Verenigde Staten, Vlaanderen en Zwitserland**. De emotionele kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang is iets lager dan die van de kinderopvangcentra in een representatieve studie in Denemarken, maar de educatieve kwaliteit is weer aanmerkelijk hoger. Voor de babyopvang zijn er minder internationale vergelijkingen mogelijk, omdat er minder onderzoek naar gedaan is. De babyopvang in de huidige steekproef scoort hoger op zowel emotionele als educatieve kwaliteit dan de babyopvang in de onderzoeken in Vlaanderen, Portugal en de Verenigde Staten. Voor de buitenschoolse opvang zijn geen vergelijkingen mogelijk met buitenlands onderzoek.

Leeswijzer

Het rapport is als volgt opgebouwd. Het eerste hoofdstuk schets kort de ontwikkeling van de maatschappelijke en beleidscontext in de afgelopen decennia om de achtergrond van de kwaliteitsontwikkelingen te kunnen duiden. Hoofdstuk 2 geeft een samenvatting en beschouwing van de belangrijkste resultaten over alle opvangsoorten tezamen (uitgebreidere samenvattingen per opvangsoort zijn te vinden aan het begin van de Hoofdstukken 3, 4, 5 en 6). Daarna volgt hoofdstuk 3 dat de ontwikkelingen in de kinderdagopvang schetst, gevolgd door de ontwikkelingen in de peuteropvang in hoofdstuk 4 en de vergelijking met een voorgaande meting van de buitenschoolse opvang in hoofdstuk 5. Hoofdstuk 6 beschrijft de kwaliteit in de gastouderopvang en rapporteert ook de resultaten van de verklarende analyses. Alle hoofdstukken rapporteren de hoofdgegevens, gevolgd door meer gedetailleerde bijlagen met alle beschrijvende gegevens die ook in de eerdere rapporten zijn opgenomen. Tot slot is er een appendix met technische details voor de geïnteresseerde lezer.

1. Inleiding

1.1 Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK)

In 2019 is voor de derde keer de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK) uitgevoerd door het consortium van de Universiteit Utrecht en Sardes. Dit rapport bevat de gecombineerde bevindingen van de kwaliteitsmetingen die in 2017, 2018 en 2019 hebben plaatsgevonden in de kinderopvang, de peuteropvang[1], de buitenschoolse opvang en de gastouderopvang in Nederland. De LKK wordt volgens een zogenaamde '*rolling sampling*' methode uitgevoerd, met jaarlijkse metingen in relatief kleine, maar landelijk representatieve steekproeven. Door de gegevens van opeenvolgende jaren te combineren, ontstaat geleidelijk één grote steekproef. Over de meting in 2017 en de gecombineerde metingen van 2017 en 2018 is al gerapporteerd. Het onderhavige rapport gaat over de gecombineerde metingen van 2017, 2018 en 2019 tezamen. In 2020, en mogelijke daarna, vinden vervolgmetingen plaats en worden de steekproeven van de verschillende kinderopvangtypen in totaal steeds groter, zodat de uiteindelijk gewenste omvang van de steekproeven wordt bereikt.

Kenmerkend voor de LKK-werkwijze is:

- Het betreft jaarlijkse metingen van 2017 tot en met 2020 (met een mogelijke verlenging tot 2025) volgens een *rolling sampling* model.
- De meting is gericht op alle vormen van kinderopvang, wat betekent dat – voor het eerst - ook de gastouderopvang wordt meegenomen.
- Naast het eerder door het NCKO gehanteerde instrumentarium worden andere instrumenten ingezet om de kwaliteit te meten, zoals de CLASS, de Leuvense Welbevinden- en Betrokkenheidsschaal en uitgebreide vragenlijsten, gericht op de achtergrond en werkbeleving van de medewerkers en organisatiekenmerken.
- Dit verbreedt de manier waarop naar kwaliteit wordt gekeken en maakt internationale vergelijking beter mogelijk.
- Tenslotte ontvangen alle deelnemers een terugkoppeling van de bevindingen op de eigen locatie, met concrete tips en tops. Dit illustreert de wens om vanuit de LKK samen met het werkveld de kwaliteit van de kinderopvang verder te versterken.

De LKK is zo opgezet dat een vergelijking met eerdere kwaliteitsmetingen door het NCKO en Kohnstamm Instituut mogelijk is, waarmee lange termijn-trends in de kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang kunnen worden gevolgd. Daarom zijn in de meetronden 2017, 2018 en 2019 video-opnamen gemaakt van interacties in de kinderopvanggroepen en

[1] Onder de peuteropvang verstaan wij het voormalige peuterspeelzaalwerk, dat bij wet per 1 januari 2018 is geharmoniseerd met de kinderopvang wat betreft kwaliteit, toezicht en financieringsstructuur. Voor zover zij nog als apart opvangtype worden aangeboden binnen de kinderopvang, vallen ze in dit onderzoek ook onder peuteropvang.

gastoudergezinnen[2] die door respectievelijk het NCKO en Kohnstamm Instituut met hun instrumenten op vergelijkbare wijze zijn beoordeeld als in de eerdere kwaliteitsmetingen.

1.2 Ontwikkelingen in de kinderopvang

In de afgelopen 25 jaar zijn er veel maatschappelijke en beleidsontwikkelingen geweest in de kinderopvang die een rol hebben gespeeld in het gebruik van kinderopvang, het aanbod en de kwaliteit van de kinderopvang en de functie van kinderopvang. De capaciteit in de kinderopvang wordt vaak uitgedrukt in kindplaatsen. Een kindplaats kan worden bezet door meerdere kinderen afhankelijk van het gebruik per kind en de bezettingsgraad van de kinderopvangorganisatie. In Afbeelding 1.2 wordt het aantal kindplaatsen in de verschillende opvangsoorten over de afgelopen 25 jaar weergegeven (voor zover deze gegevens beschikbaar waren[3]).

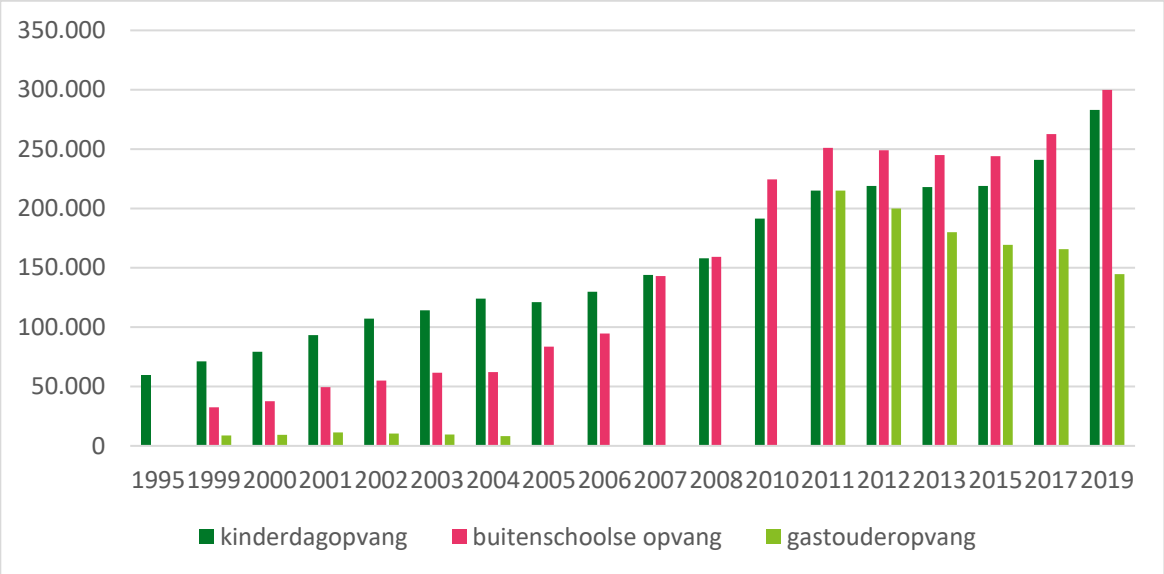

Afbeelding 1.2 Aantal kindplaatsen per type opvang.
Bronnen: CBS, CPB, Regioplan, SZW, Buitenhek Management & Consult, Brancheorganisatie Kinderopvang[4]

Jaren '90 - 2005

In de jaren '90 was kinderopvang primair een arbeidsinstrument en derhalve werd er van overheidswege geïnvesteerd via een subsidieregeling die via gemeenten verstrekt werd direct aan de kinderopvangaanbieder, via gemeenteplaatsen. Ook bedrijven betaalden mee aan kinderopvang en financierden (deels) zogenaamde bedrijfsplaatsen. Daarnaast konden ouders kinderopvang afnemen via zogenaamde particuliere plaatsen, maar moesten dan de

[2] Voor de gastouderopvang zijn alleen in 2017 en 2018 video opnamen gemaakt. Om de respons te verhogen is besloten om in 2019 geen video-opnamen te maken.
[3] Er zijn weinig cijfers bekend over het aantal kindplaatsen in het voormalig peuterspeelzaalwerk en met de toenemende harmonisatie vanaf 2010 vallen die kindplaatsen in toenemende mate onder de kinderdagopvang. Om die reden is er geen uitsplitising gemaakt voor deze opvangsoort.
[4] Voor de gastouderopvang is minder informatie beschikbaar over het aantal kindplaatsen en derhalve ontbreekt deze informatie voor sommige jaren.

kosten volledig zelf dragen. De verschillende stimuleringsmaatregelen in de jaren ’90 hadden tot doel om het aanbod van kindplaatsen uit te breiden om zo ouders, vooral moeders, te bewegen om betaald werk te zoeken[5]. De gemeentelijke plaatsen werden vooral in de not-for-profit organisaties gecreëerd, ondanks het feit dat er bestaande, private aanbieders waren. Een belangrijke reden is dat de toenmalige welzijnswet uit 1994, waarbinnen de stimuleringsmaatregel kinderopvang plaatsvond, gemeenten verplichtte tot het stellen van kwaliteitsregels voor kinderopvang en toezicht op de naleving hiervan[6]. De kinderopvangsector werd in die tijd gekenmerkt door enorme expansie, blijkens een stijging van het aantal kindplaatsen in de dagopvang van 59.000 in 1995 naar 93.000 in 2001[7] tot 124.000 eind 2004[8]. Dat is in ruim vijf jaar tijd bijna een verdubbeling van het aantal kindplaatsen. Desondanks waren de wachtlijsten lang en werden aanbieders niet gestimuleerd om rekening te houden met de wensen van ouders[9]. De groei van het aantal kindplaatsen in de buitenschoolse opvang was minder sterk, doch zichtbaar van bijna 38.000 plaatsen in 2000 naar ruim 74.000 in 2003. De gastouderopvang groeit in eerste instantie tussen 2000 en 2003, maar daalt licht in 2004 en eindigt op ruim 8000 kindplaatsen.

Hoewel de eerste peuterspeelzalen al vanaf de jaren ’60 bestaan, ontstaat er vanaf de jaren ’90 politieke belangstelling voor het peuterspeelzaalwerk[10]. Het belang van de vroege kindertijd en de rol die dit speelt in het ontstaan van ontwikkelingsachterstanden wordt steeds meer erkend. Wat vanaf 2000 resulteerde in het voeren van beleid op het gebied van Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE) in het kader van het onderwijsachterstandenbeleid. Zogenaamde doelgroepkinderen kunnen deelnemen aan VVE-programma’s aangeboden in peuterspeelzalen met speciaal daartoe opgeleide medewerkers.

Jaren 2005 - 2010

In 2005 is de Wet kinderopvang (Wko 2005) in werking getreden om de combinatie van arbeid en zorg voor ouders te vergemakkelijken. Tevens, het tweede doel, is vastgelegd dat er verantwoorde kinderopvang geboden moest worden[11]. In de kwaliteitseisen is aandacht besteed aan structuurkenmerken (zoals maximale groepsgrootte en de beroepskracht-kind ratio), proceskenmerken (gericht op de pedagogische kwaliteit zoals interacties en activiteiten) en veiligheidskenmerken. De GGD is verantwoordelijk voor bewaken van de (minimum)kwaliteit. In de Wet kinderopvang uit 2005 wordt alleen de kinderopvang en ook, in mindere mate, gastouderopvang geregeld. De positie van het peuterspeelzaalwerk wordt

[5] *Kamerstukken II* 1998/99, 26556.
[6] Wijziging van artikel 22, derde lid van de Welzijnswet, 2000.
[7] Gevers Deynoot-Schaub & Riksen-Walraven, 2005
[8] Kemp, S. van der & Kloosterman, M. (2005).
[9] SEO Economisch Onderzoek (2009).
[10] Vereniging Nederlandse Gemeenten (2004).
[11] Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2015).

ongemoeid gelaten[12], terwijl kinderopvang en peuterspeelzaalwerk beide voorheen onder de Welzijnswet vielen. Al gauw na de invoering van de Wko volgt daarop in 2006 het wetsvoorstel Hamer, dat de positie van de kinderopvang en peuterspeelzalen probeert te regelen in een brede basisvoorziening voor alle kinderen[13]. Gemeenten waren eerst onder de Welzijnswet en sinds 1 januari 2007 onder de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) verantwoordelijk voor de peuterspeelzalen en de kwaliteit ervan. Onderzoek onder 115 gemeenten laat zien dat er grote verschillen waren in de kwaliteitseisen die zij stelden en de wijze waarop zij hier toezicht op hielden[14]. Zo'n kwart van de gemeenten stelden eisen aan alle peuterspeelzalen, terwijl ruim de helft alleen eisen stelden aan de gesubsidieerde peuterspeelzalen, de overige 20% stelden geen kwaliteitseisen[15]. De kwaliteitseisen hadden veelal betrekking op structurele kwaliteitseisen, zoals de kwaliteit van de binnen- en buitenspeelruimte en de groepsgrootte en het aantal gekwalificeerde beroepskrachten in de groep. Intussen ontstonden in meerdere gemeenten samenwerkingsverbanden tussen kinderopvang en peuterspeelzalen, soms geïnitieerd onder druk van gemeentelijk beleid, om zo te kunnen bezuinigen op de kosten voor peuterspeelzaalwerk, door een deel van de kinderen onder de Wet Kinderopvang te brengen.

Voor de gastouderopvang leidde de toeslagsystematiek in combinatie met de lage kwaliteitseisen tot een eenvoudige toegankelijkheid en kwetsbaarheid van dit type opvang. Geïnitieerd in 2007, is er in 2010 een herziening van de gastouderopvang doorgevoerd met aanvullende kwaliteitseisen voor gastouders (aantoonbaar maken van tenminste MBO-2 niveau, hebben van een EHBO-diploma en een Verklaring omtrent Gedrag). Ook moesten gastouders zich aansluiten bij een geregistreerde gastouderorganisatie die mede verantwoordelijk was voor toezicht op de kwaliteit, terwijl de GGD verantwoordelijk bleef voor het toezicht, zie Wijzigingswet kinderopvang 2010[16].

Met de invoering van de Wko in 2005 is de kinderopvang geprivatiseerd en aan de markt overgelaten, terwijl de overheid bewust stelselverantwoordelijk bleef voor de uitvoering van deze publieke taak[17]. Ouders werden hiermee de klant en ontvingen een tegemoetkoming in de kosten van de overheid via de kinderopvangtoeslag. Hiermee werd de kinderopvang betaalbaarder voor ouders[18]. De groei van kindplaatsen in de kinderdagopvang ging onverminderd door. In 2008 waren er 158.000 kindplaatsen en dit groeide door naar 175.000 kindplaatsen in 2010[19]. De capaciteit van de buitenschoolse opvang is met de motie Van Aarsten-Bos waarmee in 2007 de verantwoordelijkheid om naschoolse opvang aan te bieden

[12] Wet kinderopvang, *Kamerstukken I*, 28447 (2002, 26 juni).
[13] Initiatiefvoorstel-Hamer, *Kamerstukken I,* 30479 (2006, 7 maart).
[14] Nieuwe regels betreffende maatschappelijke ondersteuning (wet maatschappelijke ondersteuning), *Kamerstukken II* 2004/05, 30131 (2005, 1 juni).
[15] Regioplan (2007).
[16] Wijzigingswet Wet Kinderopvang (herziening stelsel gastouderopvang) 2009 (2009, 18 juli).
[17] Wet kinderopvang, *Kamerstukken I*, 28447 (2002, 26 juni).
[18] SEO Economisch Onderzoek (2009).
[19] Centraal Planbureau (2011).

of te organiseren bij de scholen werd gelegd enorm gegroeid. Van 2006 naar 2007 stijgt dit aantal van bijna 95.000 naar 143.000 plaatsen. Deze groei zet door en in 2010 zijn er ruim 224.000 plaatsen. Onderzoek van SEO naar de effecten van de introductie van marktwerking en de Wko (2005) laat zien dat organisaties meer rekening lijken te houden met de wensen van ouders. Bijvoorbeeld door het uitbreiden van het aantal kindplaatsen in de buurt waar ouders wonen (reistijd werd gezien als een belangrijke drempel voor ouders), maar de wachtlijsten blijven niettemin lang waardoor er van echte keuzevrijheid voor ouders vaak geen sprake is[20]. Het aandeel kindplaatsen in het peuterspeelzaalwerk was in 2008 nog 80.000 die ook allemaal benut werd, maar vertoont een daling naar 67.000 in 2010[21].

Jaren 2010 - 2019

In 2010 werd de eerste aanzet om kinderdagopvang en peuterspeelzaalwerk te harmoniseren gerealiseerd in de Wet Ontwikkelingskansen door Kwaliteit en Educatie (OKE)[22]. Deze wet regelde de harmonisatie van de kwaliteit van kinderopvang en peuterspeelzalen, de aanvullende kwaliteitseisen voor VVE, de uitbreiding van het doelgeroepbereik van VVE naar de kinderopvang waar dat nodig was in verband met de kinderen en de gemeentelijke regie op de onderwijsachterstandsmiddelen en de doorlopende leerlijn[23]. Zo werd geregeld dat de beroepskracht/kind ratio, de groepsgrootte en het opleidingsniveau van de peuterspeelzalen (de zogenoemde 'gouden driehoek' van belangrijkste structurele kwaliteitseisen op basis van internationale vergelijking en wetenschap) werd gelijkgetrokken met de eisen in de kinderopvang. Peuteropvang moet sinds 2012 geregistreerd staan in het Landelijk Register Kinderopvang en Peuterspeelzalen (LRKP) en werd hieraan voorafgaand geïnspecteerd door de GGD. Hiermee ontstond ook een gelijk speelveld tussen kinderopvang en peuterspeelzalen. Daarnaast werd het met de Wet OKE in 2010 mogelijk om de VVE-subsidie ook aan de kinderopvang toe te kennen, mits werd voldaan aan aanvullende kwaliteitseisen hiervoor.

In 2018 volgde de een tweede harmonisatiewet (Wet harmonisatie kinderopvang en peuterspeelzaalwerk[24]) die met name financiële omvorming van peuterspeelzaalwerk naar kinderopvang realiseerde en de overblijvende kwaliteitseisen gelijktrok. Dit is allereerst een financiële harmonisatiewet, die het voor ouders die recht hebben op kinderopvangtoeslag mogelijk maakt om in plaats van kinderdagopvang ook gebruik te maken van de peuterspeelzaal met behoud van de kinderopvangtoeslag. Peuterspeelzalen zijn de facto kinderopvang geworden en er is nu sprake van kindercentra waarbij het niet uitmaakt of er dagopvang, peuterspeelzaalwerk en/of VVE wordt aangeboden. Daarnaast is de Wet Innovatie Kwaliteit Kinderopvang (IKK) in werking getreden om de kwaliteitseisen te

[20] SEO Economisch Onderzoek (2009).
[21] Centraal Bureau voor de Statistiek (2019).
[22] Besluit basisvoorwaarden kwaliteit voorschoolse educatie 2010 (2010, 7 juli).
[23] Wijzigingswet Wet Kinderopvang (wijzigingen in het onderwijsachterstandenbeleid) 2012 (2012, 21 januari).
[24] Wet harmonisatie kinderopvang en peuterspeelzaalwerk 2018 (2018, 28 februari).

moderniseren[25]. Hiermee werd het vaste-gezichtencriterium verder aangescherpt voor baby's. Tevens werden de kwaliteitseisen in beroepskracht/kind ratio voor de babygroepen gunstiger, terwijl die voor oudere kinderen meer flexibel werden. Daarnaast zijn organisaties verplicht om een pedagogisch beleidsmedeweker aan te stellen die onder andere professionalisering en coaching aanbiedt aan alle medewerkers. Verder worden er per 2023 aanvullende opleidingseisen gesteld aan beroepskrachten die werken met baby's en moeten alle medewerkers voldoen aan de taaleis van minimaal niveau 3F.

Naast de GGD-inspectie wanneer een organisatie wordt opgenomen in het LRKP, is er vanaf 2012 risicogestuurd toezicht op basis van risicoprofielen[26]. Hierbij speelt de inspectiehistorie een belangrijke rol en worden er onaangekondigde inspectiebezoeken gebracht aan locaties. Tot 2015 is de monitoring van kwaliteit vooral gericht op veiligheid, mede naar aanleiding van incidenten in kinderopvang, zoals de Amsterdamse zedenzaak. Zo hebben alle bestaande medewerkers in 2013 en alle nieuwe medewerkers bij indiensttreding een VOG (Verklaring Omtrent Gedrag) moeten aanvragen en is er sprake van een continue screening van alle personen die werkzaam zijn in de sector (of aanwezig zijn in het huis van een gastouder). Ook het vierogen-principe is een voorbeeld van een aanvullende maatregel in verband met veiligheid van kinderen. Dit is in 2013 doorgevoerd in de kinderdagopvang en in 2015 ook in de kortdurende peuteropvang (voormalig-peuterspeelzaalwerk).

De uitbreiding van de kinderopvangsector gaat door vanaf 2010 met een hoogtepunt van meer dan 215.000 kindplaatsen in de dagopvang en ruim 250.000 plaatsen in de buitenschoolse opvang in 2011. Vanaf 2012 stabiliseert de capaciteit voor dag- en buitenschoolse opvang en vanaf 2017 is er weer een lichte stijging naar ruim 280.000 kindplaatsen in de dagopvang en bijna 300.000 plaatsen in de buitenschoolse opvang begin 2019[27] (de harmonisatie van peuterspeelzaalwerk en kinderdagopvang kan een mogelijke verklaring zijn voor de stijging in de dagopvang). In het peuterspeelzaalwerk is er sprake van een gestage daling vanaf 2010 naar zo'n 52.000 kindplaatsen in 2016 waarvan er 47.000 benut werden. Tegelijkertijd is het aantal peuterspeelzaalplekken in de kinderopvang gestaag gestegen tussen 2008 en 2016 van 56.000 naar 62.000[28]. Sindsdien is het met voortschrijdende harmonisatie moeilijker onderscheid te maken tussen peuterspeelzaalwerk en kinderdagopvang. Er zijn voor de gastouders minder gegevens bekend (of die laten zich moeilijker vergelijken). Recente gegevens vanaf 2015 laten echter zien dat de capaciteit in de gastouderopvang vele malen groter is dan in de begin jaren '00. In 2019 gaat het om bijna 145.000 kindplaatsen. Ongeveer 17% van de kinderen waarvoor ouders kinderopvangtoeslag

[25] Wet innovatie en kwaliteit kinderopvang 2019 (2019, 1 januari). Zie ook: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kinderopvang/kwaliteitseisen-kinderopvang-en-peuterspeelzalen
[26] Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2015).
[27] Eerste kwartaalrapportage kinderopvang 2019, *Kamerstukken II* 2019, 2019D23927.
[28] Centraal Bureau voor de Statistiek (2019).

ontvangen, maakt in 2015 gebruik van gastouderopvang. Dit aandeel daalt licht naar 15% in 2018 en 14% in 2019 (eerste kwartaal 2019)[29].

Onderzoek naar kwaliteit

Onderzoek in de jaren 1995, 2001 en 2005 heeft laten zien dat de enorme expansie van de kinderopvang gepaard ging met een daling in de algehele kwaliteit zoals gemeten met de ITERS-R[30]/ECERS-R[31]. In 1995 was de kwaliteit in Nederland in internationaal opzicht goed of zelfs beter dan in andere landen[32]. Bovendien is het interessant dat de kwaliteit redelijk homogeen was met weinig uitschieters. In het onderzoek van 1995 bleek geen enkele groep een onvoldoende te scoren. De onderzoeken uitgevoerd in 2001 en 2005 laten een duidelijke kwaliteitsdaling zien waarin ook de variatie in de sector groter werd en er ook groepen onvoldoende scoorden, respectievelijk 6% in 2001 en 36% in 2005[33]. Hoewel de gemiddelde groepsgrootte in 2001 en 2005 eigenlijk gunstiger was, bleek wel dat een grotere groepsgrootte in 2001 gepaard ging met een lagere kwaliteit. Ook centra met een langere bestaansduur en meer ervaren medewerkers boden hogere kwaliteit[34]. In 2005 bleken er geen relaties tussen dit soort structurele kenmerken en algemene proceskwaliteit met de ITERS-R/ECERS-R[35].

Een groot onderzoek onder 200 kinderopvanggroepen uit 2008 laat zien dat de algehele kwaliteit zoals gemeten met de omgevingschalen ITERS/ECERS verder is gedaald ten opzichte van 2005[36]. Maar liefst 49% van de 200 onderzochte groepen scoorde in 2008 onvoldoende. Hoewel de aard van het onderzoek geen eenduidige oorzaken kan aantonen, blijken er wel een aantal ontwikkelingen in de sector die mogelijk een rol hebben gespeeld in de toename in onvoldoende scorende groepen. Door de enorme groei waaraan de sector onderhevig was, vooral vanaf 2005 tot ca. 2010, kampten veel organisaties met capaciteitsproblemen. Mogelijk ging die groei ten koste van het kunnen waarborgen van kwaliteit en het aanstellen van kwalitatief goed personeel. De onderzoeksgegevens laten zien dat de gemiddelde groepsgrootte was toegenomen in 2008, vooral in verticale groepen, en dat de toegestane beroepskracht-kind ratio werd overschreden in 9% tot 17% van de groepen. Er bleken negatieve relaties tussen grotere groepen en een ongunstigere ratio enerzijds en de geobserveerde kwaliteit anderzijds. In de daaropvolgende meting in 2012 is een duidelijke stijging in kwaliteit zichtbaar en scoort nog slechts 2% onvoldoende[37]. Dezelfde onderzoeken tonen ook een stijging in kwaliteit op de NCKO-schalen met betrekking tot het stimuleren van

[29] Eerste kwartaalrapportage kinderopvang 2019, *Kamerstukken II* 2019, 2019D23927.
[30] Harms, Cryer & Clifford (2006).
[31] Harms, Clifford & Cryer (2005).
[32] van IJzendoorn, Tavecchioo, Stams, Verhoeven, & Reiling (1998).
[33] Gevers Deynoot-Schaub & Riksen-Walraven (2005); Vermeer et al. (2005)
[34] Gevers Deynoot-Schaub & Riksen-Walraven (2005)
[35] Vermeer et al. (2005).
[36] De Kruif et al. (2009); Helmerhorst et al. (2015).
[37] Fukkink et al. (2013)

de ontwikkeling van kinderen en het begeleiden van interacties. Het lijkt erop dat de groei van de sector zich stabiliseert en ook van overheidswege komt er meer aandacht voor de kwaliteit in de sector. Mogelijk heeft dit een rol gespeeld in de positieve ontwikkelingen van kwaliteit.

Een ander onderzoek in 122 kinderdagopvang en 149 peuteropvanggroepen in 2011 en 97 kinderopvang en 121 peuteropvanggroepen in 2012 laat zien dat de interactiekwaliteit zoals gemeten met de CLASS Toddler een significante daling vertoont in 2012[38]. Dit geldt zowel voor de kinderopvang als de peuteropvang, maar de kinderopvang werd zwaarder getroffen. Met de zogenaamde difference-in-difference methode laten Akgündüz et al. (2015) zien dat de kwaliteitsdaling vooral de kinderdagopvang betreft, en daarbinnen centra die relatief hoge kwaliteit tegen een lage kostprijs boden. Door de economische crisis steeg de werkloosheid en daarmee het aantal ouders dat recht had op kinderopvangtoeslag, waardoor er sprake was van vraaguitval in de kinderopvang[39]. Tevens zijn er bezuinigingen doorgevoerd in de kinderopvangtoeslag, waardoor de kinderopvang duurder werd voor ouders. Sinds de vraaguitval in 2011 kampen veel kinderopvangorganisaties met de gevolgen van vraaguitval[40]. De bezuinigingen en daarmee gepaard gaande vraaguitval is mogelijk deels een verklaring voor de dalende kwaliteit, vooral aangezien de gegevens aantoonden dat er bezuinigd werd op professionaliseringactiviteiten voor de medewerkers waarvan bekend is dat ze een belangrijke bijdrage leveren aan kwaliteit[41]. Overigens laat de vergelijking tussen de kwaliteit van peuterspeelzalen en kinderdagopvang zien dat de emotionele proceskwaliteit vergelijkbaar is tussen beide soorten, maar dat de educatieve proceskwaliteit en het activiteitenaanbod in de peuterspeelzaalgroepen rijker is dan in de kinderdagopvang.

Huidige stand van zaken

De geschetste maatschappelijke en beleidscontext van de afgelopen 25 jaar toont een beeld van een sector die enorm gegroeid is, zowel in omvang als in professionaliteit. Het aandeel kinderen dat gebruik maakt van een vorm van opvang is substantieel en daarmee is het publieke belang ook groot. Hoewel het accent tot nu toe vooral lag op de reguliere kinderdagopvang voor kinderen van 0-4 jaar, zijn er in de afgelopen jaren al eerste metingen gedaan van de kwaliteit in de buitenschoolse opvang en peuteropvang, maar nog niet in de gastouderopvang. Passend bij laatste beleidsontwikkelingen vanaf 2010 is er echter een noodzaak om de kwaliteit in alle opvangvormen te meten vanuit eenzelfde kwaliteitskader met gelijksoortige instrumenten. De Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang voert in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid vanaf 2017 een dergelijke meting uit om de kwaliteit nauwkeurig te kunnen monitoren. Dit rapport beschrijft de gegevens van 2017 tot en met 2019 en vergelijkt deze met eerdere kwaliteitsmetingen voor de kinderdagopvang (hoofdstuk 3), peuteropvang (hoofdstuk 4) en de buitenschoolse opvang

[38] Leseman & Slot (2013).
[39] Sociaal en Cultureel Planbureau (2018).
[40] Brancheorganisatie Kinderopvang (2014).
[41] Leseman & Slot (2013).

(hoofdstuk 5). Wegens het ontbreken van eerdere kwaliteitsgegevens voor de gastouderopvang is er voor dit type gekozen om geen trendanalyses te doen, maar in plaats daarvan verklarende analyses uit te voeren om de kwaliteitsverschillen tussen gastouders te proberen te verklaren (hoofdstuk 6).

2. Kwaliteit van alle opvangtypen

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen voor de vier opvangtypen samengevat, vergeleken, gewogen naar de representativiteit daarvan en afgezet tegen internationale standaards.

2.1 Representativiteit van de bevindingen

Deze derde rapportage van de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang is gebaseerd op de gecombineerde steekproeven van de meetronden 2017, 2018 en 2019. De totale gecombineerde steekproef bestaat uit 425 onderzoekseenheden: opvanggroepen in de vier onderscheiden kinderopvangtypen. In het komende jaar zal deze steekproef verder worden uitgebreid, zodat uiteindelijk in 2020 de volle gewenste omvang is gerealiseerd. In lijn met de gevraagde onderzoeksopzet, zijn in 2019 observaties verricht en interviews uitgevoerd in 32 groepen voor kinderopvang, 32 groepen voor peuteropvang (zowel zelfstandige kortdurende peuteropvang als aparte peutergroepen binnen een kinderopvangorganisatie), 32 groepen voor buitenschoolse opvang en 41 gastoudergezinnen. Met de gegevens van 2017 en 2018 erbij beschrijft dit rapport de bevindingen in 93 groepen in de kinderopvang, 99 groepen in de peuteropvang, 96 groepen in de buitenschoolse opvang en 137 gastoudergezinnen. De groepen in de kinderopvang betroffen zowel 'horizontale' groepen met alleen baby's of alleen peuters, en 'verticale' groepen met zowel baby's als peuters (Tabel 2.1 in de bijlage van dit hoofdstuk toont de gerealiseerde steekproef). De steekproeftrekking is uitgevoerd volgens een gestratificeerd steekproefmodel om representatieve spreiding over regio's, urbane en rurale gebieden, en grootte van de opvanglocaties te garanderen. Binnen de cellen van het steekproefmodel vond aselecte trekking plaats volgens verschillende stappen. In alle jaren zijn zogenaamde schaduwsteekproeven getrokken, eveneens aselect binnen het gestratificeerde steekproefmodel, die als equivalent aan de hoofdsteekproef kunnen gelden.

De aselecte hoofdsteekproef leverde in de jaren 2017-2019 gemiddeld een positieve respons van tussen de 33% en 52% op, behalve voor de gastouders, zie Tabel 2.1 (meer gedetailleerde gegevens over bijvoorbeeld redenen om niet deel te nemen aan LKK staan in de bijlagen bij dit hoofdstuk). De respons voor de gastouders komt gemiddeld uit op 12%, maar bij LKK meting van 2019 is deze betekenisvol gestegen vanwege een aanpassing in de dataverzamelingsprocedure (wordt hieronder nader toegelicht). De respons is voor de peuteropvang alle metingen vrijwel gelijk gebleven, zo rond de 50%, terwijl de respons in de kinderdagopvang en de buitenschoolse opvang is teruggelopen van 2017 naar 2019 (van 43% voor de dagopvang en 59% van de buitenschoolse opvang naar 29%, respectievelijk 30% voor de dagopvang en de buitenschoolse opvang: zie de gedetailleerde tabellen in de bijlagen bij dit hoofdstuk). Mogelijke verklaringen hiervoor zijn de (gefaseerde) invoering van de Wet IKK[42] en de AVG (Algemene Verordening Gegevensbescherming). De invoering van de IKK-wet

[42] Wijzigingswet innovatie en kwaliteit kinderopvang 2019 (2019, 1 januari).

heeft van de kinderopvang de nodige tijd, inspanningen en energie gevraagd, waardoor een kwaliteitsmeting als extra belasting kan worden gezien. De invoering van de nieuwe privacywet (AVG) heeft de regels rondom verzameling en deling van 'gevoelige' gegevens strenger gemaakt. Hoewel LKK werkt volgens een strikt protocol waarin met de allergrootste zorgvuldigheid wordt omgegaan met de verzamelde gegevens, merken we in het wervingscontact met de kinderopvangorganisaties dat men voorzichtig is met het toelaten van observatoren op de groep en het filmen van kinderen en pedagogisch medewerkers, mede omdat dit informatievoorziening en communicatie met de ouders met zich meebrengt. Medewerker en ouders moeten immers toestemming geven voor het maken van video-opnames. Benadering van de schaduwsteekproeven kende een vergelijkbare positieve respons over de jaren. Analyse van de redenen om van deelname af te zien gaf geen aanleiding te concluderen dat de positieve respons in de kinderdagopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang sterk vertekend is. De steekproeven van deze opvangsoorten kunnen daarom als representatief worden gezien.

De werving van gastouders is in 2019 iets beter verlopen dan in voorgaande jaren, mede door aanpassingen in de wervingsprocedure en de kwaliteitsmeting. Met toestemming van SZW is besloten om de dataverzameling in de gastouderopvang minder intensief en laagdrempeliger te maken, om zo de positieve respons te bevorderen. Zo is besloten om geen filmopnamen meer te maken van kinderen en gastouders (waardoor er geen metingen zijn gedaan met het NCKO-instrumentarium en er geen kindobservaties zijn gedaan). Er dus voor gekozen om alleen ter plekke 'live' observaties uit te voeren met de CLASS en de FCCERS[43]. Het maken van filmopnamen werd in de voorgaande jaren door de gastouders als vrij indringend ervaren. Ook de vraagouders hadden vaak moeite met de video-opnamen van hun kinderen en wilden hier niet altijd toestemming voor geven. Door het laten vervallen van de filmopnamen is de positieve respons gestegen naar 18% in 2019, waar deze in 2017 en 2018 respectievelijk 12% en 10% was. Al met al is de respons in de gastouderopvang nog steeds aanzienlijk lager dan in de andere opvangtypen en daarmee kan de steekproef van gastouders niet als representatief voor de sector worden gezien. Vanwege de betrekkelijk lage respons en mogelijke zelfselectie, geven de resultaten van de gastouders waarschijnlijk een te positief beeld van de situatie van de gastouderopvang in Nederland.

Door de combinatie van de steekproeven van 2017, 2018 en 2019, volgens het *rolling sampling* model, is inmiddels een steekproef van redelijke omvang ontstaan. Deze maakt tamelijk nauwkeurige schattingen mogelijk, met relatief kleine onnauwkeurigheidsmarges van de waarden van de onderzochte kwaliteitskenmerken in de hele populatie kinderopvanggroepen in Nederland. We zullen hierna voor een aantal kerngegevens de steekproefmarges weergeven om dit punt inzichtelijk te maken. We nemen daarbij aan dat de huidige steekproef voor in elk geval drie van de vier soorten kinderopvang representatief is

[43] Harms, Cryer, & Clifford (2007).

voor de populatie en dat de steekproeven van 2017, 2018 en 2019 vergelijkbaar zijn. Uit een vergelijkende analyse van verschillende kenmerken, zoals de opleiding en werkervaring van de pedagogisch medewerkers, de structurele en organisatorische kenmerken van de groepen, vestigingen en aanbiedende (wijdere) organisaties, de samenstelling van de opvanggroepen naar leeftijd en sociale achtergrond van de kinderen, en nog meer, kan opgemaakt worden dat de steekproeven van de drie jaren op belangrijke (merendeels stabiel geachte) kenmerken niet van elkaar afwijken. Bij een aantal andere kenmerken zijn er wel verschillen. Die verschillen zouden kunnen duiden op gevolgen van beleid of andere beïnvloedende factoren, maar ook op toevallige steekproeffluctuaties. Om reële trends of effecten van beleid betrouwbaar vast te kunnen stellen, zijn daarom meer meetpunten nodig. Het includeren van de meting van 2020 zal meer licht op deze kwesties kunnen werpen.

Tabel 2.1 Respons en redenen van non-respons per kinderopvangtype LKK2017, LKK2018 en LKK2019[44]

Respons en redenen van non-respons	KDV Abs (%)	POV Abs (%)	BSO Abs (%)	GO Abs (%)
Respons	93 (33%)	99 (52%)	96 (37%)	137 (12%)
Non-respons	188 (67%)	93 (48%)	163 (63%)	966 (88%)
Totaal benaderd	281 (100%)	192 (100%)	259 (100%)	1.103 (100%)
Inhoudelijke redenen non-respons, uitgesplitst naar:				
Beleid	15 (8%)	6 (6%)	11 (7%)	7 (1%)
Onderzoek LKK	32 (17%)	18 (19%)	29 (18%)	203 (21%)
Onderzoek overig[45]	11 (6%)	2 (2%)	6 (4%)	2 (0%)
Organisatie / opvanglocatie	69 (37%)	38 (41%)	63 (39%)	69 (7%)
Beroepskrachten	11 (6%)	10 (11%)	15 (9%)	82 (8%)
Ouders	11 (6%)	3 (3%)	10 (6%)	84 (9%)
Kinderen	3 (2%)	4 (4%)	2 (1%)	30 (3%)
Overig	34 (18%)	12 (13%)	27 (17%)	489 (51%)

Noot: organisaties hebben verschillende redenen gegeven om niet mee te willen doen aan LKK. Deze redenen zijn gecategoriseerd in zeven hoofdcategorieen. Redenen die niet onder een van deze categorieen thuishoorden zijn ondergebracht bij de categorie 'overig'. In Tabel 2.6 in de bijlagen worden voorbeelden gegeven van antwoorden in al deze categorieen.

[44] Zie Tabel 2.6 in de bijlage bij dit hoofdstuk voor meer uitleg over de verschillende redenen van non-respons
[45] Deze categorie is bij LKK2019 voor het eerst toegevoegd. Dit is gedaan omdat naast LKK ook andersoortig onderzoek een reden kan zijn waarom men niet wil meedoen (denk aan eigen onderzoek naar kwaliteit, onderzoek vanuit universiteit/hogeschool, GGD-onderzoek). Voor LKK2017 en LKK2018 kon deze nadere uitsplitsing niet worden gemaakt.

2.2 De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang

Uit deze gecombineerde drie metingen van de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland in het kader van de LKK komt een overwegend positief beeld naar voren, met aanwijzingen waar nog verbetering mogelijk is. Afbeelding 2.2.1 toont een vergelijking tussen de verschillende opvangtypen van de proceskwaliteit zoals gemeten met de CLASS.

De gemiddelde emotionele proceskwaliteit is in alle kinderopvangtypen voldoende (midden range) tot goed (hoge range). Hoewel er variatie is tussen de groepen in de vier opvangtypen (af te leiden uit de lengte van de staafjes, die de standaardafwijking boven en onder het gemiddelde van een kwaliteitskenmerk weergeven), is deze veelal beperkt en binnen dezelfde kwaliteitsrange. Er zijn enkele uitschieters naar boven en naar beneden (af te leiden uit de dunne lijntjes in Afbeelding 2.2.1). De uitschieters naar beneden zijn in kinderdagopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang wat betreft de emotionele kwaliteit nog altijd ruim boven de ondergrens van wat als voldoende geldt. De gastouderopvang geeft een iets ander beeld. Hoewel de emotionele kwaliteit gemiddeld vergelijkbaar is met die van de andere opvangsoorten, is de variatie groter met vooral opvallende uitschieters *naar beneden*. Een deel van de gastoudergezinnen scoort op de ondergrens van wat nog als voldoende geldt in het emotionele domein. Bedacht moet worden dat de steekproef gastoudergezinnen mogelijk een te positief beeld geeft van de feitelijke situatie in de gastouderopvang.

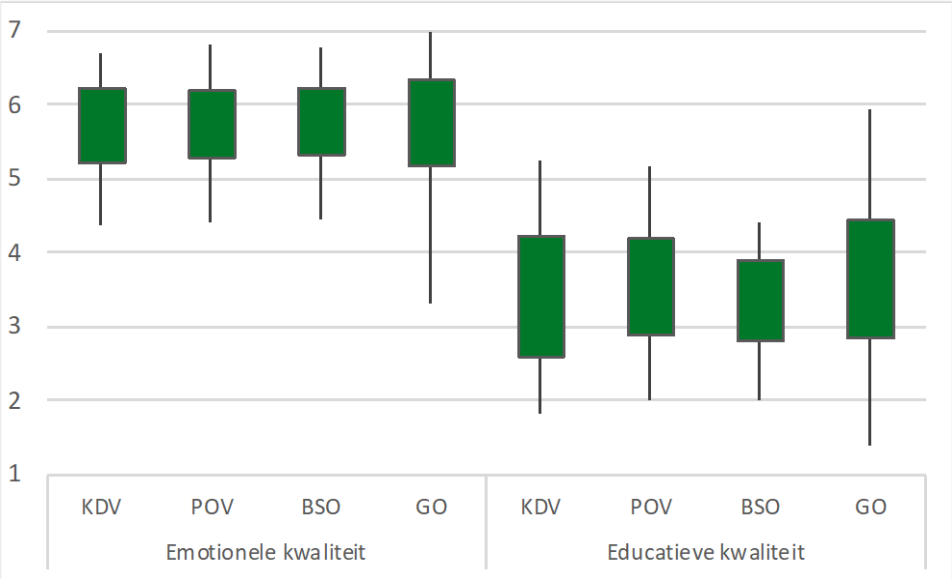

Afbeelding 2.2.1 Vergelijking van emotionele en educatieve proceskwaliteit gemeten met de CLASS van de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017 - 2019 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog; maximale score = 7.

De gemiddelde educatieve kwaliteit is beduidend lager en geeft aan dat hier nog ruimte voor verbetering is. De educatieve proceskwaliteit is in de peuteropvang gemiddeld iets hoger dan in de andere opvangtypen en de variatie is iets kleiner dan in de kinderdagopvang en de gastouderopvang, maar de verschillen zijn klein. Hoewel de educatieve proceskwaliteit

gemiddeld in alle opvangtypen iets boven de ondergrens van de midden range valt, is er sprake van grotere variatie tussen groepen binnen de opvangsoorten dan bij de emotionele proceskwaliteit. Een aanzienlijk aantal groepen binnen alle opvangtypen scoort wat betreft educatieve proceskwaliteit onder de grens van wat nog als voldoende geldt. Er zijn ook uitschieters. In alle typen opvang zijn de uitschieters eerder naar boven dan naar beneden, wat erop wijst dat in sommige onderzochte groepen relatief hoge educatieve kwaliteit wordt gerealiseerd. Voor de gastouders is het beeld opnieuw anders. De uitschieters zijn in deze opvangsoort extremer, zowel naar boven als naar beneden. De uitschieters naar beneden wijzen erop dat ook in de huidige (selectieve) steekproef er gastoudergezinnen zijn waarin de educatieve kwaliteit ver beneden de maat is. De uitschieters naar boven in alle opvangsoorten maken duidelijk dat hoge educatieve kwaliteit, boven de CLASS benchmark van 5, onder bepaalde omstandigheden wel degelijk gerealiseerd kan worden.

Bij generalisatie van de onderzoeksgegevens op basis van de steekproef naar de hele populatie van opvangvoorzieningen moet een onnauwkeurigheidsmarge in acht genomen worden. In Afbeelding 2.2.2 is voor de geaggregeerde domeinscores van de emotionele en educatieve proceskwaliteit weergegeven hoe groot deze marges rond de gemiddelde scores zijn bij een statistische betrouwbaarheid van 95%.[46] De Afbeelding laat zien dat, ook als rekening gehouden wordt met steekproefonnauwkeurigheid, de algemene conclusies stand houden. De onnauwkeurigheid voor educatieve kwaliteit is iets groter dan voor emotionele kwaliteit als gevolg van grotere standaardafwijkingen in de steekproeven.

[46] We hebben een eenvoudige berekening van de foutenmarge toegepast bij een statistische betrouwbaarheid van 95%, volgens de formule: marge=1.96* (standaard deviatie/√(steekproefgrootte)); onder- en bovengrenzen zijn berekend als ondergrens = gemiddelde - marge, bovengrens = gemiddelde + marge. Een exactere berekening die rekening houdt met de populatieomvang en de per opvangtype geclusterde steekproeftrekking zal tot iets afwijkende schattingen van de onnauwkeurigheidsmarges leiden, maar niet veel van het gepresenteerde beeld afwijken.

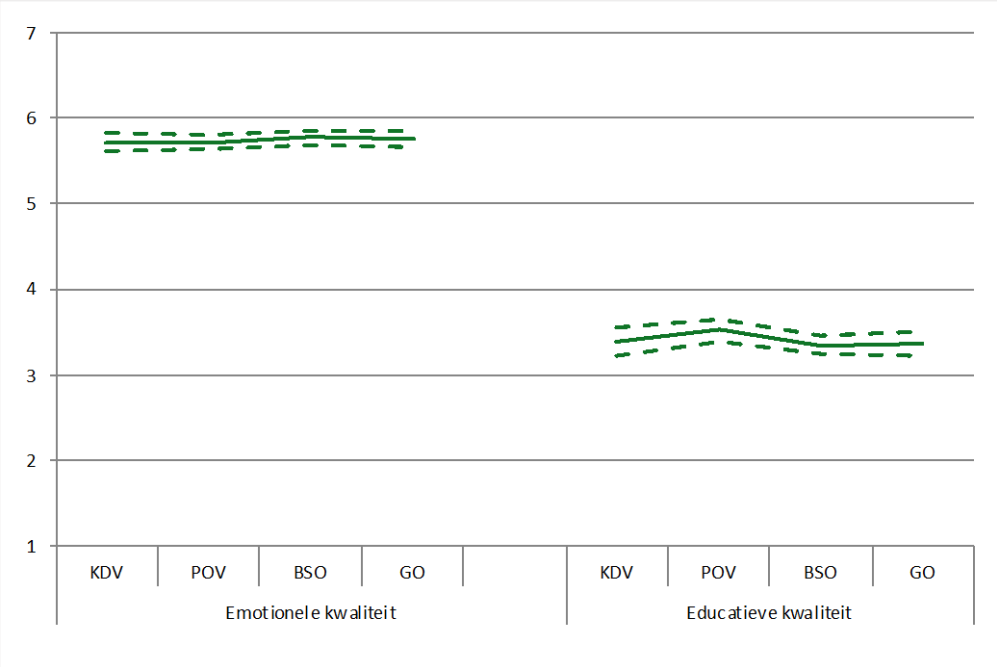

Afbeelding 2.2.2 Gemiddelde scores voor emotionele en educatieve proceskwaliteit gemeten met de CLASS naar type kinderopvang met onnauwkeurigheidsmarges (gegevens van 2017 - 2019 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog; maximale score = 7.

Het overwegend positieve beeld van de kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang wordt bevestigd door de resultaten van de interviews. Het pedagogische klimaat is, op basis van wat de pedagogisch medewerkers en gastouders rapporteren, in alle opvangsoorten als overwegend positief-affectief en inclusief te karakteriseren. Er zijn relatief kleine verschillen binnen en tussen de opvangsoorten, wat erop wijst dat dit een sterk verankerd model is in de Nederlandse kinderopvang (zie Afbeelding 2.2.3). Er is ook een tamelijk sterke oriëntatie op spelbegeleiding en het bevorderen van zelfregulatie bij de kinderen, hoewel bij deze laatste aspecten grotere verschillen binnen en tussen de opvangsoorten worden gevonden. Dit kan samenhangen met verschillen in de gemiddelde leeftijd van de kinderen in de vier opvangsoorten. In de kinderopvang, bijvoorbeeld, zijn vaker heel jonge kinderen aanwezig voor wie zelfregulatie nog niet als doel van pedagogisch-educatief handelen wordt gezien.

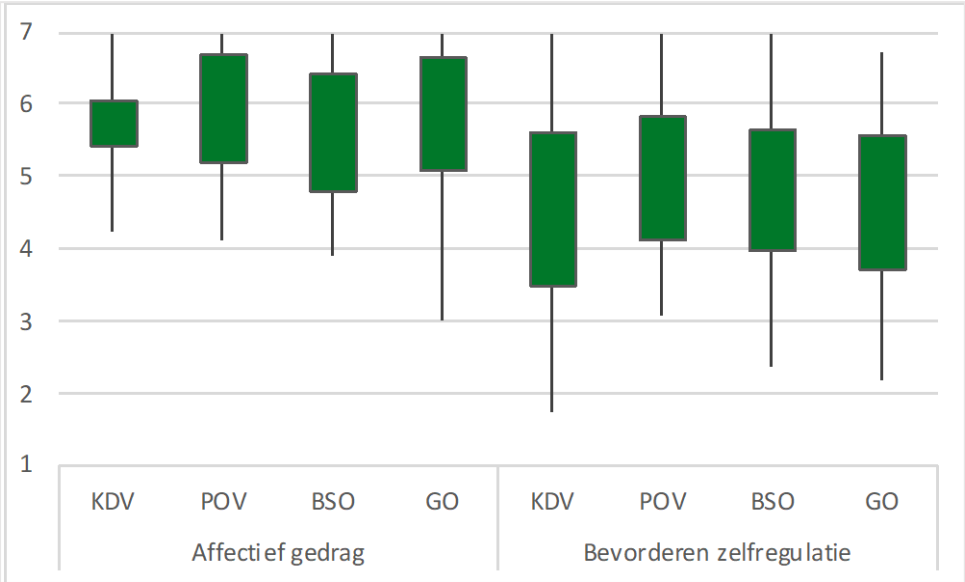

Afbeelding 2.2.3 Vergelijking van het door medewerkers en gastouders gerapporteerde pedagogisch klimaat naar de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017 - 2019). Maximale score = 7.

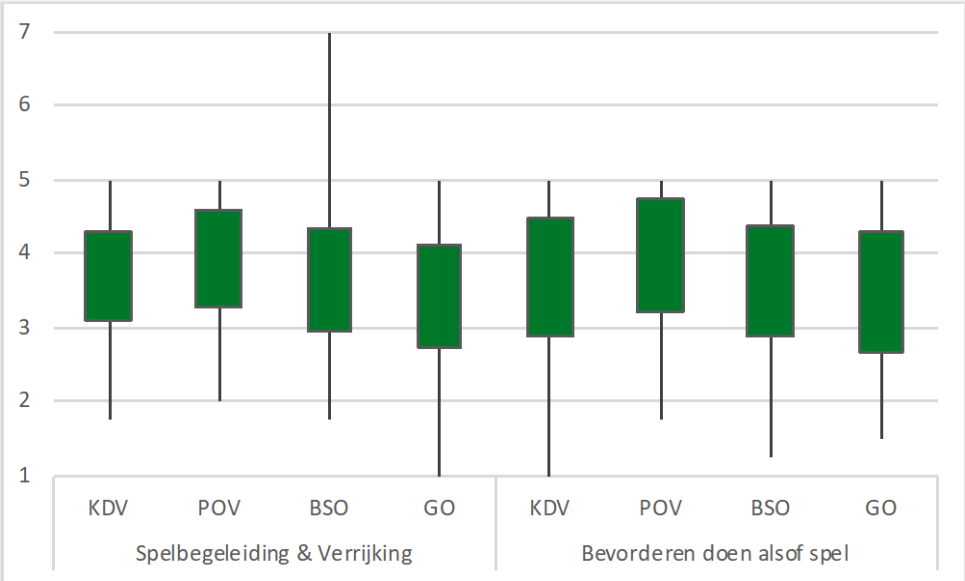

Afbeelding 2.2.4 Vergelijking van het door medewerkers en gastouders gerapporteerde pedagogisch klimaat naar de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017 - 2019). Maximale score = 7.

De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt bevestigd door de gegevens uit de interviews over het activiteitenaanbod (zie Afbeelding 2.2.5; zie ook de Hoofdstukken 3, 4, 5 en 6 voor meer details). Er is in alle opvangsoorten een relatief sterke oriëntatie op het stimuleren van exploratief spel, sociaal spel en taal (dit laatste niet in de buitenschoolse opvang). In ervaringsdomeinen als creatieve en muzikale vorming, ontluikend rekenen (waaronder bordspelletjes), wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming is het aanbod aanmerkelijk beperkter. Buitenactiviteiten betreffen voornamelijk spelen in de tuin of op een speelplein, maar uitstapjes naar een park, bos, kinderboerderij of bezoekjes aan een museum komen in alle opvangtypen weinig voor. Het valt op dat er op al deze vlakken grote spreiding rond de gemiddelde scores is, ook binnen de opvangtypen. Sommige groepen en

locaties bieden een stimulerend programma, terwijl andere eerder een karig programma van spel en activiteiten aanbieden.

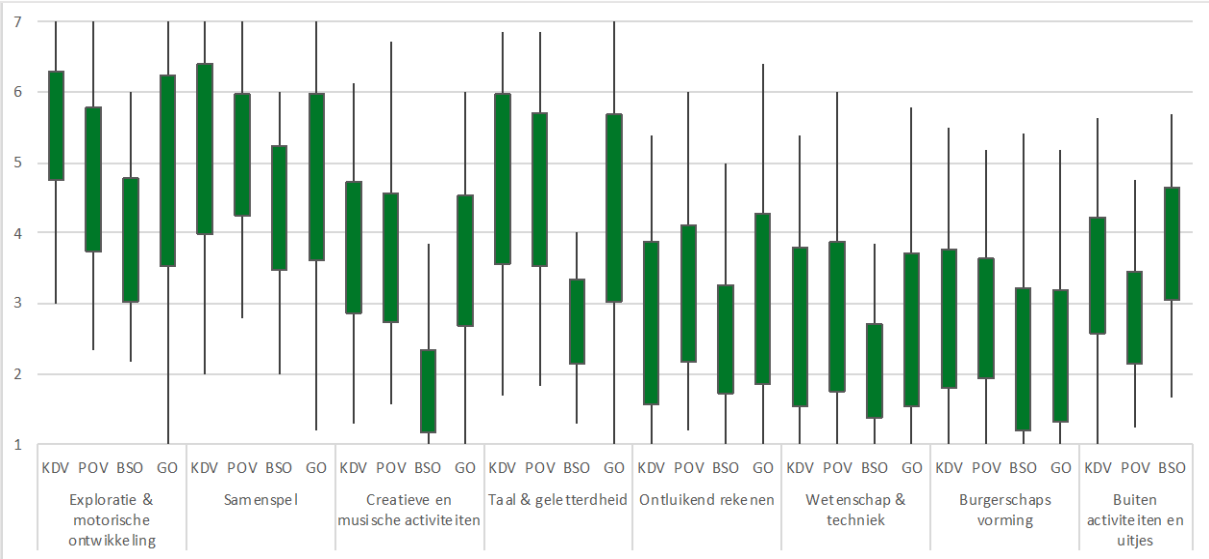

Afbeelding 2.2.5 Vergelijking van het door medewerkers en gastouders gerapporteerde activiteitenaanbod naar de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017-2019). Maximale score = 7.

De resultaten van de interviews laten zien dat de structurele kenmerken, zoals opleidingsniveau van de medewerkers, groepsgrootte en kind-beroepskrachtratio, in overeenstemming zijn met de wettelijke regels op dit vlak. Er zijn verschillen tussen de opvangsoorten die inherent zijn aan het soort opvang en de leeftijd van de kinderen die hier gebruik van maken. De gemiddelde groepsgrootte is het grootst is in de buitenschoolse opvang, mede vanwege het opendeurenbeleid in sommige van de onderzochte buitenschoolse opvanggroepen, en het kleinst in de gastouderopvang. De werkbeleving van pedagogisch medewerkers en gastouders is overwegend (heel) positief (zie Afbeelding 2.2.6). Zij ervaren een prettig collegiaal werkklimaat en hebben het gevoel betrokken te worden bij beslissingen binnen de organisatie. Er is relatief beperkte variatie tussen en binnen de opvangtypen op deze vlakken. De ervaren werkstress (positief gehercodeerd: een hoge score betekent lage ervaren stress) is in het algemeen laag, met kleine verschillen tussen de opvangsoorten, maar ook met relatief sterke variatie binnen de opvangsoorten. Niet in alle groepen is de werkstress laag, zo kan geconcludeerd worden. Denkbaar is dat hierbij ook de persoonlijkheid van de medewerker van invloed is: de een is beter in staat met de drukke taken en soms indringende situaties van het werk om te gaan dan de ander. Het aanbod aan professionaliseringsactiviteiten is gemiddeld matig, met weinig frequent pedagogisch-inhoudelijk overleg met collega's of collega-gastouders en leidinggevenden (niet weergegeven in Afbeelding 2.2.6; zie Hoofdstukken 3, 4, 5 en 6). Dit beeld verschilt niet sterk tussen de opvangsoorten, met uitzondering van de gastouderopvang, waar de aandacht voor professionalisering duidelijk nog minder is.

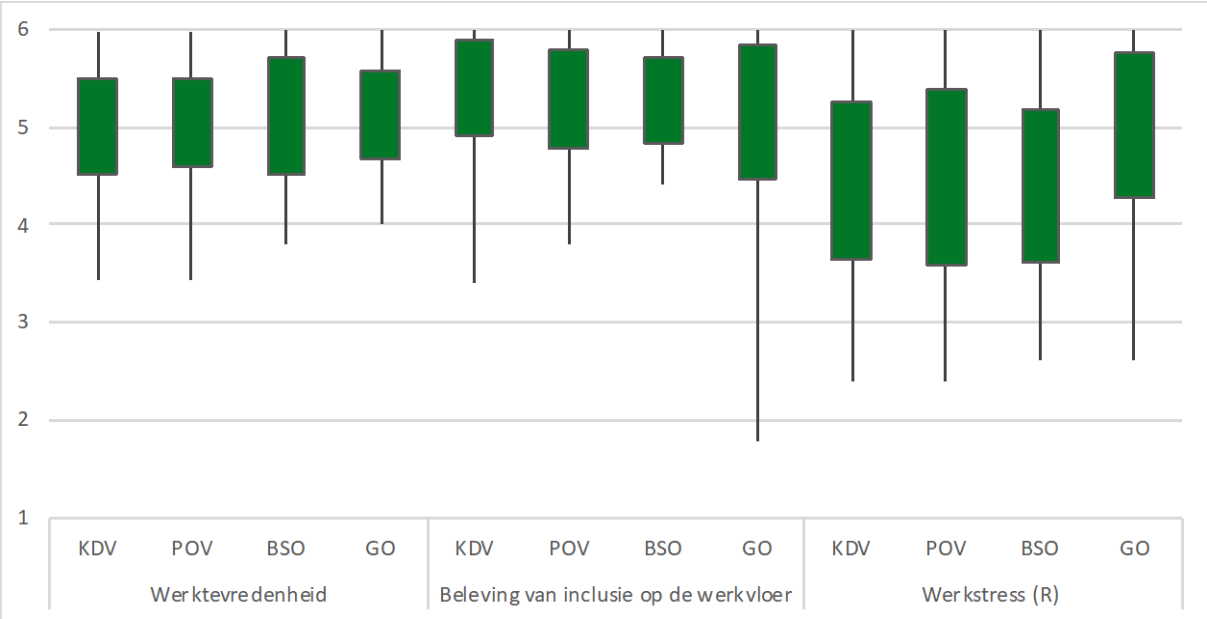

Afbeelding 2.2.6 Vergelijking van het door medewerkers en gastouders gerapporteerd werkklimaat naar de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017 -2019). Maximale score = 6.

2.3 Kwaliteit vanuit het perspectief van het kind

Een belangrijke vraag is wat de kwaliteit is van de interacties die individuele kinderen binnen de groep ervaren en hoe betrokken zij zijn bij activiteiten. Hiervoor is gebruik gemaakt van de inCLASS[47]. Afbeelding 2.3.1 toont grote verschillen tussen en binnen de opvangtypen in de kwaliteit van de interacties die kinderen hebben met de pedagogisch medewerkers en gastouders. De kwaliteit van de interacties van de kinderen met pedagogisch medewerkers, respectievelijk gastouders, valt gemiddeld in de midden range, maar de variatie is groot. Er zijn in de groepen kinderen die in de lage categorie scoren, terwijl in andere groepen kinderen in de hoge range scoren. Deze variatie is voor de buitenschoolse opvang het minst groot. De kwaliteit van de interacties met de gastouders is gemiddeld duidelijk hoger, maar laat tegelijkertijd ook de grootste spreiding en meest extreme uitschieters zien wat duidt op grote verschillen tussen gastouders onderling. Met betrekking tot de kwaliteit van de interacties met andere kinderen in de groep valt op dat de buitenschoolse opvang het gemiddeld genomen beter doet op dit vlak dan de andere opvangsoorten. Ook hier is de variatie binnen de gastouderopvang het grootst al moet hierbij wel opgemerkt worden dat dit voor een deel te verklaren valt door het feit dat er weinig kinderen tegelijkertijd opgevangen worden (gemiddeld twee) en dat er soms geen andere kinderen aanwezig waren met wie gespeeld kan worden. De speelwerkhouding van kinderen valt in de midden range en laat gemiddeld

[47] Voor de inCLASS worden meerdere kinderen per video gecodeerd op de vier onderdelen: interacties met de medewerkers, interacties met leeftijdsgenoten, speel/werkhouding en gedrag in de groep. Alleen peuters en schoolgaande kinderen zijn gecodeerd op basis van het beschikbare videomateriaal (baby's zijn niet meegenomen). De gerapporteerde gegevens zijn gebaseerd op naar groep geaggregeerde scores voor de kinderdagopvang (n=64 groepen), peuteropvang (n=96 groepen), buitenschoolse opvang (n=88 groepen) en gastouderopvang (n=72 gastouders). Voor de gastouderopvang is dit alleen gebaseerd op 2017 en 2018 omdat er geen video opnamen zijn gemaakt in 2019 en derhalve ook geen individuele kinderen geobserveerd zijn.

weinig verschillen zien tussen de groepen. De spreiding is relatief groot in de buitenschoolse opvang en de gastouderopvang. Het gedrag van de kinderen in de groep scoort hoog in alle typen, hoewel er bij in de buitenschoolse opvang ook uitschieters naar beneden zijn. Kinderen gedragen zich overwegend op een aangename, pro-sociale manier, en weten hun emoties goed te reguleren.

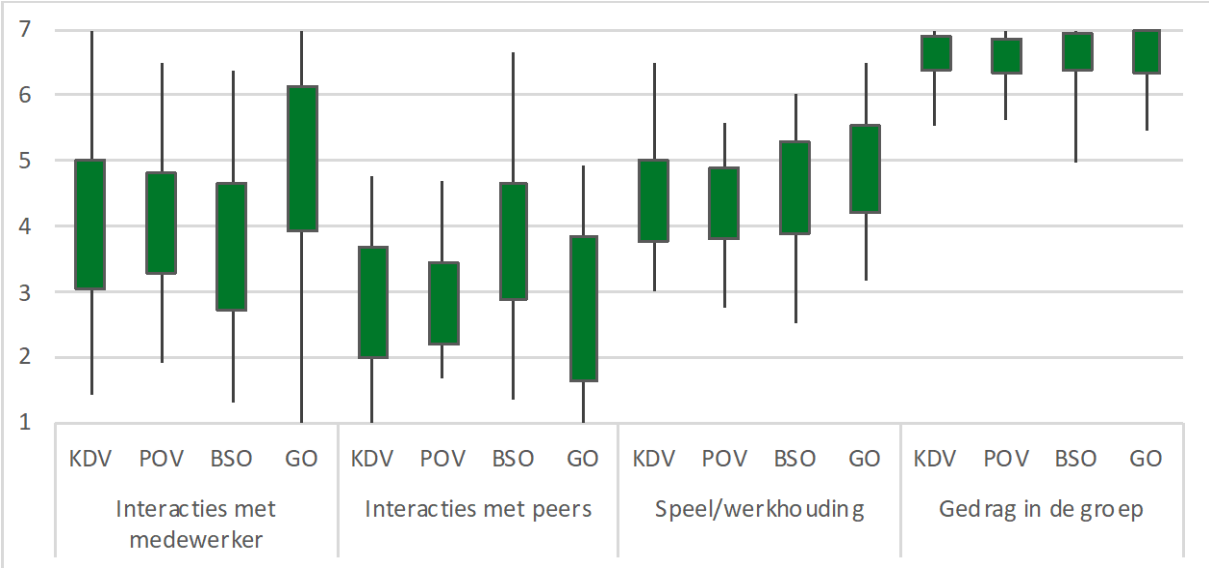

Afbeelding 2.3.1 Vergelijking van de gemiddelde kwaliteit van interacties gemeten met de inCLASS zoals ervaren door individuele kinderen, geaggregeerd op groepsniveau, naar de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017 - 2019 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog; maximale score =7.

Er is tevens gekeken naar de gemiddelde mate van welbevinden en betrokkenheid van de kinderen in de verschillende groepen, zie Afbeelding 2.3.2[48]. De bevindingen laten zien dat het gemiddelde welbevinden van kinderen hoog is in alle opvangtypen, met relatief geringe variatie binnen de opvangtypen. De gemiddelde betrokkenheid van kinderen scoort iets lager en laat ook een iets grotere spreiding in scores zien tussen groepen. Afgemeten aan bevindingen in ander onderzoek met de Welbevinden en Betrokkenheidsschalen en aan gangbare standaards die door de ontwikkelaar van het instrumentarium (CEGO Leuven) worden gehanteerd, bevestigen de uitkomsten voor welbevinden en betrokkenheid de overwegend goede kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang.

[48] Voor de gastouderopvang is dit alleen gebaseerd op 2017 en 2018 omdat er geen video opnamen zijn gemaakt in 2019 en derhalve ook geen individuele kinderen geobserveerd zijn.

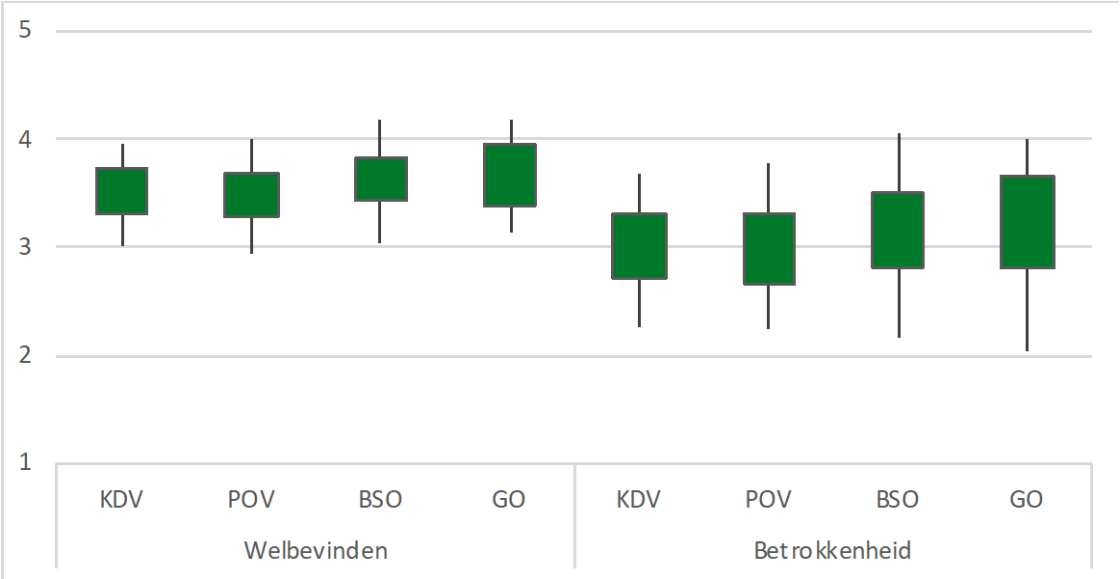

Afbeelding 2.3.2 Vergelijking van het gemiddelde welbevinden en betrokkenheid zoals ervaren door individuele kinderen, geaggregeerd op groepsniveau, naar de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017 - 2019). Duiding: scores < 2.5 = laag; scores ≥ 2.5 en < 3.5 = matig-voldoende; scores ≥ 3.5 = hoog; maximale score = 5.

In Afbeelding 2.3.3 zijn de belangrijkste gegevens van de observaties op kindniveau met de inCLASS weergegeven met bijbehorende steekproefmarge. Ondanks de onnauwkeurigheid (vanwege de relatief grote standaardafwijkingen), zijn de conclusies op basis van de steekproefgegevens in grote lijnen geldig voor de populatie, opnieuw met uitzondering van de gastouderopvang waarvoor geen representatieve steekproef kon worden gevonden.

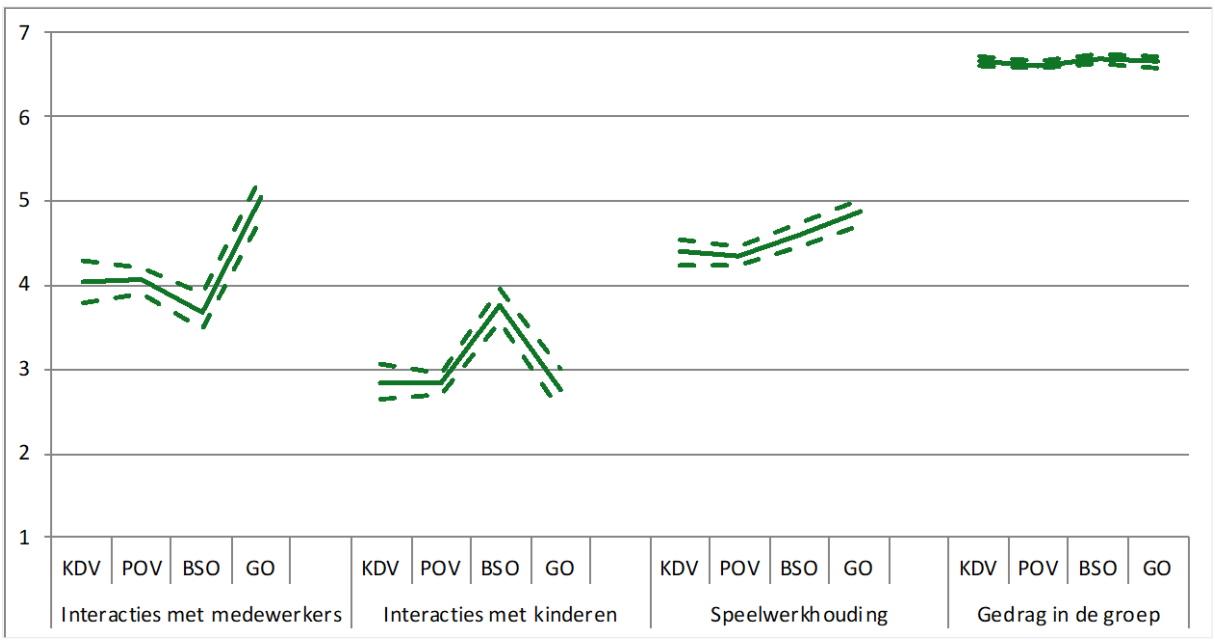

Afbeelding 2.3.3 Gemiddelde scores voor de door kinderen individueel ervaren proceskwaliteit gemeten met de inCLASS met onnauwkeurigheidmarges naar de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017 - 2019). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog; maximale score = 7.

2.4 Kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang in internationaal perspectief

De situatie in Nederland, gebaseerd op samengevoegde metingen in 2017, 2018 en 2019 kan met gegevens uit andere landen worden vergeleken waar dezelfde observatie-instrumenten zijn gebruikt (Zie Hoofdstuk 3 voor een uitgebreidere beschrijving). Deze vergelijking is uiteraard beperkt tot landen waarover dergelijke gegevens beschikbaar zijn en betreffen alleen de baby- en kinderdagopvang. Voor de gastouderopvang biedt een onderzoek in Vlaanderen een mogelijkheid voor vergelijking, maar omdat de huidige steekproef gastouders niet als representatief kan worden beschouwd, is zo'n vergelijking niet zinvol. Voor de buitenschoolse opvang zijn er geen vergelijkbare studies uit andere landen beschikbaar.

De globale omgevingschalen ITERS-R en ECERS-R worden internationaal veel gebruikt in onderzoek wat een vergelijking met de LKK gegevens mogelijk maakt. Op basis van een recente meta-analyse van opvangkwaliteit op verschillende continenten blijkt de kwaliteit in Nederland het hoogst, zelfs in vergelijking met Australië en Noord-Amerika. Ook blijken de kwaliteitsverschillen tussen groepen kleiner in LKK dan in andere landen. Een nadere analyse van omringende Europese landen laat eveneens zien dat de kwaliteit in Nederland, net als in een recente meting in Engeland, hoog scoort. De resultaten zijn beter dan landen als Duitsland, Noorwegen, Spanje en Portugal. De gevonden verschillen zijn groot en variëren van een tot soms meer dan twee schaalpunten.

De gemiddelde scores voor de opvang van peuters (kinder- en peuteropvang samen) op emotionele en educatieve proceskwaliteit zoals gemeten met de CLASS zijn in Nederland hoger dan wat met dezelfde meetinstrumenten gevonden is in representatieve studies in Vlaanderen, twee deelstaten in Duitsland (vooral met betrekking tot educatieve kwaliteit), Portugal, twee staten in de Verenigde Staten en Zwitserland. Op emotioneel vlak scoort de Nederlandse kinderopvang even hoog als Finland, maar op educatief vlak lager. De emotionele kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang is iets lager dan wat in een representatieve Deense studie werd gevonden, maar de educatieve kwaliteit is juist weer aanmerkelijk hoger. De verschillen ten gunste van Nederland zijn soms tamelijk groot. De vergelijkingen zijn niet altijd met exact dezelfde leeftijdsgroepen door verschillen in de systemen voor vroege opvang en educatie. Voor de babyopvang zijn er minder vergelijkingen mogelijk. De babyopvang in de huidige steekproef scoort hoger op zowel emotionele als educatieve kwaliteit dan de babyopvang in de onderzoeken in Vlaanderen, Portugal en de Verenigde Staten.

Bijlagen bij Hoofdstuk 2

Tabel 2.2 Gerealiseerde steekproef naar kinderopvangtype

COROP-gebied	Urbanisatie	Grootte	*N* groepen KDV	*N* groepen POV	*N* groepen BSO	*N* groepen GO
Noord	Landelijk	Klein	5	6	3	6
FR, GR, DR		Groot	6	6	5	19
	Stedelijk[1]	Klein	2	1	3	1
		Groot	4	0	2	9
Midden-Oost	Landelijk	Klein	5	11	12	6
UT, GL, OV, FL		Groot	7	5	3	9
	Stedelijk	Klein	6	11	3	6
		Groot	7	5	9	18
West	Landelijk	Klein	4	11	6	4
NH, ZH		Groot	10	9	5	9
	Stedelijk	Klein	5	11	8	8
		Groot	7	10	9	14
Zuid	Landelijk	Klein	6	3	6	3
NB, LI, ZE		Groot	8	3	9	9
	Stedelijk	Klein	6	5	5	5
		Groot	5	2	8	11
Totaal			93	99	96	137

[1] Bij de LKK2017 ontbrak het aan stedelijk gebied in de regio Noord. Bij de LKK2018 hebben we dat ondervangen door de meest stedelijke gemeenten binnen het COROP-gebied aan te wijzen als stedelijk gebied.

Tabel 2.3 Respons en redenen van non-respons per kinderopvangtype LKK2017.

Respons en redenen van non-respons	KDV Abs (%)	POV Abs (%)	BSO Abs (%)	GO Abs (%)
Respons	31 (43%)	33 (52%)	33 (59%)	57 (12%)
Non-respons	41 (57%)	30 (48%)	23 (41%)	423 (88%)
Totaal benaderd	72 (100%)	63 (100%)	56 (100%)	480 (100%)
Inhoudelijke redenen non-respons, uitgesplitst naar:				
Onderzoek	10 (24%)	9 (30%)	6 (26%)	68 (16%)
Organisatie / opvanglocatie	18 (44%)	8 (27%)	8 (35%)	20 (5%)
Beroepskrachten	1 (2%)	5 (17%)	2 (9%)	50 (12%)
Ouders	0 (0%)	0 (0%)	1 (4%)	28 (7%)
Kinderen	0 (0%)	2 (7%)	1 (4%)	5 (1%)
Overig	12 (29%)	6 (20%)	5 (22%)	252[49] (60%)

Tabel 2.4 Respons en redenen van non-respons per kinderopvangtype LKK2018.

Respons en redenen van non-respons	KDV Abs (%)	POV Abs (%)	BSO Abs (%)	GO Abs (%)
Respons	30 (31%)	34 (44%)	31 (32%)	39 (10%)
Non-respons	68 (69%)	43 (56%)	66 (68%)	362 (90%)
Totaal benaderd	98 (100%)	77 (100%)	97 (100%)	401 (100%)
Inhoudelijke redenen non-respons, uitgesplitst naar:				
Beleid[50]	5 (7%)	6 (14%)	4 (6%)	7 (2%)
Onderzoek	8 (12%)	5 (12%)	10 (15%)	83 (23%)
Organisatie / opvanglocatie	25 (37%)	21 (49%)	25 (38%)	28 (8%)
Beroepskrachten	6 (9%)	2 (5%)	4 (6%)	19 (5%)
Ouders	6 (9%)	3 (7%)	5 (8%)	40 (11%)
Kinderen	2 (3%)	1 (2%)	1 (2%)	20 (6%)
Overig	16 (24%)	5 (12%)	17 (26%)	165[51] (46%)

[49] Deze non-respons-categorie bij de gastouderopvang wordt vooral gevuld door de groepsgewijze benadering via de gastouderbureaus. Daarbij heeft het gastouderbureau een aantal gastouders (uit een door ons verstrekte lijst) aangeleverd die we volgens hen het beste konden benaderen. Er is hierbij geen terugkoppeling over de (non)respons per gastouder gegeven.

[50] Deze non-respons-categorie is bij de LKK2018 toegevoegd, omdat het (landelijk) beleid bij de werving nadrukkelijk als reden is opgevoerd om niet deel te nemen.

[51] Deze non-respons-categorie bij de gastouderopvang wordt vooral gevuld door de groepsgewijze benadering via de gastouderbureaus.

Tabel 2.5 Respons en redenen van non-respons per kinderopvangtype LKK2019.

Respons en redenen van non-respons	KDV Abs (%)	POV Abs (%)	BSO Abs (%)	GO Abs (%)
Respons	32 (29%)	32 (62%)	32 (30%)	41 (18%)
Non-respons	79 (71%)	20 (38%)	74 (70%)	181 (82%)
Totaal benaderd	11 (100%)	52 (100%)	106 (100%)	222 (100%)
Inhoudelijke redenen non-respons, uitgesplitst naar:				
Beleid[52]	10 (13%)	0 (0%)	7 (9%)	0 (0%)
Onderzoek	25 (32%)	6 (30%)	19 (26%)	83 (23%)
Organisatie / opvanglocatie	25 (37%)	21 (49%)	25 (38%)	28 (8%)
Beroepskrachten	6 (9%)	2 (5%)	4 (6%)	19 (5%)
Ouders	6 (9%)	3 (7%)	5 (8%)	40 (11%)
Kinderen	2 (3%)	1 (2%)	1 (2%)	20 (6%)
Overig	16 (24%)	5 (12%)	17 (26%)	165[53] (46%)

[52] Deze non-respons-categorie is bij de LKK2018 toegevoegd, omdat het (landelijk) beleid bij de werving nadrukkelijk als reden is opgevoerd om niet deel te nemen.

[53] Deze non-respons-categorie bij de gastouderopvang wordt vooral gevuld door de groepsgewijze benadering via de gastouderbureaus.

Tabel 2.6 Redenen van non-respons per kinderopvangtype

Beleid[54]	o.m. druk met invoering van Wet Innovatie en Kwaliteit Kinderopvang (IKK) (register, nieuwe beroepskracht/kind-ratio e.d.), Wet Harmonisatie en Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG).
Onderzoek	o.m. 'geen interesse', 'slechte ervaring met vorig onderzoek', 'ongunstige timing', 'te belastend', 'doen nooit mee aan onderzoek', 'zien nut niet in van onderzoek', 'te tijdrovend', 'geen meerwaarde', 'pas aan ander onderzoek meegedaan', 'willen geen video-opnamen binnen de opvanglocatie', 'willen niet met meer dan één locatie mee doen' (bij verzoek via schaduwsteekproeftrekking om met meer dan één locatie mee te doen).
Organisatie / opvanglocatie	o.m. 'personeelstekort', 'groeiende vraag', 'personele wisselingen', 'te veel invalkrachten', 'geen toestemming van management', 'ziekte van leidinggevende', 'midden in intensief veranderings- of scholingstraject', 'experimentele locatie', 'te onregelmatige opvang', 'geselecteerde groep / locatie is niet representatief voor de organisatie'.
Beroepskrachten	o.m. 'zwanger(schapsverlof)', 'sterfgeval in nabije omgeving', 'overspannen', 'ziekte', 'wil niet bekeken worden', 'twijfel aan eigen kwaliteit', 'vakantie'.
Ouders	o.m. 'weigeren video-opnamen kinderen', 'geen toestemming geven voor 'vreemden' over de vloer'.
Kinderen	o.m. 'kinderen zijn te kwetsbaar', 'te veel kinderen met extra ondersteuningsbehoeften op de groep', 'geen verstoring willen van de alledaagse uitvoeringspraktijk'.
Overig	o.m. 'stopt binnenkort met opvang', 'weigering zonder opgaaf van reden', 'geen terugkoppeling van organisatie/opvanglocatie ontvangen', 'regio is verzadigd', 'niet ingepland krijgen'.

[54] Deze non-respons-categorie is bij de LKK2018 toegevoegd, omdat het (landelijk) beleid bij de werving nadrukkelijk als reden is opgevoerd om niet deel te nemen.

3. Kwaliteit van de kinderdagopvang in de afgelopen jaren

3.1. Introductie en leeswijzer

Dit hoofdstuk beschrijft de ontwikkelingen in kwaliteit van de kinderdagopvang vanaf 1995. Er zijn sinds 1995 meerdere, landelijk representatieve kwaliteitsmetingen gedaan in de kinderdagopvang voor kinderen van 0 tot 4 jaar. Vanaf 2017 voert de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK) deze metingen uit in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW). Hierbij is grotendeels gebruik gemaakt van dezelfde meetinstrumenten waardoor een vergelijking over de tijd gemaakt kan worden, zie Tabel 3.1.1. Voor elk instrument wordt een beeld geschetst van de ontwikkelingen in de tijd. Daarnaast wordt er ook een internationale vergelijking gemaakt voor de instrumenten waarvoor deze gegevens bekend zijn.

Tabel 3.1.1 Overzicht van gebruikte instrumenten in de kwaliteitsmetingen van 1995 tot en met 2019

1995	2001	2005	2008	2011	2012	2017	2018	2019
ITERS/ ECERS	ITERS/ ECERS	ITERS/ ECERS	ITERS/ ECERS		ITERS/ ECERS	ITERS/ ECERS	ITERS/ ECERS	ITERS/ ECERS
		NCKO	NCKO		NCKO	NCKO	NCKO	NCKO
				CLASS	CLASS	CLASS	CLASS	CLASS

Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Eerst volgt een samenvatting op hoofdlijnen van de belangrijkste uitkomsten en een beschouwing daarover. Voor de geïnteresseerde lezer worden vervolgens op een meer technische manier de resultaten op basis van de verschillende meetinstrumenten beschreven. In de bijlagen bij dit hoofdstuk zijn de uitgebreide tabellen met beschrijvende resultaten voor alle verschillende meetinstrumenten opgenomen (ook de gegevens die geen onderdeel uitmaken van de vergelijking over de tijd). Het meer technische gedeelte beschrijft de uitkomsten, maar geeft weinig interpretatie of verklaring. Dat gebeurt wel in het eerste, beschouwende deel.

3.2. Samenvatting en beschouwing van de resultaten

De resultaten tonen dat de kinderdagopvang in 1995 van goede kwaliteit is, vooral wat betreft de inrichting van de ruimte en aanwezige meubilering en de algehele interactiekwaliteit. De meting in 2001 laat over de hele linie een kwaliteitsdaling zien, vooral met betrekking tot de kwaliteit van het taalaanbod en de kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod. De kwaliteit is dan als matig-voldoende te karakteriseren. Deze periode kenmerkt zich door een sterke expansie van het aantal kindplaatsen wat een mogelijke verklaring kan zijn voor de kwaliteitsdaling. Deze dalende trend houdt aan in 2005 en 2008 waarbij de algehele kwaliteit

matig-voldoende blijft, maar aan de lage kant van de range. Voor de kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod zijn de gemiddelde scores zelfs onvoldoende. In die periode groeit de sector onverminderd door. Vanaf 2005 zijn er van overheidswege verschillende wetten aangenomen om de kwaliteit van de kinderopvang te garanderen (Wet Kinderopvang, 2005[55]; Wet OKE, 2010[56]; Wet IKK, 2018[57]). Terwijl de jaren 1995-2005 gekenmerkt werden door *kwantiteit* (uitbreiding van het aanbod en afstemming tussen vraag en aanbod), is het beleid vermoedelijk vanaf 2008 meer gericht op *kwaliteit*, uitmondend in OKE 2010 en verdere wetgeving. Dit is terug te zien in hogere kwaliteitsscores in 2011 en 2012 (met een dip tussen 2011 en 2012 vanwege bezuinigingen voortvloeiend uit de economische crisis)[58].

De kwaliteit van de kinderopvang is sinds 2008 op meerdere fronten gestegen. Het gaat dan om de kwaliteit van de omgeving, zoals de inrichting van de ruimte en materialen, als ook de kwaliteit van de interacties tussen pedagogisch medewerkers en kinderen. Dit beeld is consistent en wordt bevestigd door alle metingen met diverse instrumenten uit verschillende onderzoeken. De verdere stijging van de kwaliteit tot aan 2017-2019 vergeleken met metingen in 2011 en 2012 laten voor verschillende kwaliteitsaspecten grote effecten zien, zoals de kwaliteit van de inrichting van de ruimte, globale kwaliteit van interacties en de kwaliteit van het activiteitenaanbod. Meer gedetailleerde analyses laten zien dat er sprake is van een algehele verschuiving van de kwaliteit: behalve stijgende gemiddelde scores, zijn er ook *minder* onvoldoende en matige scores en *meer* voldoende tot goede scores. In 1995 stond Nederland aan de top met betrekking tot de kwaliteit van de kinderopvang[59] en de huidige gegevens laten zien dat Nederland, na een lange en diepe dip, weer terug is op deze toppositie. Nederland scoort hoog in vergelijking met de Verenigde Staten en omringende Europese landen, waaronder ook Scandinavische landen zoals Noorwegen en Denemarken. Een meer gedetailleerde analyse van kwaliteit laat echter wel verschillende patronen zien.

Zo laten de gegevens zien dat de grootste kwaliteitsstijging zich voordoet bij aspecten van de emotionele kwaliteit, zoals de positieve sfeer op de groep, de sensitiviteit van de medewerker, de mate waarin deze kindvolgend te werk gaat en kinderen kan ondersteunen in het reguleren van hun gedrag. Dit weerspiegelt een sterke nadruk op de emotionele veiligheid en het belang van een goede, positieve gehechtheidsrelatie tussen pedagogisch medewerkers en kinderen. Kinderen hebben deze veiligheid nodig om zich prettig te voelen, plezier te maken met medewerkers en andere kinderen en om tot ontwikkeling te komen. Het laatste - het ondersteunen en stimuleren van de brede ontwikkeling van kinderen – blijkt echter nog steeds een aandachtspunt. Hoewel de educatieve kwaliteit is gestegen, blijft deze gemiddeld genomen aan de lage kant. De stijgende educatieve kwaliteit is vooral terug te zien in een

[55] Wet kinderopvang, *Kamerstukken I*, 28447 (2002, 26 juni).
[56] Besluit basisvoorwaarden kwaliteit voorschoolse educatie 2010 (2010, 7 juli).
[57] Wijzigingswet innovatie en kwaliteit kinderopvang 2019 (2019, 1 januari).
[58] Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2015).
[59] Van IJzendoorn et al., 1998

relatief rijk taalaanbod met veel verbale interacties (bijv. benoemen van objecten/handelingen, vragen stellen en gesprekjes voeren). Het lijkt er echter op dat de aandacht voor de cognitieve ontwikkeling en het stimuleren van het samenspel van kinderen nog onderbelicht blijft. Dit wordt ook gereflecteerd in het, naar verhouding, matige activiteitenaanbod, zoals gemeten met de omgevingsschalen en ook de vragenlijsten voor pedagogisch medewerkers. In het observatie instrument van de omgeving (ITERS/ECERS-R) wordt gekeken naar de aanwezigheid en toegankelijkheid (mogen kinderen het zelf pakken en kunnen ze erbij) van een rijk en gevarieerd aanbod van materialen en activiteiten op de gebieden: fijne en grove motoriek, knutselen, muziek en beweging, blokken, zand en water, rollenspel, natuur en wetenschap, rekenen. Voor de volledigheid zijn in de bijlagen bij dit hoofdstuk ook de interviewgegevens van 2017 – 2019 van de pedagogisch medewerkers opgenomen. Ook deze gegevens waarin pedagogisch medewerkers zelf rapporteren over het activiteitenaanbod (zie Tabel 3.5 in de bijlage bij dit hoofdstuk) laten zien dat er vooral veel aandacht is voor de motorische ontwikkeling, samenspel en taal en beduidend minder voor creatieve en musische activiteiten, ontluikend rekenen, wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming.

Kortom, de kwaliteit in de Nederlandse kinderdagopvang is gestegen sinds 2012. Dit geldt vooral voor aspecten die betrekking hebben op de inrichting van de ruimte en de meer basale interacties die pedagogisch medewerkers hebben met kinderen (gericht op emotionele veiligheid en welbevinden van kinderen). Echter, de educatieve kwaliteit kan verder verbeterd worden. Dit heeft betrekking op zowel de kwaliteit van de materialen en het aanbod van activiteiten als de wijze waarop medewerkers interacties gebruiken om kinderen aan te moedigen en ondersteunen in hun brede ontwikkeling.

3.3. Methodische aanpak en verantwoording

Er is voor dit hoofdstuk geput uit de gepubliceerde gegevens van de (NCKO en pre-COOL) onderzoeken tussen 1995 en 2012 en verder is gebruik gemaakt van de eerste drie metingen van LKK. Aangezien de LKK-metingen jaarlijks plaatsvinden en dus dichter op elkaar liggen, is er voor de trendanalyse in lijn met het principe van de rolling sample voor gekozen om deze drie metingen te combineren en te werken met het gemiddelde van deze drie jaar. Er ontstaat zo een cross-sectioneel beeld van de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland van 1995 tot en met 2019.

Dit betekent dat we niet dezelfde organisaties langdurig gevolgd hebben, maar dat er per jaar een nieuwe steekproef is getrokken voor deelname aan de kwaliteitsmeting[60]. Echter, de studies hebben allemaal gebruik gemaakt van zogenaamde gestratificeerd-aselecte steekproeven, waarbij rekening is gehouden met spreiding naar regio, verstedelijkingsgraad en grootte van de opvanglocatie, die representatief geacht kunnen worden voor de

[60] Voor Pre-COOL geldt dat een deel van de groepen in beide jaren heeft deelgenomen (n=87)

Nederlandse kinderopvang[61]. Om die reden kan er een ontwikkeling worden geschetst van de kwaliteit in de kinderopvang over een langere termijn.
Voor een uitgebreidere beschrijving van de verschillende meetinstrumenten en de werkwijze verwijzen we graag naar de rapportages die zijn verschenen in 2017 en 2018[62]. Voor een beschrijving van de betrouwbaarheid van de gebruikte instrumenten en de steekproeven van de geïncludeerde studies in de trendanalyses verwijzen we graag naar Appendix A en B.

Dit hoofdstuk rapporteert vooral beschrijvende gegevens. Dat wil zeggen dat er gemiddelde scores en de spreiding rondom de gemiddelde scores zijn opgenomen in de tabellen. Voor de leesbaarheid zijn er grafieken toegevoegd die in één oogopslag laten zien wat de resultaten zijn. Om te toetsen of er sprake is van verschillen in kwaliteit zijn de laatste LKK-gegevens afgezet tegen de laatste gegevens uit eerder onderzoek (op basis van de beschikbare rapportages). Er is middels t-toetsen getoetst of verschillen significant zijn en daarnaast is er bepaald hoe groot de effectgrootte is. Hiervoor is gebruik gemaakt van de gangbare maat Cohen's *d* waarbij *d* tussen .20 en .50 een klein effect weergeeft; een *d* tussen .50 en .80 een middelmatig effect; en er bij een *d* van groter dan .80 sprake is van een groot effect.

3.4. Algemeen beeld van de kwaliteit 1995-2019

Afbeelding 3.4.1 schetst het langere termijn beeld voor de drie instrumenten die gebruikt zijn in de verschillende studies. Hieruit blijkt dat de totale kwaliteit in 1995 hoog is, volgens de criteria van het ITERS-R-/ECERS-R instrument, en een dalende lijn toont met een dieptepunt in 2008. In 2008 is eveneens gebruik gemaakt van de NCKO-schalen en de kwaliteit gemeten met dit instrument toont ook een matig-voldoende totale kwaliteit in 2008. In 2011 vond de eerste meting met de CLASS-Toddler plaats en die toont een matig-voldoende totale kwaliteit. De meting in het daaropvolgende jaar laat een stabiele kwaliteit zien op de NCKO-schalen, een dalende lijn op de CLASS en een stijgende lijn op de ITERS-R/ECERS-R. Hoewel de gegevens van de CLASS en de NCKO/ITERS/ECERS uit twee verschillende studies komen, blijkt de kwaliteit op basis van alle instrumenten zeer vergelijkbaar te zijn en gemiddeld als matig-voldoende te karakteriseren. De grafiek laat vanaf 2008 een stijging in de kwaliteit zien zoals gemeten met de ITERS/ECERS en de NCKO-schalen. De bevindingen met de CLASS tonen een tijdelijke dip tussen 2011-2012 die met andere instrumenten vanwege de timing van meetmomenten niet kon worden waargenomen. Vanaf 2012 zet een duidelijk stijgende lijn in die over de gehele linie zichtbaar is.

De nieuwste metingen in LKK schetsen een overwegend positief beeld. Voor de ITERS-R/ECERS-R geldt dat de totale kwaliteit licht boven het oorspronkelijke niveau van 1995 uit komt en dus als goed gekarakteriseerd kan worden. Voor de CLASS en de NCKO-schalen blijft de totale kwaliteit in de matig-voldoende range. De observatieinstrumenten meten

[61] Voor meer gedetailleerde informatie over de steekproeven verwijzen we naar Appendix A
[62] Slot et al. (2017); Slot et al. (2018).

verschillende aspecten van kwaliteit waardoor de gemiddelde scores van de totale kwaliteit iets van elkaar verschillen. De volgende secties presenteren achtereenvolgens de vergelijking in de tijd voor de volgende instrumenten: ITERS-R/ECERS-R, NCKO-schalen en de CLASS. Hierin wordt in meer detail geschetst hoe de kwaliteit er uitziet volgens de betreffende instrumenten en worden verschillende kwaliteitsaspecten er verder uitgelicht.

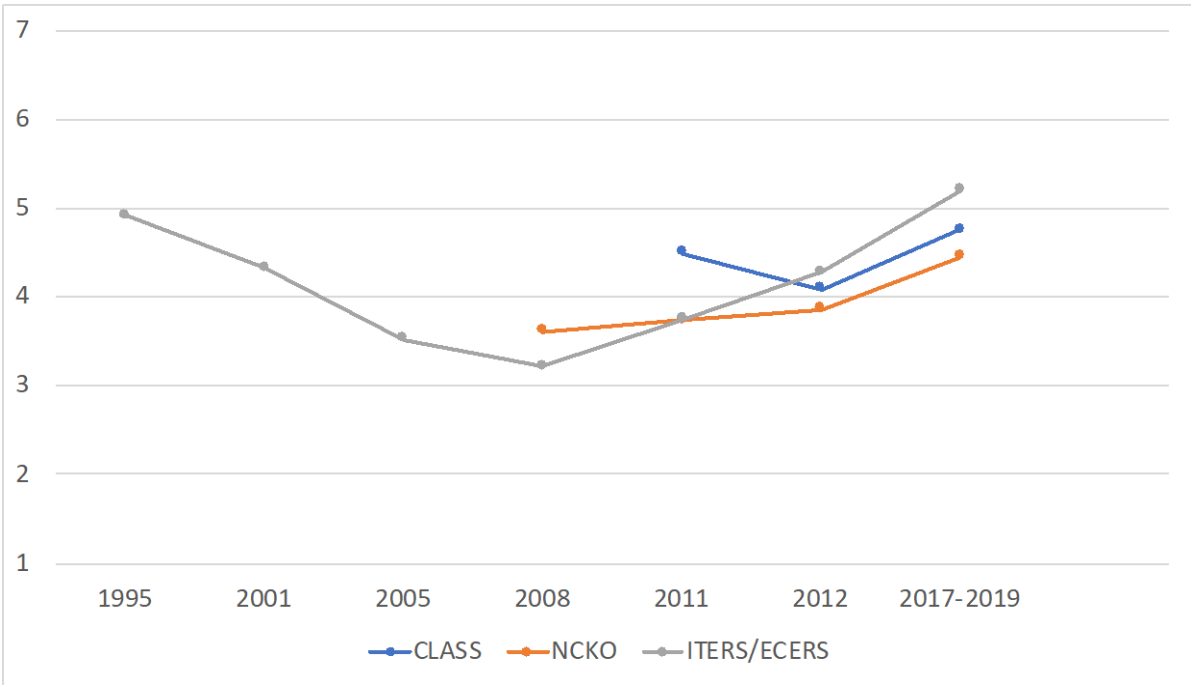

Afbeelding 3.4.1: Kwaliteit van de Nederlandse kinderdagopvang van 1995 tot en met 2019 gemeten met de CLASS-Toddler, NCKO-schalen en de ITERS-R/ECERS-R. Duiding: scores < 3 = onvoldoende/laag; scores > 3 en < 5 = matig-voldoende; scores > 5 = goed/hoog voor de ITERS/ECERS/CLASS en scores < 3.5 = onvoldoende; scores > 3.5 en < 4.5 = matig; scores > 4.5 = voldoende tot goed voor de NCKO-schalen; maximale score = 7.
Noot. In 2011 was er geen kwaliteitsmeting van de ITERS-R-/ECERS-R en NCKO-schalen, dus deze grafiekpunten betreffen een schatting op basis van de meetpunten in 2008 en 2012. In werkelijkheid kan dit een niet-lineaire lijn betreffen.

3.5. Omgevingsschalen ITERS-R/ECERS-R

Ten tijde van het eerste onderzoek, in 1995, werd er internationaal veel gebruik gemaakt van de zogenaamde omgevingsschalen (ITERS/ECERS)[63]. Deze instrumenten met speciale leeftijdsversies voor baby's en peuters meten op globale wijze verschillende aspecten van kwaliteit waaronder de inrichting van de ruimte en aanwezige meubilering, interacties die taal en redeneren bij kinderen aanmoedigen, een breed aanbod van activiteiten en materialen en omvat het een globale schaal voor de kwaliteit van interacties[64]. Afbeelding 3.5.1 toont de resultaten uit de onderzoeken die in de afgelopen 25 jaar zijn verricht en Tabel 3.5.1 rapporteert de cijfers[65].

Het eerste onderzoek in 1995 toont dat de Nederlandse kinderopvang het voldoende tot goed doet. Met een gemiddelde totaalscore van bijna 5 kan de globale proceskwaliteit als bijna 'goed' beschouwd worden. De vier subschalen laten wel verschillen zien waaruit blijkt dat vooral de globale kwaliteit van interacties hoog is en het aanbod van activiteiten en materialen lager scoort. In de daaropvolgende meting in 2001 blijkt een kwaliteitsdaling voor de totaalscore waarbij vooral de kwaliteit van het taalaanbod en de kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod laag scoren. De meting in 2005 toont een verdere daling van kwaliteit, waarbij de kwaliteit van het activiteitenaanbod en de materialen nu zelfs onvoldoende is. Ook de kwaliteit van de inrichting van de ruimte en aanwezige meubilering scoort fors lager dan in 2001. De dalende trend zet zich nog licht voort tot in 2008, vooral wat betreft de kwaliteit van de inrichting en de aanwezige meubilering en de algehele interactiekwaliteit. De kwaliteit blijkt van 2008 naar 2012 op alle aspecten te stijgen. Alleen de kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod scoort nog aan de onderkant van de matig-voldoende range, maar de overige aspecten scoren allemaal boven een 4.

De stijgende lijn zet door in de recente LKK-metingen, waardoor de kinderopvang over de hele linie iets hoger scoort dan in 1995. Opvallend is dat de spreiding rondom het gemiddelde in de recente LKK-metingen kleiner is dan in 1995 wat duidt op een homogenere kwaliteit in de kinderopvang. Wederom blijkt de globale kwaliteit van interacties het hoogst te scoren en de kwaliteit van het aanbod van activiteiten en materialen het laagst. De kwaliteitsverschillen tussen 2012 en de recente LKK-metingen van 2017-2019 zijn allemaal significant, behalve het onderdeel Programma, en duiden op grote effecten (Cohen's *d* >.80).

[63] Harms, Clifford, & Cryer (2005); Harms, Cryer, & Clifford (2006).
[64] Zie Slot et al. (2018) voor een uitgebreidere beschrijving van de observatieschaal
[65] De subschaal Programma is buiten beschouwing gelaten omdat niet alle onderzoeken deze schaal meegenomen hebben.

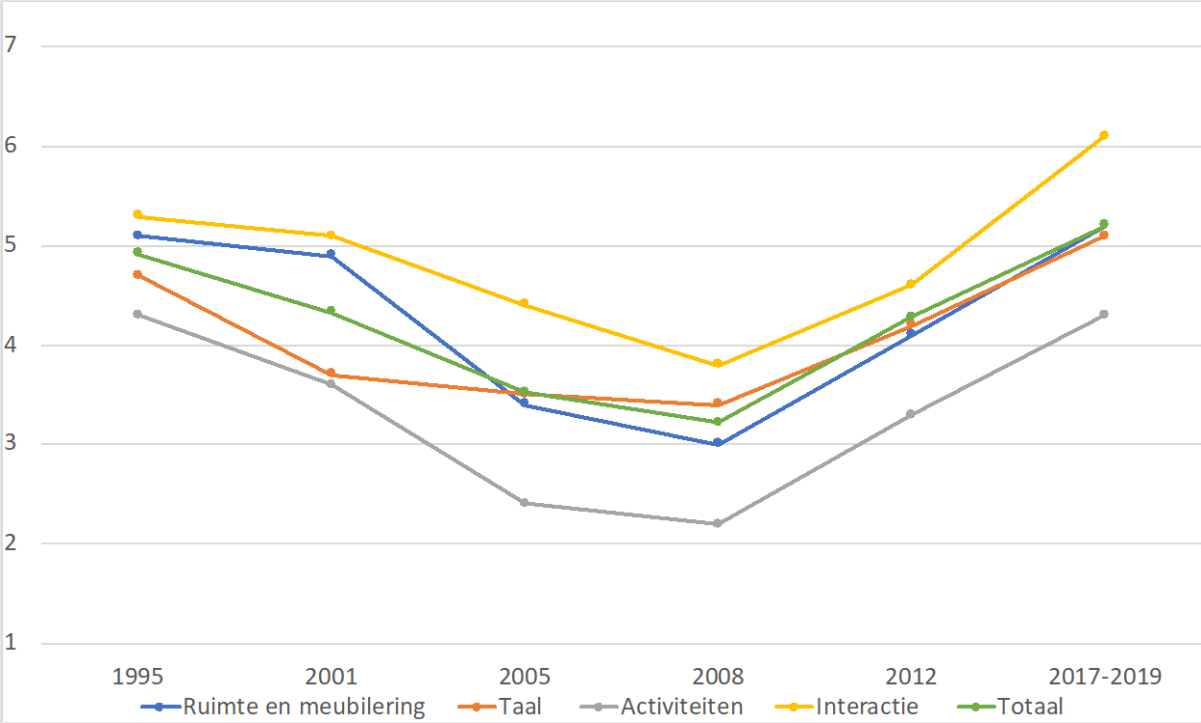

Afbeelding 3.5.1: Kwaliteit over de jaren gemeten met de ITERS-R/ECERS-R. Duiding: scores < 3 = onvoldoende; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = goed. Maximale score = 7.

Tabel 3.5.1.: Overzicht van de scores op de omgevingsschalen ITERS/ECERS van 1995-2019

		1995 (N=43)		2001 (N=51)		2005 (N=42)		2008 (N=200)		2012 (N=50)		2017-2019 (N= 93)		2017-2019 vs. 2012
	Schaal	***M***	***SD***	***M***	***SD***	***M***	***SD***	***M***	***SD***	***M***	***SD***	***M***	***SD***	***Cohen's d***
Ruimte/meubilering	1-7	5.1	0.98	4.9	1.07	3.4	0.69	3.0	0.78	4.1	0.69	5.2***	0.77	1.51
Taal	1-7	4.7	1.01	3.7	1.30	3.5	1.13	3.4	1.08	4.2	1.23	5.1***	1.08	0.78
Activiteiten	1-7	4.3	0.82	3.6	0.71	2.4	0.69	2.2	0.58	3.3	0.96	4.3***	1.00	1.02
Interactie	1-7	5.3	0.97	5.1	1.46	4.4	1.37	3.8	1.17	4.6	1.34	6.1***	0.90	1.34
Programma	1-7	5.2	1.24			3.9	1.00	3.9	1.03	5.2	1.31	5.5	1.17	0.24
Totaal	**1-7**	**4.9**	**1.00**	**4.3**	**1.14**	**3.5**	**0.98**	**3.3**	**0.93**	**4.2**	**1.11**	**5.2*** **	**0.76**	**1.08**

Noot. * p<.05, ** p<.01, *** p<.001

Afgezien van de gemiddelde scores hebben we ook gekeken naar het percentage groepen dat onvoldoende, matig-voldoende of goed scoorden volgens de benchmarks van het instrument. In 1995 scoorde slechts een enkele groep onvoldoende op de totaalscore voor globale kwaliteit. In de daaropvolgende metingen daalt niet alleen de gemiddelde kwaliteit, maar scoren er ook steeds meer groepen een onvoldoende. In 2001 was dit 6%, maar dit liep op naar 36% in 2005 en maar liefst 49% in 2008[66]. In 2012 is de gemiddelde kwaliteit weer gestegen en het aantal onvoldoendes gedaald naar 2%.

Voor de jaren 2017-2019 is het beeld eveneens gunstig, zie Afbeeldingen 3.5.2 en 3.5.3. Hoewel er op onderdelen nog een enkele keer onvoldoende gescoord wordt, blijkt geen enkele groep een onvoldoende te scoren voor de totale kwaliteit. In 2017-2019 scoort 1% van de groepen onvoldoende met betrekking tot de kwaliteit van de inrichting en de aanwezige meubilering. Met betrekking tot het hebben van een dagschema met een gevarieerd programma van vrij spel en activiteiten en de kwaliteit van het taalaanbod scoort 3%, respectievelijk 4% van de groepen onvoldoende. Het percentage onvoldoendes is het hoogst voor de kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod (11%), maar dit is een forse daling ten opzichte van de laatste meting in 2012 waar dit nog bijna de helft van de groepen betrof. De kwaliteitsverbetering betreft niet alleen een daling van het aantal groepen dat onvoldoende scoort, maar ook een toename van het aantal groepen dat hoog scoort. Zo scoort in 2017-2019 meer dan de helft van de groepen (57%) goed op de kwaliteit van de inrichting van de ruimte en de aanwezige materialen. Voor de kwaliteit van het taalaanbod en de algehele interactiekwaliteit blijkt een (ruime) verdubbeling van het percentage groepen dat goed scoort in 2017-2019 (47% en 80% respectievelijk). Dit geldt eveneens voor de kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod (21%). Voor de kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod zien we ruim drie keer zoveel groepen die goed scoren in vergelijking met de gegevens uit 2012 (21% tegen 6%).

[66] De Kruif et al. (2009); Gevers Deynoot-Schaub & Riksen-Walraven (2005); Vermeer et al. (2005).

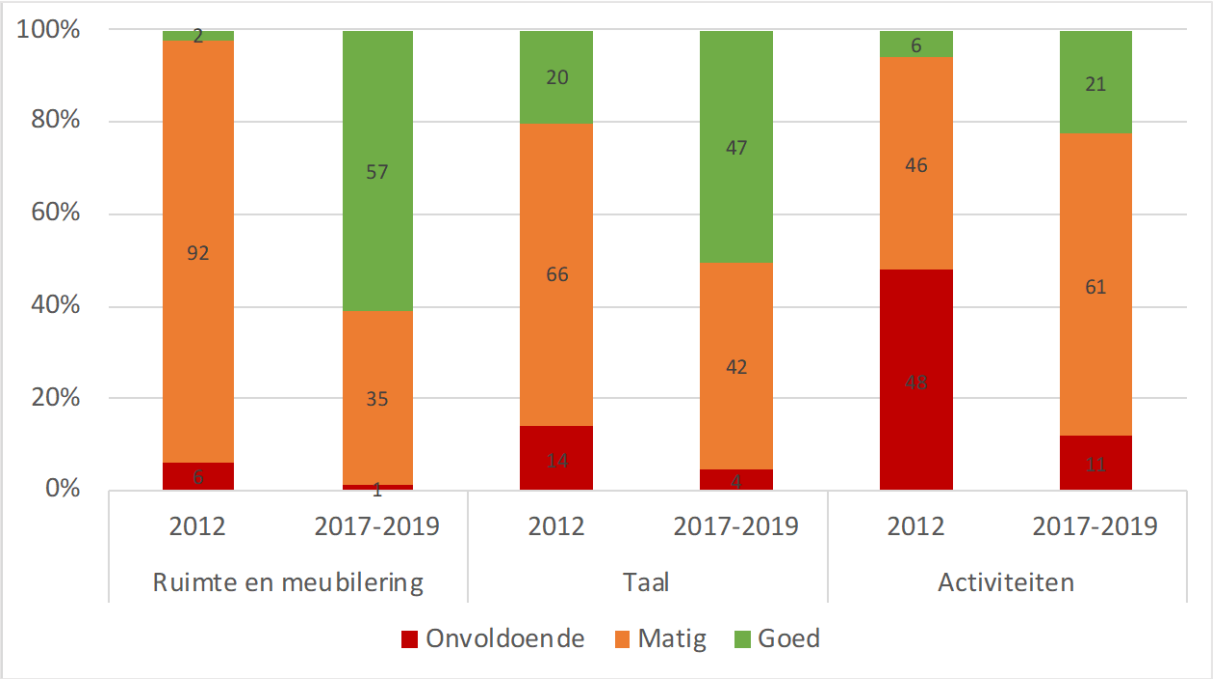

Afbeelding 3.5.2 Percentage kinderdagopvanggroepen met onvoldoende, matige en goede kwaliteit op de ITERS-R en ECERS-R subschalen Ruimte en meubilering, Taal en Activiteiten in 2012 en 2017-2019.

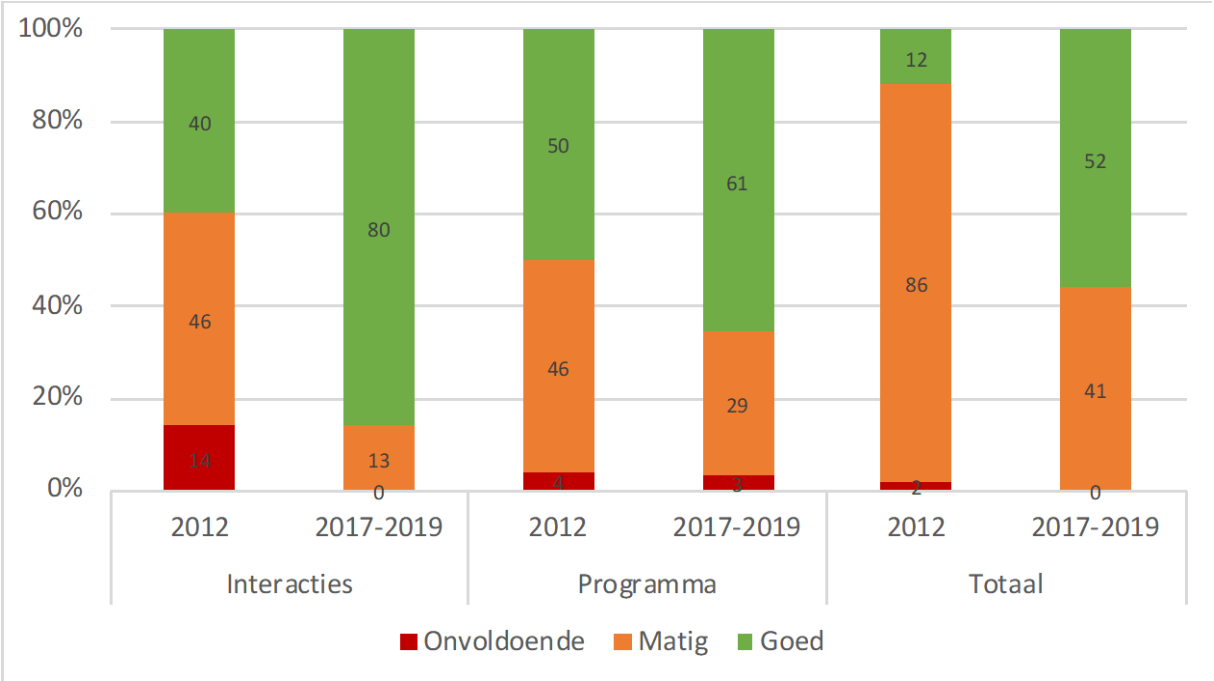

Afbeelding 3.5.3 Percentage kinderdagopvanggroepen met onvoldoende, matige en goede kwaliteit op de ITERS-R en ECERS-R subschalen Interacties en Programma en de Totale kwaliteit in 2012 en 2017-2019.

Internationale vergelijking van de ITERS/ECERS

Een internationale vergelijking laat zien dat Nederland het goed doet, zie Tabel 3.5.2. Vermeer en collega's (2016) hebben recentelijk een meta-analyse uitgevoerd van onderzoeken naar de kwaliteit van kinderopvang zoals gemeten met de ITERS-R/ECERS-R. Zij baseren zich op studies die zijn verricht tussen 1989 en 2012 en hun analyses toonden geen significante verschillen in kwaliteit tussen oudere en meer recente studies (Vermeer et al., 2016). De resultaten laten zien dat de kwaliteit in Azië en Zuid-Amerika het laagst (aan de lage kant van de matig-voldoende range) en de kwaliteit in Australië en Noord-Amerika het hoogst (aan de hoge kant van de matig-voldoende range of zelfs in de hoge range). Resultaten van Europese studies laten zien dat de kwaliteit tot de middenmoot behoort. De resultaten van LKK laten zien dat de kwaliteit gemeten tussen 2017 en 2019 het hoogst is in vergelijking met andere continenten en toont ook dat de spreiding rondom het gemiddelde het laagst is. Dit duidt er op dat er in Nederland minder kwaliteitsverschillen zijn tussen groepen. Hoewel de kwaliteit zoals gerapporteerd in Australische studies gemiddeld genomen hoog is, blijkt er ook veel variatie te zijn met relatief grotere kwaliteitsverschillen tussen groepen (dit blijkt uit een grotere SE).

Tabel 3.5.2: Gemiddelde ITERS(R)/ECERS(R) scores in verschillende continenten (Vermeer et al. 2016)

	K	*N*	*M*	*SE*
Europa	27	1297	3.82	0.11
Noord-Amerika	30	5521	4.09	0.11
Zuid-Amerika	5	480	3.58	0.26
Australië	5	230	4.97	0.27
Azië	5	209	3.29	0.26
Nederland: LKK metingen 2017-2019		93	5.25	0.08

Noot. K = aantal studies, N = steekproefgrootte, M = gemiddelde score, SE = standaardfout

Voor de Europese context is een nadere vergelijking met recente Europese studies mogelijk (zie Tabel 3.5.3). De kwaliteit is het laagst in Duitsland, Portugal en Spanje. De kwaliteit in deze landen scoort aan de lage kant van de matig-voldoende range (onder de 4). Opvallend is ook dat de spreiding rondom het gemiddelde in Duitsland en Portugal relatief klein is wat erop duidt dat er overall lagere kwaliteit wordt geboden met weinig uitschieters naar beneden of naar boven. De kwaliteit in Noorwegen en de metingen van 2012 in Engeland en Nederland scoren rond de 4 en tonen daarnaast ook variatie in de betreffende landen, dus relatief meer uitschieters naar boven en naar beneden. De meer recente metingen in Nederland en Engeland tonen de hoogste kwaliteit, maar de spreiding rondom het gemiddelde is in Engeland iets groter is dan in Nederland. Het is interessant dat zowel de twee studies uit Engeland als die uit Nederland een significante kwaliteitsstijging laten zien in grofweg dezelfde

tijdperiode. Voor de Engelse context geven de auteurs als mogelijke verklaring dat zowel de pedagogisch medewerkers als de managers nu beter opgeleid zijn nu dan enkele jaren geleden. Voor de Nederlandse context kan de stijging mogelijk verklaard worden door investeringen om de kwaliteit te verbeteren, zoals het verbeteren van de interactievaardigheden.

Tabel 3.5.3: ITERS/ECERS-R scores in verschillende Europese landen op basis van recente studies

Europese studies			*N*	*M*	*SD*
ECERS-R	Duitsland	Anders et al., 2012	97	3.7	0.58
ECERS-R	Engeland	Karemaker, Mathers, & Singler, 2012	247	4.3	1.10
ECERS-R	Engeland	Melhuish & Gardiner, 2017	402	5.3	0.96
ITERS-R	Noorwegen	Bjørnestad & Os, 2018	206	4.0	0.76
ITERS-R	Portugal	Barros & Aguiar, 2010	160	3.0	0.47
ECERS-R	Portugal	Abreu-Lima, Leal, Cadima. & Gamelas, 2013	60	3.5	0.65
ECERS-R	Spanje	Sandstrom, 2012		3.3	1.00
ITERS/ECERS-R	Nederland	Fukkink et al., 2013	50	4.2	1.11
ITERS/ECERS-R	Nederland	LKK metingen 2017-2019	93	5.2	0.76

Noot: *de gemiddelde score per studie is gebaseerd op alle subschalen, behalve 'dagelijkse verzorging' omdat deze niet is meegenomen in de Nederlandse studies. Alleen voor de Duitse studie is deze subschaal waarschijnlijk wel meegenomen en kan mogelijk van invloed zijn geweest op de gemiddelde score.*

3.6. NCKO-interactievaardigheden

In 2008 zijn de interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers voor het eerst in kaart gebracht op basis van de NCKO-schalen[67]. Er worden zes verschillende vaardigheden onderscheiden: Sensitieve responsiviteit, Respect voor autonomie, Structureren en grenzen stellen, Praten en uitleggen, Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties (tussen kinderen). Sensitieve responsiviteit, Respect voor autonomie en Structureren en grenzen stellen worden gezien als de basale vaardigheden[68] en vallen onder de noemer emotionele proceskwaliteit. De andere drie vaardigheden zijn meer educatieve vaardigheden[69] en behoren tot de educatieve proceskwaliteit. De zes vaardigheden worden beoordeeld op basis van videomateriaal dat verzameld is van meerdere pedagogisch medewerkers in de groep. Vanwege de ontwikkeling en validering van dit instrument is er voor 2008 een relatief grote steekproef van 425 pedagogisch medewerkers en 200 groepen, maar deze is voor de volgende meting in 2012 kleiner met 99 medewerkers en 50 groepen. De LKK-metingen zijn volgens onderzoeksopzet, gezien het korte tijdsbestek, samengenomen en omvatten in totaal 161 pedagogisch medewerkers en 93 groepen.

De resultaten staan in Tabel 3.6.1 en vertonen duidelijk een stijgende lijn op vrijwel alle aspecten (zoals ook duidelijk blijkt uit de Afbeelding 3.6.1). In 2008 scoorden medewerkers voldoende tot goed op de basale interactievaardigheden Sensitieve responsiviteit, Respect voor autonomie en Structureren en grenzen stellen. Medewerkers scoren iets lager op de (educatieve) vaardigheid Praten en uitleggen waarmee de score uitkomt in de matige range. Voor de overige twee meer educatieve vaardigheden, Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties, scoren pedagogisch medewerkers beduidend lager. Dit geldt met name voor de vaardigheid van medewerkers om de interacties tussen kinderen op een goede wijze te begeleiden. De volgende meting in 2012 laat zien dat medewerkers beter zijn gaan scoren op de twee meer educatieve vaardigheden. De stimulering van de brede ontwikkeling van kinderen en het begeleiden van interacties tussen kinderen gaat medewerkers beter af, maar scoort nog altijd in de onvoldoende range.

De vergelijking tussen LKK en de meting in 2012 laat het grootste verschil zien op de vaardigheid Structureren en grenzen stellen, met een groot effect (gedefinieerd als een effectgrootte $\geq$ 0.80). Medewerkers zijn dus beter geworden in het begeleiden en corrigeren van gedrag van kinderen. De scores voor de drie basale interactievaardigheden komen daarmee allemaal ruim in de range van voldoende tot goede scores. De sensitieve responsiviteit van medewerkers en de mate waarin zij respect tonen voor de autonomie van kinderen scoren ook hoger, met middelmatige tot grote effecten (gedefinieerd als een effectgrootte tussen 0.50-0.80). Voor de educatieve vaardigheden blijken er alleen hogere scores voor de mate waarin medewerkers veel praten en uitleggen in de interacties met

[67] De Kruif et al. (2009).
[68] Fukkink et al. (2013).
[69] Fukkink et al. (2013).

kinderen en de mate waarin zij de ontwikkeling van kinderen stimuleren, beiden met middelmatige effecten. Voor het begeleiden van interacties tussen kinderen blijken er geen significante verschillen te zijn tussen 2012 en 2017-2019. Hierop blijven de medewerkers, gemiddeld genomen, een onvoldoende scoren. Het is opvallend dat de spreiding in scores op de educatieve vaardigheden beduidend hoger is in de recente LKK-metingen in vergelijking met de meting in 2012. Dit betekent dat er grotere verschillen zijn tussen medewerkers met zowel uitschieters naar boven als naar beneden.

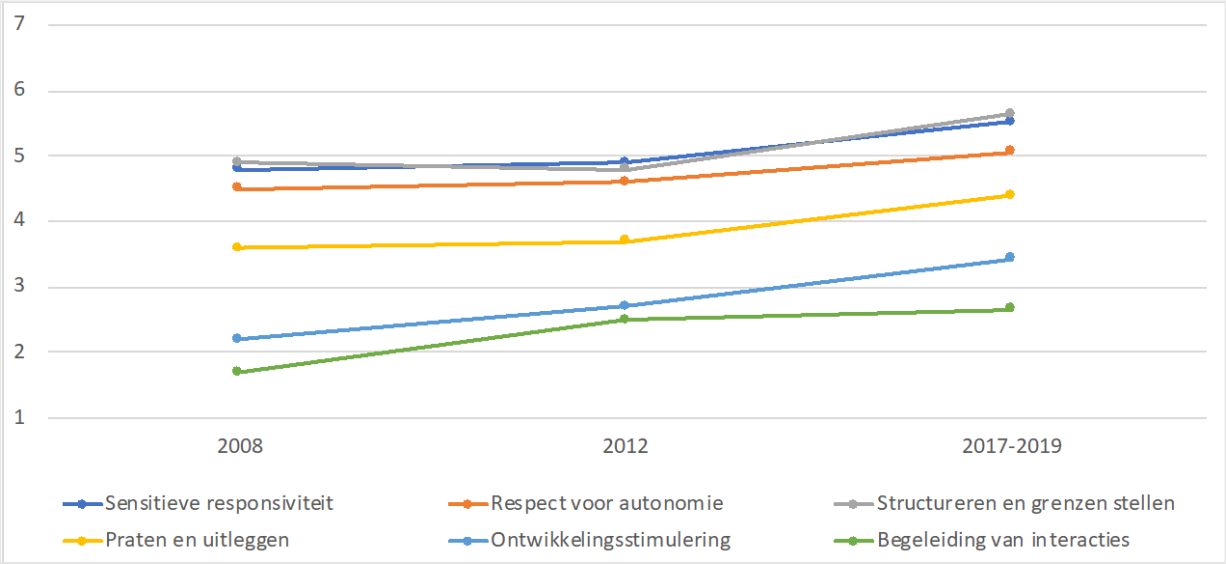

Afbeelding 3.6.1: Scores van de NCKO-schalen in 2008, 2012 en tussen 2017-2019. Duiding: scores < 3.5 = onvoldoende; scores ≥ 3.5 en < 4.5 = matig; scores ≥ 4.5 = voldoende tot goed voor de NCKO-schalen; maximale score = 7.

Tabel 3.6.1: Gemiddelde scores op de NCKO-interactievaardigheden (op pedagogisch medewerker niveau)

		2008 (N=425)		2012 (N=99)		2017-2019 (N=161)		2017-2019 vs 2012
	Schaal	*M*	*SD*	*M*	*SD*	*M*	*SD*	*Cohen's d*
Sensitieve responsiviteit	1-7	4.8	0.93	4.9	0.77	5.5***	0.99	0.68
Respect voor autonomie	1-7	4.5	0.84	4.6	0.70	5.1***	0.87	0.64
Structureren en grenzen stellen	1-7	4.9	1.17	4.8	0.94	5.6***	1.07	0.80
Praten en uitleggen	1-7	3.6	0.90	3.7	0.76	4.4***	1.07	0.77
Ontwikkelingsstimulering	1-7	2.2	0.93	2.7	1.08	3.4***	1.41	0.56
Begeleiding van interacties	1-7	1.7	0.83	2.5	1.01	2.7	1.42	0.16
Totaal	**1-7**	**3.6**	**0.93**	**3.9**	**0.88**	**4.5*** **	**0.95**	**0.66**

Noot: * p<.05, ** p<.01, *** p<.001

3.7. CLASS Toddler

In het Pre-COOL onderzoek is gebruik gemaakt van de CLASS Toddler om de kwaliteit van interacties te meten in de kinderdagopvang met een focus op twee- en driejarige kinderen[70]. Dit instrument wordt internationaal veelgebruikt en is om die reden interessant als vergelijkingsmateriaal. Hoewel er in de LKK-metingen ook gebruik is gemaakt van de CLASS Infant voor baby's, houden we die buiten beschouwing in de huidige trendanalyses, omdat er geen eerdere metingen zijn gedaan met de CLASS Infant. De CLASS Toddler omvat acht kwaliteitsaspecten die kunnen worden ingedeeld in twee bredere kwaliteitsdomeinen. Emotionele kwaliteit omvat aspecten als de positieve sfeer in de groep en het ontbreken van negativiteit met een medewerker die sensitief en responsief reageert op kinderen, hen volgt in hun ideeën en initiatieven en aandacht heeft voor het ondersteunen van het vertonen van gewenst gedrag in de groep. Educatieve kwaliteit representeert de mate waarin de pedagogisch medewerker kinderen kan ondersteunen in hun brede cognitieve en taalontwikkeling, de mate waarin zij kinderen kan helpen om zich te ontwikkelen binnen de zone van naaste ontwikkeling door gerichte en specifieke feedback te geven.

In 2011 was de emotionele proceskwaliteit volgens de CLASS-standaards hoog en de educatieve kwaliteit matig tot voldoende. Vooral de sfeer in de groep was positief en de medewerkers reageerden sensitief en responsief op kinderen. De mate waarin zij aandacht toonden voor en rekening hielden met wensen en perspectieven van kinderen scoorde lager en de mate waarin zij kinderen ondersteunden in het vertonen van gewenst gedrag in de groep scoorde in vergelijking hiermee iets hoger. De educatieve kwaliteit was gemiddeld lager en dat betrof vooral de kwaliteit van de feedback die gegeven werd. De gegeven feedback was niet diepgaand en inhoudelijk genoeg om de ontwikkeling van kinderen te ondersteunen en stimuleren. Het ondersteunen van de brede ontwikkeling en taalontwikkeling in het bijzonder, scoorde naar verhouding iets hoger. In 2012 is er een daling in zowel de emotionele als educatieve kwaliteit wat in beide gevallen betekent dat de scores daarmee net in de lagere categorie vallen. Door de economische crisis en bezuinigingen op de kinderopvangtoeslag en de daarmee gepaard gaande vraaguitval kwam de sector onder grote druk te staan met een kwaliteitsdaling tot gevolg[71]. Verder is de variatie tussen groepen toegenomen in 2012 wat blijkt uit de grotere spreiding rondom de gemiddelde scores. Dat geldt vooral voor de mate waarin pedagogisch medewerkers sensitief en kindvolgend waren als ook de mate waarin zij kinderen ondersteunden in het ontwikkelen van gedragsregulatie. Ook de mate waarin medewerkers in staat bleken om kinderen te ondersteunen in hun brede ontwikkeling vertoont grotere variatie.

De LKK-metingen van 2017-2019 laten zien dat de gemiddelde CLASS-scores zijn gestegen sinds 2012. Het effect voor de dimensies van de emotionele kwaliteit is groot ($d > .80$) en voor de dimensies van de educatieve kwaliteit is het effect middelmatig ($d > .50$). Vooral de

[70] Leseman & Slot (2013).
[71] Akgündüz et al. (2015); Leseman & Slot (2013).

verschillen in het creëren van een positieve sfeer in de groep, de mate van sensitiviteit en de wijze waarop medewerkers kinderen ondersteunen in het vertonen van gewenst gedrag in de groep zijn groot. Ook de mate waarin pedagogisch medewerkers kinderen kunnen stimuleren in hun brede ontwikkeling laat een groot effect zien (zie Tabel 3.7.1 en Afbeelding 3.7.1). Over het geheel genomen vallen de scores gemiddeld weer in de middencategorie, maar voor emotionele kwaliteit is dit aan de hoge kant van de range terwijl dit voor de educatieve kwaliteit aan de onderkant van range valt.

Tabel 3.7.1: Overzicht van de CLASS Toddler scores in 2011, 2012 en de periode 2017-2019

		2011 (N=122)		2012 (N=97)		2017-2019 (N=67)		2017-2019 vs 2012
	Schaal	***M***	***SD***	***M***	***SD***	***M***	***SD***	***Cohen's d***
Emotionele kwaliteit								
Positieve sfeer	1-7	5.38	0.99	4.99	1.05	5.97***	0.68	1.13
Negatieve sfeer (R)	1-7	6.82	0.27	6.85	0.39	6.92	0.17	0.25
Sensitiviteit	1-7	5.31	0.76	4.56	1.10	5.73***	0.75	1.26
Kindperspectief	1-7	4.36	0.82	4.03	1.12	4.58***	0.87	0.55
Gedragsregulering	1-7	4.95	0.75	4.41	1.07	5.47***	0.82	1.12
Emotionele kwaliteit totaal	1-7	**5.36**	**0.72**	**4.97**	**0.95**	**5.73*** **	**0.66**	**0.94**
Educatieve kwaliteit								
Faciliteren ontwikkeling	1-7	3.49	0.85	2.91	0.98	3.63***	0.79	0.81
Kwaliteit feedback	1-7	2.73	0.84	2.19	1.01	2.68**	0.79	0.54
Taalstimulering	1-7	2.97	0.98	2.80	1.05	3.11*	0.77	0.34
Educatieve kwaliteit totaal	1-7	**3.06**	**0.89**	**2.63**	**1.01**	**3.14** **	**0.78**	**0.57**

Noot. * p<.05, ** p<.01, *** p<.001

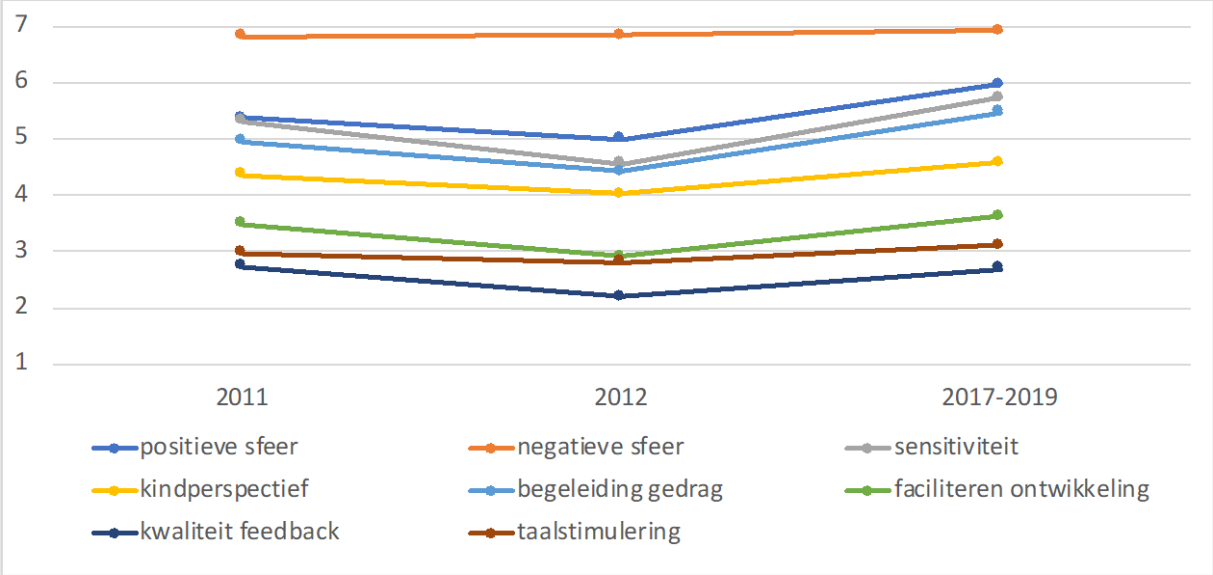

Afbeelding 3.7.1 Scores op de subschalen van de CLASS Toddler. Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog; maximale score = 7.

Internationale vergelijking voor de CLASS

De CLASS is een instrument dat internationaal gebruikt wordt, vooral de CLASS pre-K voor kleuters, wat het mogelijk maakt om de kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang te vergelijken met gegevens uit andere landen. Tabel 3.7.2 toont de resultaten van buitenlandse studies voor de CLASS infant (baby's) en CLASS Toddler (peuters). Deze versies van de CLASS zijn relatief nieuw (uit 2012 voor de Toddler en uit 2014 voor de Infant respectievelijk) waardoor er minder onderzoek beschikbaar is met deze versies. Verder is er relatief weinig recent, internationaal onderzoek naar de kwaliteit van de opvang voor baby's. De meerderheid van het onderzoek richt zich op *preschools* voor 3-5-jarigen dat meer vergelijkbaar is met onze kleuterklassen.

Op basis van het beschikbare onderzoek blijkt de kwaliteit van de opvang voor baby's in Nederland beter dan in andere landen. Met betrekking tot de sfeer in de groep, de mate waarin affectie wordt getoond en sensitief wordt gereageerd op de behoeften van baby's scoort Nederland relatief hoog (hoger dan een 5) in vergelijking met België, Portugal en de V.S.. De mate waarin baby's ondersteund worden in hun exploratiegedrag en gestimuleerd worden in hun brede ontwikkeling scoort lager dan de emotionele kwaliteit en blijft daarmee in de middenrange, maar nog altijd hoger dan bevindingen uit België en Portugal laten zien. De studie uit de V.S. laat echter wel hogere scores zien op het stimuleren van de ontwikkeling van baby's. Deze studie betreft echter een kleine pilot in één staat en kan derhalve niet als representatief voor de gemiddelde kwaliteit in de V.S worden beschouwd.

De emotionele kwaliteit voor peuters blijkt in Nederland hoger dan in België, Portugal, Zwitserland en de V.S. en scoort daarmee voldoende tot goed. Deze scores zijn vergelijkbaar met gegevens uit Denemarken en Polen. De educatieve kwaliteit is in Nederland hoger dan in België, Portugal, Polen en een studie uit de V.S. en vergelijkbaar met gegevens uit Zwitserland. Twee studies uit de V.S. laten een hogere educatieve kwaliteit zien, maar hierbij moet worden opgemerkt dat dit Early Head Start programma's betreft die zijn gericht op het bestrijden van achterstanden. Deze programma's ontvangen extra financiering om kinderen uit lagere sociaaleconomische milieus extra te ondersteunen opdat zij hun achterstand inhalen alvorens zij instromen in het kleuteronderwijs (*preschools*).

Tabel 3.7.2: Overzicht van kwaliteit gemeten met de CLASS Infant en CLASS Toddler in verschillende landen.

Land	Studie	N	Steekproef	Domein/dimensie	M	SD
Kwaliteit voor baby's						
België	Hulpia et al. 2016	167	Gestratificeerde random steekproef (Vlaanderen)	Emotionele kwaliteit	4.99	.91
				Educatieve kwaliteit	3.15	1.18
Nederland	**LKK 2017 - 2019**	**62**	Gestratificeerde random steekproef (landelijk)	**Emotionele kwaliteit**	**5.60**	**.80**
				Educatieve kwaliteit	**3.54**	**1.13**
Portugal	Barros et al., 2016	90	Stedelijk gebied rondom Porto	Emotionele kwaliteit	4.41	.82
				Educatieve kwaliteit	2.60	.76
V.S.	Jamison et al., 2014	30	Eén staat	Emotionele kwaliteit	5.10	.96
				Educatieve kwaliteit	3.96	1.05
Kwaliteit voor peuters						
België	Hulpia et al. 2016	233	Gestratificeerde random steekproef (Vlaanderen)	Emotionele kwaliteit	5.22	.84
				Educatieve kwaliteit	2.66	.88
Denemarken	Bleses, Jensen, Slot, & Justice, 2019	97	Nationale random steekproef	Emotionele kwaliteit	5.76	.53
				Educatieve kwaliteit	2.96	.58
Polen	Wyslowska & Slot, 2018	30		Emotionele kwaliteit	5.79	.86
				Educatieve kwaliteit	2.84	1.02
Nederland	**LKK 2017 - 2019**	**166**	Gestratificeerde random steekproef (landelijk) van kinderdagopvang en peuteropvang	**Emotionele kwaliteit**	**5.69**	**.46**
				Educatieve kwaliteit	**3.37**	**.69**
Zwitzerland	Perren, Frei, & Hermann, 2016	35	Verschillende voorschoolse voorzieningen	Emotionele kwaliteit	5.44	.76
				Educatieve kwaliteit	3.23	1.07
V.S.	Bandel et al. 2014	455	Early Head Start nationaal (Baby FACES)	Emotionele kwaliteit	5.30	1.71
				Educatieve kwaliteit	3.45	2.99
	Castle et al. 2016	60	Early Head Start: één staat	Emotionele kwaliteit	5.72	.82
				Educatieve kwaliteit	3.96	1.23
	La Paro et al., 2014	101	Eén staat	Emotionele kwaliteit	4.82	.99
				Educatieve kwaliteit	2.83	1.07

Bijlagen kinderdagopvang

De bijlagen rapporteren de overige gegevens die zijn verzameld en geen onderdeel vormden van de trendanalyses. Het betreft alle beschrijvende gegevens die ook zijn opgenomen in de eerdere rapportages in 2017 en 2018[72].

Tabel 3.1 Geobserveerde kwaliteit van interacties van individuele kinderen in de kinderopvang (gegevens van 2017 – 2019). Eenheid: Groep.

	KDV (N= 64 groepen)			
Dimensies	**Schaal**	**Range**	***M***	***SD***
Positieve interactie met de medewerker	1-7	1.67-7.00	4.31	0.89
Communicatieve interactie met de medewerker	1-7	1.17-7.00	3.76	1.19
Conflicten met de medewerker (R)	1-7	6.00-7.00	6.80	0.28
Prosociale interacties met peers	1-7	1.00-5.67	3.74	0.90
Communicatieve interacties met peers	1-7	1.00-5.11	2.52	0.94
Assertiviteit ten aanzien van peers	1-7	1.00-4.20	2.26	0.79
Conflicten met peers (R)	1-7	5.33-7.00	6.84	0.26
Betrokkenheid in spel/activiteiten	1-7	3.63-7.00	4.92	0.64
Zelfstandigheid	1-7	2.00-6.00	3.87	0.74
Zelfregulatie	1-7	4.00-7.00	6.32	0.48
Domeinen		**Range**	***M***	***SD***
Interacties met medewerker	1-7	1.42-7.00	4.04	0.99
Interacties met peers	1-7	1.00-4.78	2.84	0.85
Speel/werkhouding	1-7	3.00-6.50	4.39	0.62
Gedrag in de groep	1-7	5.52-7.00	6.65	0.26

Tabel 3.2 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen in de kinderopvang (gegevens van 2017 - 2019). Eenheid: Groep.

	KDV (N= 87 groepen)			
Subschalen	**Schaal**	**Range**	***M***	***SD***
Welbevinden	1-5	3.00-3.94	3.51	0.21
Betrokkenheid	1-5	2.27-3.67	3.00	0.30

[72] Slot et al. (2017); Slot et al. (2018).

Tabel 3.3 Achtergrond van de pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 -2019).

	KDV (N=93 groepen)			
Achtergrond pedagogisch medewerker	***N medewerkers***	**Range**	***M***	***SD***
Leeftijd	148	19.00-65.00	34.90	9.81
Werkdagen	148	1.00-5.00	3.14	0.96
Werktijd in uren[73]	147	11.75-55.00	26.87	7.23
Vooropleiding (1-8)	146	1.00-8.00	4.66	1.63
Niveau vervolgopleiding (1-8)	146	2.00-8.00	5.33	0.82
Werkervaring in kinderopvang in jaren	147	0.00-36.00	11.59	7.68
Vast contract (%)	147		70.75	

Tabel 3.4 Organisatieklimaat en werkbeleving van pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 -2019).

	KDV (N=93 groepen)			
Organisatieklimaat en werkbeleving	***N medewerkers***	**Range**	***M***	***SD***
Continue professionalisering (1-5)	139	1.00-4.00	2.07	0.60
Teamgerichte professionalisering (1-7)	139	1.00-5.56	2.65	0.87
Frequentie teamoverleg (0-8)	138	0.00-8.00	4.11	1.92
Teamcohesie (1-6)	139	1.00-6.00	4.85	0.65
Zelfvertrouwen (1-6)	139	4.11-5.78	4.94	0.39
Werktevredenheid (1-6)	139	3.42-5.96	5.01	0.49
Beleving van inclusie op de werkvloer (1-6)	139	3.40-6.00	5.40	0.49
Werkstress (1-6) (R)	139	2.40-6.00	4.45	0.81

[73] Het maximum aantal uur van 55 betreft hier een ureninschatting van een leidinggevende/eigenaar die tevens werkzaam is als pedagogisch medewerker op de groep.

Tabel 3.5 Activiteitenaanbod zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017-2019).

	KDV (N=93 groepen)			
Activiteitenaanbod	***N***	**Range**	***M***	***SD***
Exploratie-motorische ontwikkeling (1-7)	133	3.00-7.00	5.52	0.77
Samenspel (1-7)	133	2.00-7.00	5.19	1.20
Creatieve en musische activiteiten (1-7)	131	1.29-6.14	3.79	0.93
Taal & geletterdheid (1-7)	131	1.71-6.86	4.77	1.21
Ontluikend rekenen (1-7)	128	1.00-5.40	2.73	1.16
Wetenschap & technologie (1-7)	128	1.00-5.40	2.67	1.12
Burgerschapsvorming (1-7)	128	1.00-5.50	2.79	0.99
Buitenactiviteiten & uitstapjes (1-7)	128	1.00-5.63	3.39	0.82

Tabel 3.6 Pedagogisch beleid en klimaat zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 - 2019).

	KDV (N=93 groepen)			
Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat	***N***	**Range**	***M***	***SD***
Stabiliteit groepen (1-5)	144	1.50-5.00	3.34	0.64
Opendeurenbeleid (1-5)	144	1.00-5.00	3.76	0.84
Kinderparticipatie (1-5)	144	1.00-5.00	2.69	0.78
Spelbegeleiding & verrijking (1-5)	140	1.75-5.00	3.70	0.59
Bevorderen doen-alsof spel (1-5)	140	1.00-5.00	3.68	0.80
Affectief-inclusief gedrag (1-7)	140	4.25-7.00	6.05	0.64
Bevorderen zelfregulatie (1-7)	140	1.73-7.00	4.55	1.07
Contact met ouders (% van 14 opties)[74]	140	0.00-157.00	86.0	37.2

[74] De variabele contact met ouders is een som van 14 opties. Hierdoor komt het percentage van de range hoger uit dan 100%.

Tabel 3.7 Samenstelling van de groep gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 - 2019).

	KDV (N=93 groepen)			
Structurele kenmerken en groepssamenstelling	***N***	**Range**	***M***	***SD***
Groepsgrootte op de drie drukste dagen	142	4.00-17.50[75]	11.10	2.92
Kind-staf ratio op de drie drukste dagen	142	2.17-8.00	5.18	1.34
Baby's (%)	125	0.00-100.00	27.51	24.05
Dreumesen (%)	125	0.00-80.00	33.84	21.87
Peuters (%)	123	0.00-100.00	41.72	35.57
Kinderen van laagopgeleide ouders (%)[76]	91	0.00-100.00	20.16	29.41
Kinderen met een migratieachtergrond (%)[77]	92	0.00-100.00	25.07	29.84
Kinderen met zorgbehoefte (%)	133	0.00-100.00	20.49	23.29
Waarvan taalondersteuning (%)	132	0.00-100.00	13.21	20.10
Waarvan gedragsproblemen (%)	129	0.00-50.00	4.94	8.96
Waarvan beperkingen (%)	130	0.00-25.00	1.94	4.64
Waarvan vluchtelingenstatus (%)	129	0.00-65.00	2.10	8.14

[75] De wettelijk maximaal toegestane groepsgrootte is 16, maar enkele locaties rapporteerden een iets grotere groepsgrootte wat mogelijk verklaard kan worden door het samenvoegen van groepen aan het begin of einde van de dag

[76] Deels gebaseerd op vragen die alleen tijdens 2017-2018 zijn afgenomen

[77] Deels gebaseerd op vragen die alleen tijdens 2017-2018 zijn afgenomen

4. Kwaliteit van de peuteropvang in de afgelopen jaren

4.1. Introductie en leeswijzer

Dit hoofdstuk rapporteert de ontwikkelingen in kwaliteit in de peuteropvang van 2011 tot 2017-2019. Er zijn in de laatste jaren enkele kwaliteitsmetingen gedaan in de peuteropvang, bijvoorbeeld in het pre-COOL onderzoek in 2011 en 2012 en door het NCKO in 2013. Vanaf 2017 voert de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK) deze metingen uit in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW). Hierbij is grotendeels gebruik gemaakt van dezelfde meetinstrumenten waardoor een vergelijking over de tijd gemaakt kan worden, zie Tabel 4.1.1. Voor elk instrument wordt een beeld geschetst van de ontwikkelingen in de tijd.

Tabel 4.1.1 Overzicht van de gebruikte instrumenten in de kwaliteitsmetingen van 2011 tot en met 2019

2011	2012	2013	2017	2018	2019
		ECERS	ECERS	ECERS	ECERS
		NCKO	NCKO	NCKO	NCKO
CLASS	CLASS		CLASS	CLASS	CLASS

Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Eerst volgt een samenvatting op hoofdlijnen van de belangrijkste uitkomsten en een beschouwing daarover. Voor de geïnteresseerde lezer worden vervolgens op een meer technische manier de resultaten op basis van de verschillende meetinstrumenten beschreven. In de bijlagen bij dit hoofdstuk zijn de uitgebreide tabellen met beschrijvende resultaten voor alle verschillende meetinstrumenten opgenomen (ook de gegevens die geen onderdeel uitmaken van de vergelijking over de tijd). Het meer technische gedeelte beschrijft de uitkomsten, maar geeft weinig interpretatie of verklaring. Dat gebeurt wel in het eerste, beschouwende deel.

4.2. Samenvatting en beschouwing van de resultaten

Het peuterspeelzaalwerk en de reguliere kinderdagopvang zijn vanaf 2010 (Wet OKE, 2010)[78] in toenemende mate geharmoniseerd en geïntegreerd in wet- en regelgeving en moeten sinds 2018 aan dezelfde kwaliteitseisen voldoen (Wet IKK, 2018)[79]. De grootste veranderingen in kwaliteitseisen in het peuterspeelzaalwerk betreffen de maximum groepsgrootte en de kwalificatie eisen van medewerkers. Zo kon er tot 2018 nog met vrijwilligers gewerkt worden afhankelijk van het ambitieniveau van de peuterspeelzaal (al dan niet aanbieden van VVE).

[78] Besluit basisvoorwaarden kwaliteit voorschoolse educatie 2010 (2010, 7 juli).
[79] Wijzigingswet innovatie en kwaliteit kinderopvang 2019 (2019, 1 januari).

De kwaliteitsmetingen van het pre-COOL onderzoek in 2011 en 2012 laten zien dat de emotionele kwaliteit gemiddeld genomen voldoende tot goed was, maar dat de educatieve kwaliteit hierbij achterbleef [80]. Pedagogisch medewerkers waren vooral goed in het creëren van een fijne en positieve sfeer in de groep en reageerden over het algemeen sensitief ten aanzien van behoeften van kinderen. Medewerkers bleken relatief minder goed in staat om kinderen te ondersteunen in hun brede ontwikkeling. Dit beeld is vergelijkbaar met de kwaliteit in de kinderopvang in dezelfde periode, hoewel de peuteropvang iets hoger scoort op educatieve proceskwaliteit. Overigens werkten vrijwel alle peuteropvanggroepen in deze steekproef met een VVE-programma in vergelijking met ongeveer de helft van de kinderopvanggroepen in die steekproef.

De meting in 2012 toont een dalende kwaliteit voor zowel de emotionele als educatieve kwaliteit. Vooral de sensitiviteit van de medewerker en de mate waarin de medewerker kinderen goed kan ondersteunen in het vertonen van het gewenste gedrag in de groep, scoren lager, alsmede de wijze waarop de medewerker de brede ontwikkeling van kinderen kan ondersteunen. Deze dalende kwaliteit kan mogelijk verklaard worden door de bezuinigingen in het (gemeentelijk) welzijnswerk en reorganisaties die hebben plaatsgevonden[81]. Ook in de kinderdagopvang was er sprake van een dalende kwaliteit tussen 2011 en 2012, sterker dan in de peuteropvang. Deze dalende kwaliteit vond plaats in een periode waarin er bezuinigd werd op de kinderopvangtoeslag en de sector hinder ondervond van de economische crisis.

De kwaliteitsmeting van het NCKO in 2013 laat zien dat de algehele kwaliteit van de inrichting van de ruimte en de aanwezige meubilering het hoogst scoort, terwijl de kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod wat achterblijft[82]. Een vergelijkbaar patroon was ook zichtbaar in de kinderdagopvang. Verder blijken de basale interactievaardigheden van de pedagogisch medewerkers voldoende tot goed. Dit betreft vaardigheden als responsief reageren op kinderen, respect tonen voor hun autonomie en hen begeleiden in de ontwikkeling van zelfregulatie door structuur te bieden en grenzen te stellen. Voor de meer educatieve vaardigheden blijkt dat medewerkers voldoende tot goed scoren met betrekking tot praten en uitleggen, maar dat de algehele mate van ontwikkelingsstimulering achterblijft evenals het begeleiden van interacties tussen kinderen onderling. Net als in de kinderdagopvang scoort het begeleiden van interacties gemiddeld onvoldoende.

Uit de LKK-metingen van 2017-2019 blijkt dat de kwaliteit van de peuteropvang op meerdere fronten is gestegen sinds 2012/2013. Het gaat dan om de kwaliteit van de omgeving, zoals de inrichting van de ruimte en materialen, als ook de kwaliteit van de interacties tussen pedagogisch medewerkers en kinderen. Dit beeld is consistent en wordt bevestigd door alle

[80] Leseman & Slot (2013).
[81] Leseman & Slot (2013).
[82] Gevers Deynoot-Schaub, Helmerhorst, Bollen, & Fukkink (2014).

metingen met verschillende instrumenten. De stijging in kwaliteit vergeleken met metingen in 2012 en 2013 laten voor verschillende kwaliteitsaspecten grote effecten zien. Meer gedetailleerde analyses maken duidelijk dat er sprake is van een algehele verschuiving van de kwaliteit: *minder* onvoldoende en matige scores en *meer* voldoende tot goede scores. Een meer gedetailleerde analyse van kwaliteit laat echter wel verschillende patronen zien.

De inrichting van de ruimte, het aanwezige materiaal en een gevarieerd activiteitenaanbod laten de grootste kwaliteitsstijging zien. Verder blijken aspecten van de emotionele kwaliteit, zoals de positieve sfeer op de groep, de sensitiviteit van de medewerker en de mate waarin hij/zij kinderen kan ondersteunen in het reguleren van hun gedrag, ook (sterk) gestegen, vooral in vergelijking met 2012. Daarnaast is de educatieve kwaliteit gestegen, hoewel hier nog wel winst valt te behalen. Zo is er relatief veel nadruk op het bieden van een rijk taalaanbod met veel verbale interacties (bijv. benoemen van objecten/handelingen, vragen stellen en gesprekjes voeren), maar de aandacht voor de cognitieve of de denkontwikkeling en het stimuleren van de interacties tussen kinderen blijft wat onderbelicht.

Dit wordt ook weerspiegeld in het, naar verhouding, beperkte activiteitenaanbod, zoals gemeten met de omgevingsschalen en ook de vragenlijsten voor pedagogisch medewerkers. In het observatie instrument van de omgeving (ECERS-R) wordt gekeken naar de aanwezigheid en toegankelijkheid (mogen kinderen het zelf pakken en kunnen ze erbij) van een rijk en gevarieerd aanbod van materialen en activiteiten op de gebieden: fijne en grove motoriek, knutselen, muziek en beweging, blokken, zand en water, rollenspel, natuur en wetenschap, rekenen. Voor de volledigheid zijn in de bijlagen bij dit hoofdstuk ook de beschrijvende de interviewgegevens van de pedagogisch medewerkers opgenomen. Ook deze gegevens waarin pedagogisch medewerkers zelf rapporteren over het activiteitenaanbod (zie Tabel 4.5 in de bijlagen bij dit hoofdstuk) laten zien dat er vooral veel aandacht is voor de motorische ontwikkeling, samenspel en taal, en beduidend minder voor creatieve en musische activiteiten, ontluikend rekenen, wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming. Hetzelfde patroon is zichtbaar in de kinderdagopvang.

Kortom, de kwaliteit van de Nederlandse peuteropvang is gestegen sinds 2012/2013. Dit geldt vooral voor aspecten die betrekking hebben op de inrichting van de groep, de kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod en de meer basale interacties die pedagogisch medewerkers hebben met kinderen (gericht op emotionele veiligheid en welbevinden van kinderen). Dit is in lijn met de bevindingen in de kinderdagopvang. Echter, de educatieve kwaliteit kan ook hier verder verbeterd worden. Hoewel de educatieve kwaliteit in de peuteropvang iets hoger is dan in de kinderdagopvang, wat mogelijk de van oudsher sterkere educatieve functie weerspiegelt, is er nog ruimte voor verbetering. De kwaliteit van de materialen en het aanbod van activiteiten kan verder verbeterd worden evenals de wijze waarop medewerkers interacties gebruiken om kinderen aan te moedigen en te ondersteunen in hun brede ontwikkeling en samenspel te bevorderen.

4.3. Methodische aanpak en verantwoording

Voor de huidige analyses is er geput uit de gepubliceerde gegevens van het pre-COOL onderzoek uit 2011 en 2012, het NCKO-onderzoek uit 2013 en de eerste drie metingen van LKK. Aangezien de LKK-metingen jaarlijks plaatsvinden en dus dichter op elkaar liggen, is er voor de trendanalyse in lijn met de onderzoeksopzet van LKK voor gekozen om deze drie metingen te combineren en te werken met het gemiddelde van deze drie jaar. Er ontstaat zo een cross-sectioneel beeld van de kwaliteit van de peuteropvang in Nederland van 2011 tot 2020.

Dit betekent dat we niet dezelfde organisaties langdurig gevolgd hebben, maar dat er per jaar een nieuwe steekproef is getrokken voor deelname aan de kwaliteitsmeting[83]. Echter, de studies hebben allemaal gebruik gemaakt van zogenaamde gestratificeerd-aselecte steekproeven, waarbij rekening is gehouden met spreiding naar regio, verstedelijkingsgraad en grootte van de opvanglocatie die representatief geacht kunnen worden voor de Nederlandse peuteropvang[84]. De volgende sectie presenteert achtereenvolgens de volgende instrumenten: ECERS-R, NCKO-schalen en de CLASS.
Voor een uitgebreidere beschrijving van de verschillende meetinstrumenten en de werkwijze verwijzen we graag naar de rapportages die zijn verschenen in 2017 en 2018[85]. Voor een beschrijving van de betrouwbaarheid van de gebruikte instrumenten en de steekproeven van de geïncludeerde studies in de trendanalyses verwijzen we naar Appendix A.

Dit hoofdstuk rapporteert vooral beschrijvende gegevens. Dat wil zeggen dat er gemiddelde scores en de spreiding rondom de gemiddelde scores zijn opgenomen. Deze beschrijvende gegevens zijn opgenomen in tabellen. Voor de leesbaarheid zijn er ook grafieken toegevoegd die in één oogopslag laten zien wat de resultaten zijn. Om te toetsen of er sprake is van verschillen in kwaliteit zijn de laatste LKK-gegevens afgezet tegen de laatste gegevens uit eerder onderzoek (op basis van de beschikbare rapportages). Er is met t-toetsen getoetst of verschillen significant zijn en daarnaast is er bepaald hoe groot de effectgrootte is. Hiervoor is gebruik gemaakt van de gangbare maat Cohen's *d* waarbij *d* tussen .20 en .50 een klein effect weergeeft; een *d* tussen .50 en .80 een middelmatig effect; en er bij een *d* van groter dan .80 sprake is van een groot effect.

4.4. Algemeen beeld van de kwaliteit 2011-2019

Afbeelding 4.4.1 toont de kwaliteit in de peuteropvang tussen 2011 en 2019 op basis van de drie instrumenten die gebruikt zijn. Voor metingen van de proceskwaliteit is onder andere de CLASS Toddler gebruikt en daar zijn de meeste metingen beschikbaar. Deze resultaten laten een overwegend stabiel beeld zien met een kleine daling in 2012 en een lichte stijging in 2017-2019. De totale proceskwaliteit is matig-voldoende en bleef de afgelopen jaren in deze range.

[83] Voor Pre-COOL geldt dat een deel van de groepen in beide jaren heeft deelgenomen (n=111)
[84] Voor meer gedetailleerde informatie over de steekproeven verwijzen we naar Appendix A
[85] Slot et al. (2017); Slot et al. (2018).

De ECERS-R is een instrument dat de globale kwaliteit meet, waaronder ook de inrichting van de ruimte en het activiteitenaanbod, naast de interactiekwaliteit. De kwaliteitsmeting van de globale kwaliteit, met de ECERS-R, laat een grote stijging zien van 2013 naar 2017-2019 en is daarmee als goed te karakteriseren. De kwaliteit zoals gemeten met de NCKO-schalen richt zich op de kwaliteit van de interacties tussen medewerkers en kinderen en laat een overwegend stabiel beeld zien, met een lichte stijging in 2017-2019. Dit is in lijn met het beeld dat de CLASS ook schetst.

Het algehele beeld voor 2017-2019 blijkt dus positief met een (lichte) stijging van kwaliteit ten opzichte van 2012/2013. De volgende secties presenteren achtereenvolgens de vergelijking in de tijd voor de volgende instrumenten: ECERS-R, NCKO-schalen en de CLASS. Hierin wordt in meer detail geschetst hoe de kwaliteit er uitziet volgens de betreffende instrumenten en worden verschillende kwaliteitsaspecten er verder uitgelicht.

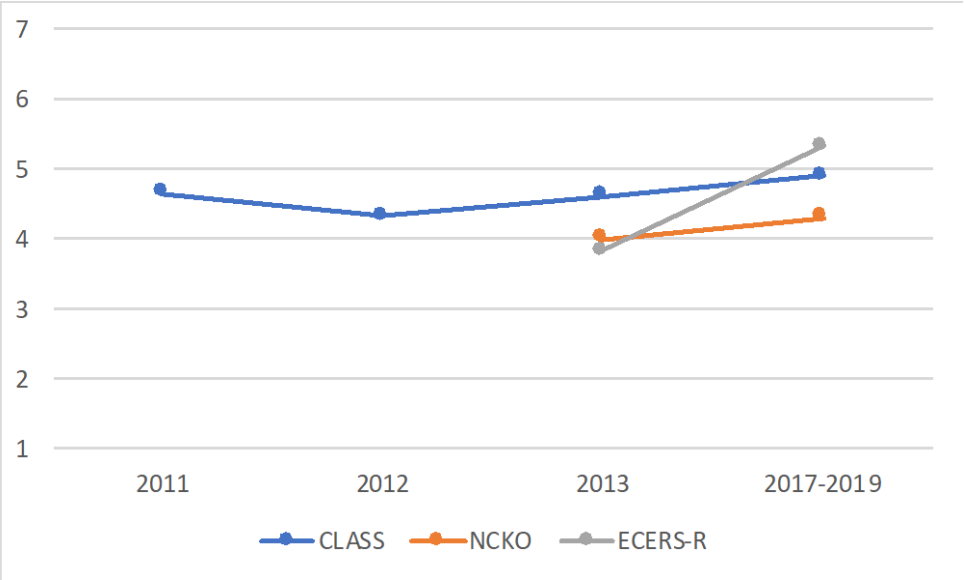

Afbeelding 4.4.1 Kwaliteit van de Nederlandse peuteropvang van 2011 tot en met 2019 gemeten met de CLASS-Toddler, NCKO-schalen en de ECERS-R. Duiding: scores < 3 = onvoldoende/laag; scores > 3 en < 5 = matig-voldoende; scores > 5 = goed/hoog voor de ECERS/CLASS en scores < 3.5 = onvoldoende; scores > 3.5 en < 4.5 = matig; scores > 4.5 = voldoende tot goed voor de NCKO-schalen; maximale score = 7.
Noot: in 2013 was er geen kwaliteitsmeting van de CLASS, dus dit grafiekpunt betreffen een schatting op basis van de meetpunten in 2011 en 2017-2019. In werkelijkheid kan dit een niet-lineaire lijn betreffen.

4.5. Omgevingsschaal ECERS-R

Er wordt internationaal veel gebruik gemaakt van de zogenaamde omgevingsschaal, de ECERS-R[86]. Dit instrument meet op globale wijze verschillende aspecten van kwaliteit waaronder de inrichting van de ruimte en aanwezige meubilering, interacties die taal en redeneren bij kinderen aanmoedigen, een breed aanbod van activiteiten en materialen en omvat een globale schaal voor de kwaliteit van interacties[87]. Afbeelding 4.5.1 toont de resultaten uit de eerdere meting in 2013 en de LKK-metingen van 2017-2019 en Tabel 4.5.1 rapporteert de cijfers.

In 2013 valt de totaalscore in de middenrange en is te karakteriseren als matig-voldoende. Er zijn verschillen in scores voor de verschillende subschalen waarbij het gebruik van een dagschema met een gevarieerd programma van vrij spel en activiteiten het hoogst scoort. Ook de inrichting van de ruimte en de aanwezige meubilering scoort nog boven een 4. De kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod scoort het laagst.

De LKK-meting in 2017-2019 laat een stijgende lijn zien voor de totaalscore en voor alle subschalen vergeleken met 2013. De verschillen duiden allemaal op een groot effect (*d* >.80). Alle onderdelen, behalve de kwaliteit van het activiteitenaanbod, scoren nu goed. Het verschil is het grootst voor de kwaliteit van de inrichting van de ruimte en het aanwezige meubilair. Ook de stijging van de kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod is sterk gestegen en scoort daarmee matig-voldoende. Opvallend is dat de spreiding rondom het gemiddelde in de recente LKK-metingen groter is dan in 2013 wat duidt op grotere variatie in kwaliteit, dus grotere kwaliteitsverschillen tussen groepen.

Tabel 4.5.1 Overzicht van de scores op de omgevingsschalen ECERS-R van 2013 en 2017- 2019

		2013 (N=52)		2017-2019 (N= 99)		2017-2019 vs. 2013
	Schaal	***M***	***SD***	***M***	***SD***	***Cohen's d***
Ruimte/meubilering	1-7	4.14	0.55	5.64***	0.76	2.29
Boeken/platen	1-7	3.43	1.29	5.40***	1.86	1.25
Activiteiten	1-7	2.99	0.59	4.48***	0.96	1.92
Programma	1-7	4.72	1.21	5.80***	1.14	0.92
Totaal	1-7	**3.82**	**0.91**	**5.33*** **	**1.18**	**1.44**

Noot. * p<.05, ** p<.01, *** p<.001

[86] Harms, T., Clifford, R.M. & Cryer, D. (2005)
[87] Zie Slot et al. (2018) voor een uitgebreidere beschrijving van de observatieschaal

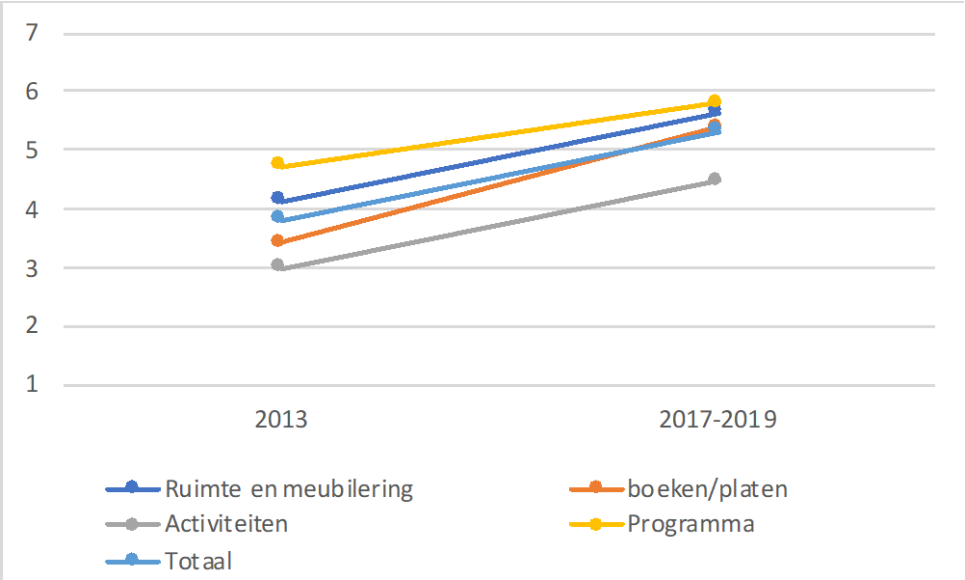

Afbeelding 4.5.1 Kwaliteit over de jaren gemeten met de ITERS-R/ECERS-R. Duiding: scores < 3 = laag; scores > 3 en < 5 = matig-voldoende; scores > 5 = hoog; maximale score = 7.

Afgezien van de gemiddelde scores hebben we ook gekeken naar het percentage groepen dat onvoldoende, matig-voldoende of goed scoorden volgens de benchmarks van het instrument, zie Afbeelding 4.5.2. Voor de totale kwaliteit blijkt 65% van de locaties in 2017-2019 goed te scoren in vergelijking met 2% in 2013. Wat betreft de kwaliteit van de inrichting van de ruimte en de aanwezige meubilering scoort 78% van de groepen in 2017-2019 goed ten opzichte van 2% in 2013. Verder scoort geen enkele groep een onvoldoende. Voor de kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod scoort in 2017-2019 47% goed, terwijl er in 2013 geen enkele groep goed scoorde. Voor het gebruik van een dagschema met een gevarieerd programma van vrij spel en activiteiten blijkt 88% in 2017-2019 goed te scoren vergeleken met 46% in 2013. Er zijn nog wel enkele groepen die onvoldoende scoort op dit onderdeel (6%). Er is dus over de hele linie sprake van 2013 naar 2017-2019 een grote verschuiving is in het aandeel groepen dat onvoldoende, matig-voldoende of goed scoort volgens de benchmarks van het instrument.

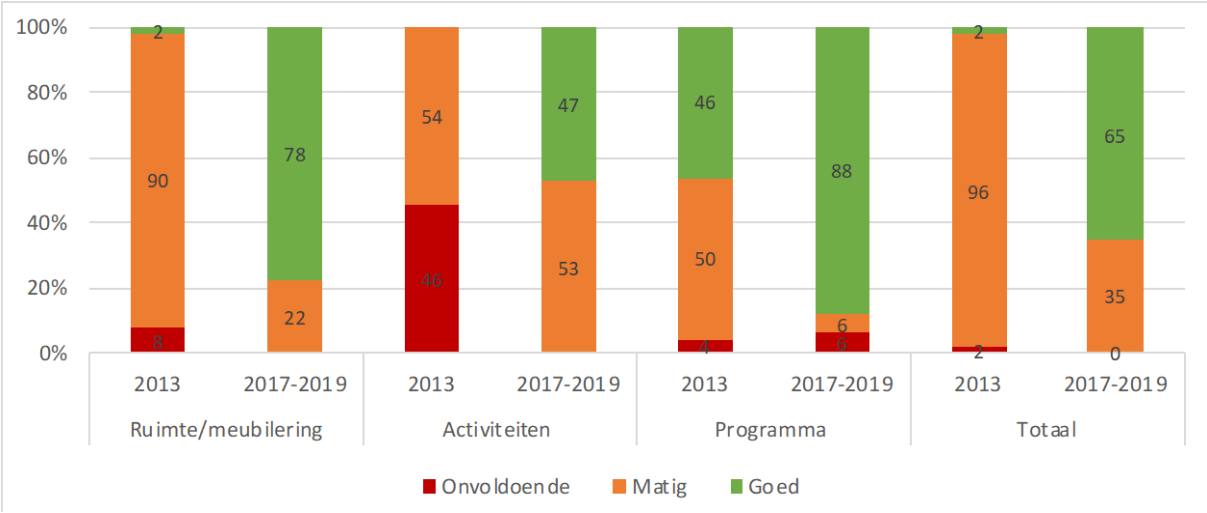

Afbeelding 4.5.2 Percentage peuteropvanggroepen met onvoldoende, matig-voldoende en goede kwaliteit op de ECERS-R subschalen in 2013 en 2017-2019.

4.6. NCKO-interactievaardigheden

In 2013 zijn de interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers voor het eerst in kaart gebracht op basis van de NCKO-schalen. Er worden zes verschillende vaardigheden onderscheiden: Sensitieve responsiviteit, Respect voor autonomie, Structureren en grenzen stellen, Praten en uitleggen, Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties (tussen kinderen). Sensitieve responsiviteit, Respect voor autonomie en Structureren en grenzen stellen worden gezien als de basale vaardigheden[88] en vallen onder de noemer emotionele proceskwaliteit. De andere drie vaardigheden zijn meer educatieve vaardigheden[89] en behoren tot de educatieve proceskwaliteit. Deze zes vaardigheden worden beoordeeld op basis van videomateriaal dat verzameld is van meerdere pedagogisch medewerkers in de groep. Voor de meting in 2013 betreft dit 88 medewerkers en voor de LKK-metingen gaat het om in totaal 182 medewerkers.

De resultaten staan in Tabel 4.6.1 en vertonen een stijgende lijn op vrijwel alle aspecten (zoals ook duidelijk blijkt uit de Afbeelding 4.6.1). In 2013 scoorden pedagogisch medewerkers voldoende tot goed op de basale vaardigheden. Medewerkers reageren responsief op kinderen en tonen daarbij respect voor hun autonomie. Ook het omgaan met gedrag van kinderen door het structureren en grenzen stellen, blijken medewerkers in voldoende mate te laten zien. Medewerkers scoren onvoldoende op de meer educatieve vaardigheden, vooral met betrekking tot het begeleiden van interacties tussen kinderen onderling.

De LKK-metingen van 2017-2019 laten een stijging zien op vrijwel alle vaardigheden. Medewerkers scoren nog steeds het beste op de basale interactievaardigheden. De gevonden verschillen duiden op een klein effect voor Sensitieve responsiviteit en Respect voor autonomie ($d \geq .50$), terwijl het verschil met betrekking tot Structureren en grenzen stellen

[88] Fukkink et al. (2013).
[89] Fukkink et al. (2013).

duidt op een matig effect (*d* ≥.50 en <.80). Pedagogisch medewerkers scoren in 2017-2019 significant hoger op twee van de drie meer educatieve vaardigheden, Praten en uitleggen en Ontwikkelingsstimulering, die daarmee komen in de matige range vallen. De verschillen duiden op een middelmatige effectgrootte (*d* ≥.50 en <.80). Pedagogisch medewerkers scoren nog steeds onvoldoende met betrekking tot het begeleiden van interacties tussen kinderen, hoewel er een kleine significante stijging in de scores is. De algehele kwaliteitsstijging is significant met een kleine effectgrootte.

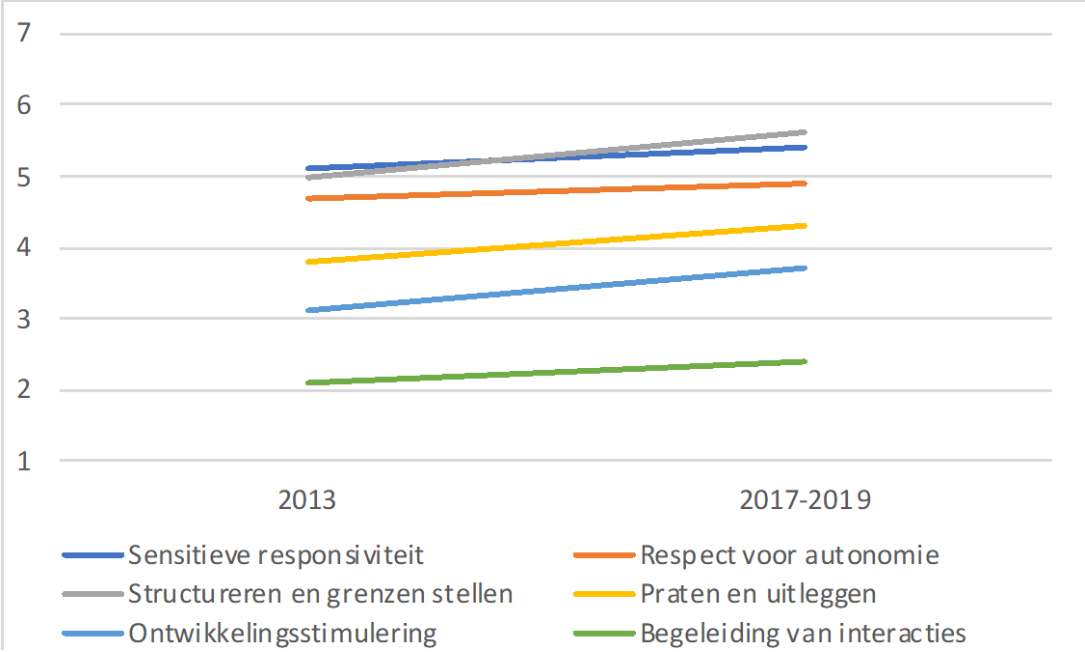

Afbeelding 4.6.1 Scores van de NCKO-schalen in 2008, 2012 en tussen 2017-2019. Duiding: scores < 3.5 = onvoldoende; scores ≥ 3.5 en < 4.5 = matig; scores ≥ 4.5 = voldoende tot goed voor de NCKO-schalen

Tabel 4.6.1 Gemiddelde scores op de NCKO-schalen (op pedagogisch medewerker niveau)

		2013 (N=88)		2017-2019 (N=182)		2017-2019 vs 2013
	Schaal	***M***	***SD***	***M***	***SD***	***Cohen's d***
Sensitieve responsiviteit	1-7	5.1	0.82	5.4**	0.93	0.34
Respect voor autonomie	1-7	4.7	0.75	4.9*	0.80	0.26
Structureren en grenzen stellen	1-7	5.0	0.89	5.6***	0.94	0.66
Praten en uitleggen	1-7	3.8	0.73	4.3***	0.94	0.60
Ontwikkelingsstimulering	1-7	3.1	0.91	3.7***	1.25	0.55
Begeleiding van interacties	1-7	2.1	0.90	2.4*	1.26	0.28
Totaal	**1-7**	**4.0**	**0.83**	**4.3****	**0.81**	**0.37**

Noot. * p<.05, ** p<.01, *** p<.001

4.7. CLASS Toddler

In het Pre-COOL onderzoek is gebruik gemaakt van de CLASS Toddler om de kwaliteit van interacties te meten in de peuteropvang[90]. Dit instrument wordt internationaal veel gebruikt en is om die reden interessant als vergelijkingsmateriaal. De CLASS omvat acht kwaliteitsaspecten die kunnen worden ingedeeld in twee bredere kwaliteitsdomeinen[91]. Emotionele kwaliteit omvat de aspecten positieve sfeer in de groep en het ontbreken van negativiteit, met een medewerker die sensitief en responsief reageert op kinderen, hen volgt in hun ideeën en initiatieven en aandacht heeft voor het ondersteunen van het vertonen van gewenst gedrag in de groep. Educatieve kwaliteit representeert de mate waarin de pedagogisch medewerker kinderen kan ondersteunen in hun brede cognitieve en taalontwikkeling, de mate waarin zij kinderen kan helpen om zich te ontwikkelen binnen de zone van naaste ontwikkeling door gerichte en specifieke feedback te krijgen.

In 2011 was de emotionele proceskwaliteit volgens de CLASS-standaards hoog en de educatieve kwaliteit matig tot voldoende. Medewerkers laten vooral een positieve sfeer zien in de groep (negativiteit in de groep is zeldzaam) en zij reageren sensitief op de behoeften van kinderen. Ze zijn tevens voldoende goed in staat om kinderen te helpen bij het reguleren van hun gedrag. De mate waarin medewerkers kindgericht zijn in hun interacties scoort lager, maar nog altijd in de middenrange. De educatieve proceskwaliteit scoort beduidend lager. Pedagogisch medewerkers blijken vooral gericht op het faciliteren en stimuleren van de brede en cognitieve ontwikkeling en scoren iets lager op het stimuleren van de taalontwikkeling. De feedback die kinderen krijgen scoort het laagst wat erop duidt dat de feedback nog niet altijd voldoende diepgaand en expliciet is voor kinderen om hiervan te leren.
In 2012 is er ten opzichte van 2011 een daling in zowel de emotionele als educatieve kwaliteit. De daling van de emotionele proceskwaliteit blijkt vooral uit de daling in de sensitiviteit die medewerkers laten zien in interacties met kinderen. Ook scoren medewerkers significant lager op het ondersteunen van de gedragsregulering van kinderen. Voor de educatieve proceskwaliteit blijkt de grootste daling in de vaardigheid van medewerkers om kinderen goed te ondersteunen in hun ontwikkeling en daarbij specifieke en procesgerichte feedback te geven. Verder zijn de verschillen tussen groepen voor sommige aspecten toegenomen in 2012 wat blijkt uit de grotere spreiding rondom de gemiddelde scores. Dat geldt vooral voor de mate waarin pedagogisch medewerkers kindvolgend zijn als ook de mate waarin zij kinderen ondersteunen in het ontwikkelen van gedragsregulatie. Ook de mate waarin medewerkers in staat zijn om kinderen te ondersteunen in hun brede ontwikkeling vertoont grotere verschillen tussen groepen, terwijl de verschillen tussen groepen met betrekking tot taalstimulering juist zijn afgenomen.

In 2017-2019 blijkt de kwaliteit zoals gemeten met de CLASS gestegen sinds 2012 (en tevens 2011) met een groot effect (Cohen's *d* >. 80) voor emotionele kwaliteit en een middelmatige

[90] Leseman & Slot (2013).
[91] Zie Slot et al. (2018) voor een uitgebreidere beschrijving van de observatieschaal

effectgrootte (*d* > .50 en <.80) voor educatieve kwaliteit (zie Tabel 4.7.1 en Afbeelding 4.7.1). Er is vooral voor een positievere sfeer in de groep en de medewerkers zijn sensitiever ten aanzien van de behoeften van kinderen. Deze aspecten scoren aanzienlijk beter en zijn te karakteriseren als hoog. Ook de mate waarin medewerkers kindvolgend zijn in hun interacties en het aanbod van routines, spel, activiteiten blijkt hoger te zijn. Verder is de kwaliteit van de gegeven feedback verbeterd evenals de mate waarin pedagogisch medewerkers kinderen kunnen stimuleren in hun brede ontwikkeling door het aanmoedigen van exploratie en het stimuleren van de cognitieve vaardigheden. Er is slechts een klein effect van de mate waarin interacties zijn gericht op het stimuleren van de taalontwikkeling van kinderen. Daarnaast is het duidelijk dat de verschillen tussen groepen kleiner zijn geworden in vergelijking met de meting uit 2012. De variatie in kwaliteit was in 2012 groot, voor sommige aspecten ging het om hele schaalpunten, maar deze variatie is in 2017-2019 veel kleiner geworden. Dus niet alleen de gemiddelde kwaliteit is omhooggegaan, maar er zijn ook minder grote verschillen tussen groepen.

Tabel 4.7.1 Overzicht van de CLASS Toddler scores in 2011, 2012 en de periode 2017-2019

		2011 (N=149)		2012 (N=121)		2017-2019 (N=99)		2017-2019 vs 2012
	Schaal	***M***	***SD***	***M***	***SD***	***M***	***SD***	***Cohen's d***
Positieve sfeer	1-7	5.44	0.89	5.11	0.96	5.98***	0.58	1.13
Negatieve sfeer (R)	1-7	6.85	0.29	6.89	0.34	6.90	0.22	0.04
Sensitiviteit	1-7	5.36	0.82	4.83	0.86	5.79***	0.69	1.24
Kindperspectief	1-7	4.14	0.89	3.91	1.15	4.50***	0.81	0.60
Gedragsregulering	1-7	5.05	0.87	4.64	1.00	5.47***	0.71	0.97
Emotionele kwaliteit	**1-7**	**5.37**	**0.75**	**5.08**	**0.86**	**5.72*** **	**0.45**	**0.98**
Faciliteren ontwikkeling	1-7	3.90	0.98	3.46	1.10	4.06***	0.72	0.66
Kwaliteit feedback	1-7	3.06	0.89	2.60	0.87	3.06***	0.79	0.55
Taalstimulering	1-7	3.42	1.08	3.22	0.96	3.46*	0.81	0.43
Educatieve kwaliteit	**1-7**	**3.46**	**0.98**	**3.09**	**0.98**	**3.52*** **	**0.66**	**0.52**

Noot: * p<.05, ** p<.01, *** p<.001

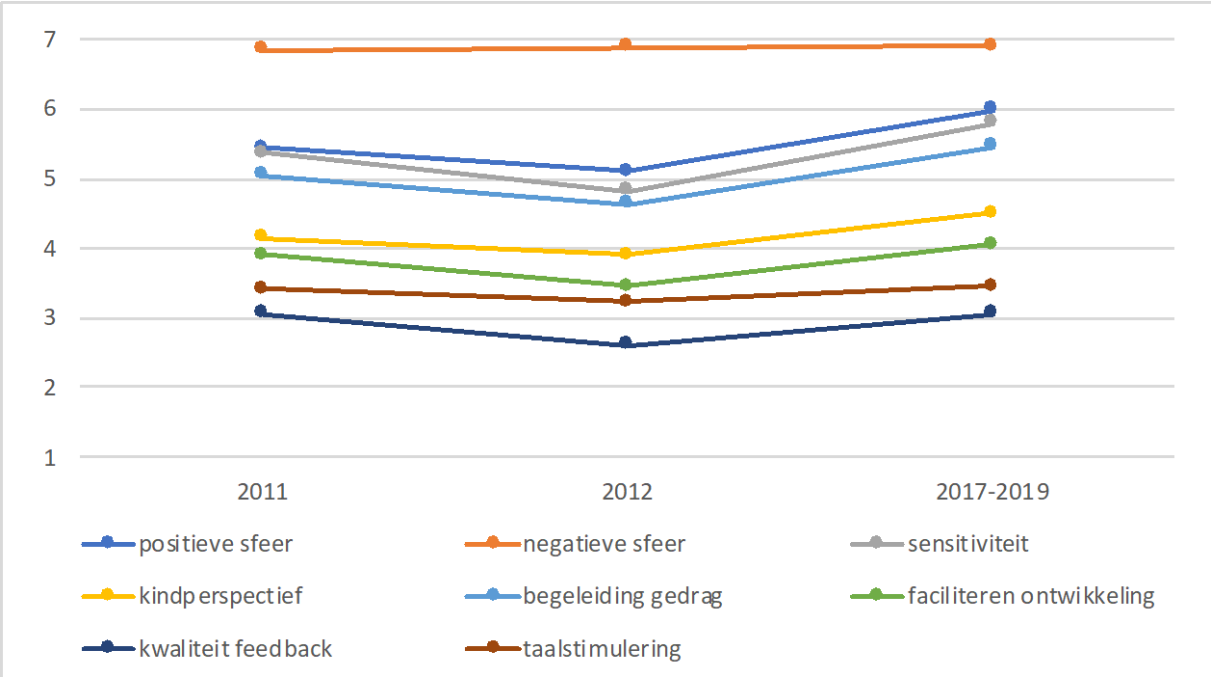

Afbeelding 4.7.1 Scores op de subschalen van de CLASS Toddler. Duiding CLASS scores: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog; maximale score = 7.

Bijlagen peuteropvang

De bijlagen rapporteren de overige gegevens die zijn verzameld en geen onderdeel vormden van de trendanalyses. Het betreft alle beschrijvende gegevens die ook zijn opgenomen in de eerdere rapportages in 2017 en 2018, zie voor meer informatie[92].

Tabel 4.1 Geobserveerde kwaliteit van interacties van individuele kinderen in de peuteropvang (gegevens van 2017 – 2019). Eenheid: Groep.

	POV (N= 96 groepen)			
Dimensies	**Schaal**	**Range**	***M***	***SD***
Positieve interactie met de medewerker	1-7	2.00-6.00	4.38	0.76
Communicatieve interactie met de medewerker	1-7	1.57-7.00	3.74	0.87
Conflicten met de medewerker (R)	1-7	6.00-7.00	6.85	0.20
Prosociale interacties met peers	1-7	2.20-5.29	3.78	0.59
Communicatieve interacties met peers	1-7	1.00-4.44	2.45	0.72
Assertiviteit ten aanzien van peers	1-7	1.00-5.00	2.25	0.68
Conflicten met peers (R)	1-7	5.60-7.00	6.77	0.26
Betrokkenheid in spel/activiteiten	1-7	3.00-6.00	4.88	0.57
Zelfstandigheid	1-7	2.38-5.50	3.91	0.61
Zelfregulatie	1-7	5.00-7.00	6.20	0.47
Domeinen		**Range**	***M***	***SD***
Interacties met medewerker	1-7	1.93-6.50	4.06	0.77
Interacties met peers	1-7	1.67-4.67	2.83	0.62
Speel/werkhouding	1-7	2.75-5.58	4.34	0.55
Gedrag in de groep	1-7	5.60-7.00	6.61	0.26

Tabel 4.2 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen in de peuteropvang (gegevens van 2017 - 2019). Eenheid: Groep.

	POV (N= 97 groepen)			
Subschalen	**Schaal**	**Range**	***M***	***SD***
Welbevinden	1-5	2.94-4.00	3.48	0.20
Betrokkenheid	1-5	2.23-3.78	2.98	0.33

[92] Slot et al. (2017); Slot et al. (2018).

Tabel 4.3 Achtergrond van de pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 -2019).

	POV (N=99 groepen)			
Achtergrond pedagogisch medewerker	***N***	**Range**	***M***	***SD***
Leeftijd	143	20.00-72.00	46.94	11.67
Werkdagen	143	1.00-5.00	2.83	1.17
Werktijd in uren[93]	143	3.00-37.50	18.68	7.38
Vooropleiding (1-8)	142	1.00-8.00	4.81	1.64
Niveau vervolgopleiding (1-8)	141	2.00-8.00	5.38	0.87
Werkervaring in kinderopvang in jaren	143	0.00-43.00	16.68	8.87
Vast contract (%)	143		87.41	

Tabel 4.4 Organisatieklimaat en werkbeleving van pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 -2019).

	POV (N=99 groepen)			
Organisatieklimaat en werkbeleving	***N***	**Range**	***M***	***SD***
Continue professionalisering (1-5)	131	1.00-4.20	2.16	0.60
Teamgerichte professionalisering (1-7)	131	1.00-5.56	2.73	0.83
Frequentie teamoverleg (0-8)	131	0.00-8.00	4.74	1.78
Teamcohesie (1-6)	131	3.00-6.00	5.12	0.57
Zelfvertrouwen (1-6)	132	4.56-6.00	5.00	0.42
Werktevredenheid (1-6)	132	3.42-5.96	5.04	0.45
Beleving van inclusie op de werkvloer (1-6)	132	3.80-6.00	5.28	0.51
Werkstress (1-6) (R)	132	2.40-6.00	4.49	0.90

[93] Het maximum aantal uur van 55 betreft hier een ureninschatting van een leidinggevende/eigenaar die tevens werkzaam is als pedagogisch medewerker op de groep.

Tabel 4.5 Activiteitenaanbod zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017-2019).

	POV (N=99 groepen)			
Activiteitenaanbod	***N***	**Range**	***M***	***SD***
Exploratie-motorische ontwikkeling (1-7)	127	2.33-7.00	4.77	1.03
Samenspel (1-7)	127	2.80-7.00	5.11	0.86
Creatieve en musische activiteiten (1-7)	127	1.57-6.71	3.66	0.92
Taal & geletterdheid (1-7)	127	1.83-6.86	4.63	1.09
Ontluikend rekenen (1-7)	125	1.20-6.00	3.15	0.96
Wetenschap & technologie (1-7)	123	1.00-6.00	2.81	1.06
Burgerschapsvorming (1-7)	123	1.00-5.17	2.78	0.85
Buitenactiviteiten & uitstapjes (1-7)	123	1.25-4.75	2.81	0.65

Tabel 4.6 Pedagogisch beleid en klimaat zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 - 2019).

	POV (N=99 groepen)			
Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat	***N***	**Range**	***M***	***SD***
Stabiliteit groepen (1-5)	137	1.75-5.00	4.33	0.60
Opendeurenbeleid (1-5)	137	2.00-4.50	4.42	0.83
Kinderparticipatie (1-5)	136	1.00-5.00	2.44	0.83
Spelbegeleiding & verrijking (1-5)	132	2.00-5.00	3.92	0.66
Bevorderen doen-alsof spel (1-5)	132	1.75-5.00	3.96	0.76
Affectief-inclusief gedrag (1-7)	132	4.13-7.00	5.93	0.74
Bevorderen zelfregulatie (1-7)	132	3.09-7.00	4.98	0.85
Contact met ouders (% van 14 opties)[94]	131	14.29-157.00	82.28	41.05

[94] De variabele contact met ouders is een som van 14 opties. Hierdoor komt het percentage van de range hoger uit dan 100%.

Tabel 4.7 Samenstelling van de groep gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 - 2019).

	POV (N=99 groepen)			
Structurele kenmerken en groepssamenstelling	***N***	**Range**	***M***	***SD***
Groepsgrootte op de drie drukste dagen	135	3.00-30.00	13.72	4.11
Kind-staf ratio op de drie drukste dagen	135	3.00-12.00	6.85	1.40
Dreumesen (%)	127	0.00-100.00	3.84	12.66
Peuters (%)	126	0.00-100.00	95.33	15.31
Kinderen van laagopgeleide ouders (%)[95]	91	0.00-100.00	34.60	32.02
Kinderen met een migratieachtergrond (%)[96]	91	0.00-100.00	31.68	33.34
Kinderen met zorgbehoefte (%)	117	0.00-100.00	38.47	30.87
Waarvan taalondersteuning (%)	122	0.00-100.00	35.72	29.55
Waarvan gedragsproblemen (%)	127	0.00-89.00	8.61	14.60
Waarvan beperkingen (%)	127	0.00-31.00	2.39	5.26
Waarvan vluchtelingenstatus (%)	125	0.00-34.00	2.59	6.70

[95] Deels gebaseerd op vragen die alleen tijdens 2017-2018 zijn afgenomen
[96] Deels gebaseerd op vragen die alleen tijdens 2017-2018 zijn afgenomen

5. Kwaliteit in de buitenschoolse opvang in de afgelopen jaren

5.1 Introductie en leeswijzer

Dit hoofdstuk beschrijft de kwaliteit in de buitenschoolse opvang vanaf 2011. Er is in 2011 voor het eerst een kwaliteitsmeting gedaan in de buitenschoolse opvang waarvoor bestaande observatieinstrumenten zijn aangepast en toegepast in een landelijke studie onder 78 groepen voor buitenschoolse opvang (bso). Deze instrumenten zijn inhoudelijk in lijn met de instrumenten voor de kinderdagopvang en omvatten een omgevingsschaal (vergelijkbaar met de ITERS/ECERS) en een schaal voor de beoordeling van zes interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers, in lijn met de NCKO-interactievaardigheden[97]. Beide instrumenten zijn uiteraard wel toegespitst op de oudere leeftijd van de kinderen en het korte, naschoolse karakter van de opvang. Vanaf 2017 voert de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK) deze metingen uit in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW). Hierbij is grotendeels gebruik gemaakt van dezelfde meetinstrumenten waardoor een vergelijking met 2011 mogelijk is. Voor elk instrument wordt een beeld geschetst van de ontwikkelingen in de tijd.

5.2 Samenvatting en beschouwing van de resultaten

De eerste kwaliteitsmeting in 2011 schetst een beeld van voldoende kwaliteit op basis van de globale omgevingsschaal. Net als in de overige opvangtypen scoort de algehele interactiekwaliteit, hier proceskwaliteit genoemd, het hoogst. Ook de kwaliteit van de buitenruimte scoort relatief hoog, terwijl de kwaliteit van de binnenruimte lager scoort. De kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod scoort ook in de buitenschoolse opvang het laagst, net als in de andere opvangsoorten. De organisatorische kwaliteit scoort ook relatief laag. Deze omvat bijvoorbeeld aspecten van het (mid)dagprogramma, de samenstelling van de groepen en opendeurenbeleid, aspecten van pedagogisch beleid en teamsamenstelling en contact en uitwisseling met ouders, scholen en andere instellingen.

Met betrekking tot de interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers laten de resultaten van 2011 zien dat medewerkers matig tot hoog scoorden op de basale interactievaardigheden, zoals emotionele ondersteuning bieden aan kinderen, respect tonen voor hun autonomie en de mate waarin medewerkers de regie en leiding nemen door de middag te structureren en grenzen te stellen aan gedrag van kinderen in de groep. Ook de mate waarin medewerkers praten met kinderen en interacties aangrijpen om kinderen de wereld om hen beter te leren begrijpen, scoorde matig tot hoog. De andere twee educatieve vaardigheden hebben betrekking op hoe medewerkers de ontwikkeling van kinderen

[97] Boogaard & van Daalen-Kapteijns (2012).

stimuleren en de wijze waarop zij interacties tussen kinderen begeleiden. Hier scoorden de medewerkers lager op, vooral wanneer het gaat om de interacties tussen kinderen op een goede manier bevorderen.

De kwaliteit zoals gemeten in 2017-2019 laat een overwegend stabiel beeld zien in vergelijking met 2011. Op de meeste aspecten zijn er geen verschillen in kwaliteit tussen 2011 en 2017-2019. Sommige kwaliteitsaspecten laten een verbetering zien, zoals de kwaliteit van de binnenruimte en de algehele proceskwaliteit. Op andere aspecten is een dalende kwaliteit zichtbaar. Dit betreft de meer specifieke interactievaardigheden, zoals het respecteren van de autonomie van kinderen en de wijze waarop medewerkers kinderen stimuleren in hun ontwikkeling.

Voor de volledigheid zijn in de bijlagen bij dit hoofdstuk ook de beschrijvende gegevens op basis van de CLASS voor de meting 2017-2019 en de interviewgegevens van de pedagogisch medewerkers opgenomen. Deze gegevens bevestigen het beeld van een gevarieerde proceskwaliteit. Over het algemeen is de emotionele proceskwaliteit voldoende tot goed en is de educatieve kwaliteit lager. De interviewgegevens van pedagogische medewerkers onderstrepen dit beeld van een sterkere nadruk op een positief affectief-inclusief klimaat in de groep met aandacht voor samen- en fantasiespel en bevordering van zelfregulatie. De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt deels weerspiegeld in het door pedagogisch medewerkers gerapporteerde activiteitenaanbod waaruit blijkt dat er nog niet voor alle ontwikkelingsgebieden evenveel aandacht is. Zo wordt er wel veel aandacht besteed aan spel zowel binnen als buiten, maar is er minder nadruk op creatieve en musische activiteiten of activiteiten op de gebieden taal, ontluikend rekenen, wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming.

Alles beschouwende, blijkt dat de emotionele proceskwaliteit beduidend beter is dan de mate waarin kinderen gebruik kunnen maken van een rijk en gevarieerd spel- en activiteitenaanbod dat aansluit bij hun interesses en bij kan dragen aan een brede competentieontwikkeling. Er is een basisactiviteitenaanbod dat ervoor zorgt dat kinderen zich kunnen vermaken, wat blijkt uit de observaties en uit de interviews met pedagogisch medewerkers, maar dit aanbod lijkt vooral gericht op spel (binnen en buiten) en minder op verschillende andere domeinen, zoals muziek, dans, natuur en techniek. Al zijn er relatief grote verschillen tussen groepen, waarbij sommige groepen zich duidelijker profileren op een breed activiteitenaanbod.

In tegenstelling tot de resultaten van de kinderdagopvang en kortdurende peuteropvang, blijkt de kwaliteit in de buitenschoolse opvang op sommige aspecten eerder stabiel gebleven of zelfs gedaald dan gestegen. Een mogelijke verklaring kan te maken hebben met de unieke aard van de buitenschoolse opvang die vraagt om andere zaken dan in de (hele) dagopvang voor jongere kinderen. De verklarende analyses zoals gerapporteerd in het LKK-rapport van 2017-2018 hebben getoond dat sommige van de structurele kenmerken die belangrijk zijn

voor kwaliteit in de dagopvang, voor de buitenschoolse opvang net wat anders uitpakken[98]. Voor de dagopvang geldt bijvoorbeeld dat een kleinere groep samengaat met een hogere proceskwaliteit, terwijl dit in de buitenschoolse opvang precies andersom is. Tevens geldt in de buitenschoolse opvang dat het voeren van opendeurenbeleid (en dus een minder stabiele groep) positief bijdraagt aan de kwaliteit. Ook blijkt de relatie tussen kwaliteit en het opleidingsniveau van de medewerkers niet eenduidig. Mogelijk speelt niet alleen het niveau maar ook de aard van de opleiding een rol. Zo werken er in de buitenschoolse opvang ook medewerkers met een sportopleiding of cultureel werk als achtergrond. Dit kan erop duiden dat enkele van de structurele kwaliteitskenmerken waar de afgelopen 10 jaar op ingezet is (opleidingsniveau, groepsgrootte en stabiliteit) juist minder goed passen bij deze vorm van opvang. Andere aspecten, zoals het verhogen van de minimum taaleis naar niveau 3F en aandacht voor continue professionalisering blijken, net als in de dagopvang, wel een positieve relatie te hebben met kwaliteit. Op basis van recente ontwikkelingen, zoals de implementatie van de Wet IKK[99], is het aannemelijk dat dit ook een positieve uitwerking kan hebben op de kwaliteit van de buitenschoolse opvang. Een mogelijk aandachtspunt hierbij is dat er daarnaast ook verder wordt nagedacht over de inhoudelijke invulling die aan de buitenschoolse opvang kan worden gegeven. Net als in 2011 laten de huidige gegevens zien dat het aanbod van activiteiten gemiddeld genomen vrij mager is en dat interacties tussen kinderen amper gestimuleerd worden. Dit lijkt erop te duiden dat kinderen veel onbegeleid (buiten) spelen. De unieke combinatie van interessante en uitdagende vrijetijdsinvulling in groepsverband, wat een belangrijke socialiserende functie kan hebben voor kinderen, lijkt daarmee nog niet volledig benut.

Kortom, de kwaliteit in de buitenschoolse opvang laat enkele verschillen zien ten opzichte van de eerdere meting in 2011. Meer dan de helft van de kwaliteitsaspecten laat geen significante verandering zien. De kwaliteit van de inrichting van de binnenruimte en de globale meting van de interactiekwaliteit laten een stijgende kwaliteit zien. Maar sommige van de meer specifieke interactievaardigheden van medewerkers laten een daling zien. Dit geldt dan vooral voor de mate waarin medewerkers respect tonen voor de autonomie van kinderen en de wijze waarop zij kinderen ondersteunen in hun brede ontwikkeling.
Het algemene beeld komt overeen met de andere opvangsoorten waarbij de emotionele proceskwaliteit voldoende tot goed is, maar de educatieve kwaliteit voor verbetering vatbaar is. Het gaat hierbij dan om de kwaliteit van de materialen en het aanbod van activiteiten evenals de wijze waarop medewerkers interacties gebruiken om kinderen aan te moedigen en te ondersteunen in hun brede ontwikkeling en samenspel te bevorderen.

[98] Slot et al. (2018).
[99] Wijzigingswet innovatie en kwaliteit kinderopvang 2019 (2019, 1 januari).

5.3 Methodische aanpak en verantwoording

Er is voor dit hoofdstuk geput uit de gepubliceerde gegevens van het onderzoek uit 2011 en verder is gebruik gemaakt van de eerste drie metingen van LKK. Aangezien de LKK-metingen jaarlijks plaatsvinden en dus dichter op elkaar liggen, is er voor de trendanalyse in lijn met de onderzoeksopzet van LKK voor gekozen om deze drie metingen te combineren en te werken met het gemiddelde van deze drie jaar. Er ontstaat zo een cross-sectioneel beeld van de kwaliteit van de buitenschoolse opvang in Nederland in 2011 en in 2017-2019. Zowel in de eerdere studie als in het LKK onderzoek is gebruik gemaakt van zogenaamde gestratificeerd-aselecte steekproeven, waarbij rekening is gehouden met spreiding naar regio, verstedelijkingsgraad en grootte van de opvanglocatie die representatief geacht kunnen worden voor de Nederlandse de buitenschoolse opvang.
Voor een uitgebreidere beschrijving van de verschillende meetinstrumenten en de werkwijze verwijzen we graag naar de rapportages die zijn verschenen in 2017 en 2018[100]. Voor een beschrijving van de betrouwbaarheid van de gebruikte instrumenten en de steekproeven van de geïncludeerde studies in de trendanalyses verwijzen we graag naar Appendix A.

Dit hoofdstuk rapporteert vooral beschrijvende gegevens. Dat wil zeggen dat er gemiddelde scores en de spreiding rondom de gemiddelde scores zijn opgenomen. Deze beschrijvende gegevens zijn opgenomen in de tabellen. Voor de leesbaarheid zijn er ook grafieken toegevoegd die in één oogopslag laten zien wat de resultaten zijn. Om te toetsen of er sprake is van verschillen in kwaliteit zijn de laatste LKK-gegevens afgezet tegen de laatste gegevens uit eerder onderzoek (op basis van de beschikbare rapportages). Er is middels t-toetsen getoetst of verschillen significant zijn en daarnaast is er bepaald hoe groot de effectgrootte is. Hiervoor is gebruik gemaakt van de gangbare maat Cohen's *d* waarbij *d* tussen .20 en .50 een klein effect weergeeft; een *d* tussen .50 en .80 een middelmatig effect; en er bij een *d* van groter dan .80 sprake is van een groot effect.

5.4 Omgevingsschaal

Afbeelding 5.4.1 en Tabel 5.4.1 tonen de gegevens op basis van de observatielijst die ter plekke is ingevuld door de observatoren. In lijn met de omgevingsschalen voor de dagopvang (ITERS/ECERS-R) is er onderscheid gemaakt tussen aspecten van de inrichting van de ruimte, de aanwezigheid en variatie in materiaal en activiteitenaanbod, de proceskwaliteit (kwaliteit van de interacties) en organisatorische aspecten (zoals teamsamenstelling en pedagogisch beleid). Vrijwel alle onderdelen voldoen, alleen de organisatorische aspecten scoren net onder de grenswaarde van 3 op een vijfpuntsschaal. De proceskwaliteit voldoet goed en scoort zelfs boven de 4.

De resultaten uit 2011 laten zien dat alle onderdelen scoren tussen de 3 en 4, wat betekent dat de kwaliteit op alle onderdelen voldoet (richting de 'voldoet goed'). De algehele

[100] Slot et al. (2017); Slot et al. (2018).

proceskwaliteit, ofwel de interactiekwaliteit, scoort het hoogst, gevolgd door de kwaliteit van de buitenruimte. De organisatorische kwaliteit, de kwaliteit van de binnenruimte en de kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod scoren wat lager. De organisatorische kwaliteit omvat bijvoorbeeld aspecten van het (mid)dagprogramma, de samenstelling van de groepen en opendeurenbeleid, aspecten van pedagogisch beleid en teamsamenstelling en contact en uitwisseling met ouders, scholen en andere instellingen.

De vergelijking met 2011 laat zien dat er in 2017-2019 grotere verschillen zijn tussen de vijf subschalen. De proceskwaliteit voldoet goed volgens de benchmarks van het instrument en de overige aspecten zijn voldoende, behalve de organisatorische kwaliteit die net onder de grenswaarde van 3 valt. De kwaliteit van de binnenruimte en de proceskwaliteit scoren nu significant hoger dan in 2011, terwijl de organisatorische kwaliteit significant lager scoort. Alleen voor de proceskwaliteit is de effect size matig, de andere effecten worden als klein geclassificeerd (effectgrootte volgens Cohen's d tussen .20-.50 is klein en tussen .50-.80 is middelmatig). Voor de organisatorische kwaliteit geldt dat sommige items van de onderdelen Pedagogisch beleid en teamsamenstelling en Samenwerking ook en met meer detail zijn nagevraagd in de vragenlijsten voor medewerkers en leidinggevenden. Om die reden zijn deze items niet altijd ter plekke ingevuld.

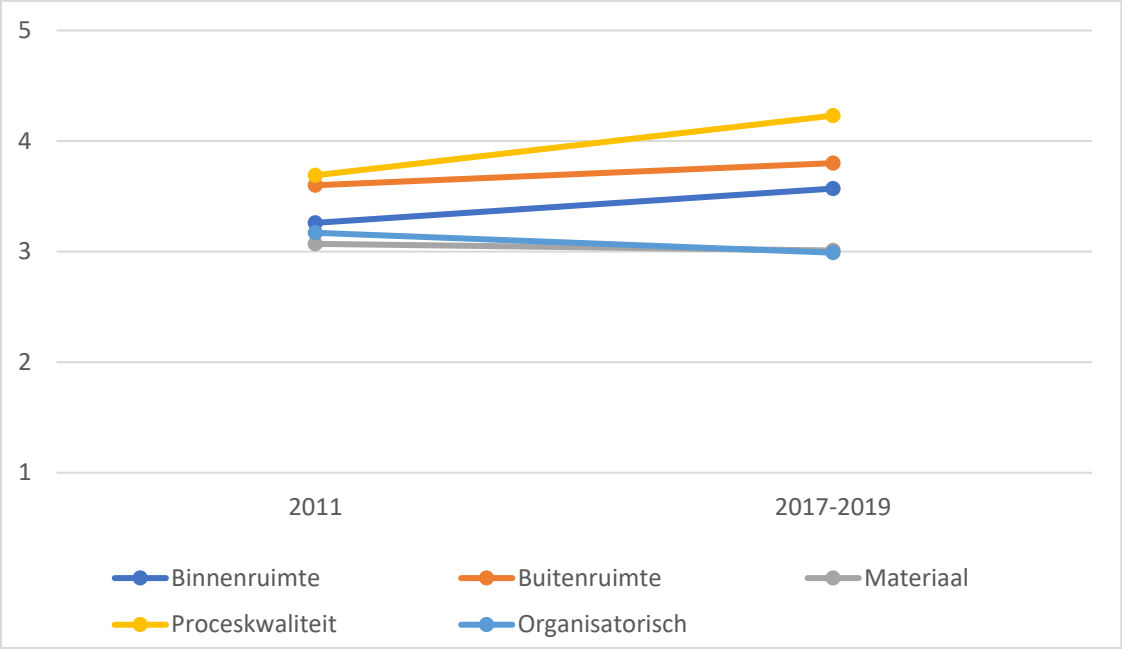

Afbeelding 5.4.1 Scores van de observatielijst pedagogische kwaliteit in 2011 en tussen 2017-2019. Duiding: 1 = voldoet niet; 2 = voldoet niet helemaal; 3 = voldoet; 4 = voldoet goed; 5 = voldoet uitstekend; maximale score = 5.

Tabel 5.4.1 Geobserveerde kwaliteit van de omgeving, de materialen, organisatorische aspecten en algehele proceskwaliteit in de buitenschoolse opvang. Eenheid: Groep.

		Meting 2011 (N=155 groepen)		LKK 2017 – 2019 (N=96 groepen)		
Subschalen	**Schaal**	***M***	***SD***	***M***	***SD***	***Cohen's d***
Binnenruimte	1-5	3.26	1.08	3.57*	1.06	0.29
Buitenruimte	1-5	3.60	1.13	3.80	1.21	0.17
Materiaal	1-5	3.07	0.55	3.01	0.63	0.10
Proceskwaliteit	1-5	3.69	0.73	4.23**	0.80	0.71
Organisatorisch[101]	1-5	3.17	0.55	2.99*	0.57	0.32

Noot: * p<.05, ** p<.01, *** p<.001

5.5 Interactievaardigheden

Afbeelding 5.5.1 en Tabel 5.5.1 laten de scores zien voor de interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers voor de meting in 2011 en voor de LKK metingen in 2017-2019. Er worden zes verschillende vaardigheden onderscheiden: Emotionele ondersteuning, Respect voor autonomie, Regie en leiding, Praten en uitleggen, Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties (tussen kinderen). Emotionele ondersteuning, Respect voor autonomie en Regie en leiding worden gezien als de basale vaardigheden[102] en vallen onder de noemer emotionele proceskwaliteit. De andere drie vaardigheden zijn meer educatieve vaardigheden[103] en behoren tot de educatieve proceskwaliteit. De gegevens uit 2011 laten zien dat medewerkers op de basale interactievaardigheden die vooral betrekking hebben op de verzorging en het welbevinden van kinderen matig tot hoog scoren. Voor de drie meer educatieve vaardigheden zien we een iets ander patroon. Medewerkers scoren vergelijkbaar op het aspect Praten en uitleggen in vergelijking met de basale interactievaardigheden. Dat betekent dat medewerkers in hun interacties zowel emotioneel responsief zijn en deze interacties ook aangrijpen om gesprekken met kinderen te voeren die zijn gericht op het begrijpen van de wereld om hen heen. Medewerkers scoren lager op de andere twee educatieve interactievaardigheden die betrekking hebben op het stimuleren van de brede ontwikkeling van kinderen en met name gericht op het begeleiden van interacties tussen kinderen.

Over het algemeen lijkt de kwaliteit stabiel gebleven tussen 2011 en 2017-2019, maar er zijn twee aspecten die lager uitvallen. Zo scoren medewerkers lager op Respect voor autonomie met een kleine effectgrootte (een effectgrootte tussen 0.20-0.50 wordt beschouwd als een klein effect). De score blijft daarmee wel matig tot hoog. Voor het onderdeel

[101] Dit is gebaseerd op de scores voor alleen 2017-2018, omdat er missing data was op twee onderdelen in de meting van 2019.
[102] Boogaard & van Daalen-Kapteijns (2012).
[103] Boogaard & van Daalen-Kapteijns (2012).

Ontwikkelingsstimulering is de daling van de kwaliteit groter met een matige effect size (gedefinieerd als een effectgrootte tussen 0.50-0.80). De kwaliteit van ontwikkelingsstimulering komt daarmee in de lage range, terwijl de kwaliteit in 2011 nog matig was. Hoewel de kwaliteit van de geboden ontwikkelingsstimulering lager is in 2017-2019, blijken ook de verschillen tussen pedagogisch medewerkers kleiner geworden (wat blijkt uit de kleinere variatie).

Tabel 5.5.1 Overzicht van kwaliteitsmetingen van 2011 en 2017- 2019

		2011 (185 pm'ers en 76 groepen)			2017-2019 (167 pm'ers en 91 groepen)			
	Schaal	***M***	***SD***	**N**	***M***	***SD***	**N**	***Cohen's d***
Emotionele ondersteuning	1-5	3.82	0.54	79	3.82	0.55	91	.00
Respect voor autonomie	1-5	3.65	0.48	79	3.50*	0.43	91	.33
Regie & leiding	1-5	3.83	0.48	79	3.72	0.67	91	.19
Praten en uitleggen	1-5	3.60	0.80	73	3.59	0.58	90	.01
Ontwikkelingsstimulering	1-5	3.13	0.99	73	2.69**	0.67	89	.53
Begeleiding van interacties	1-5	2.62	0.76	79	2.46	0.73	90	.21

Noot: * p<.05, ** p<.01, *** p<.001

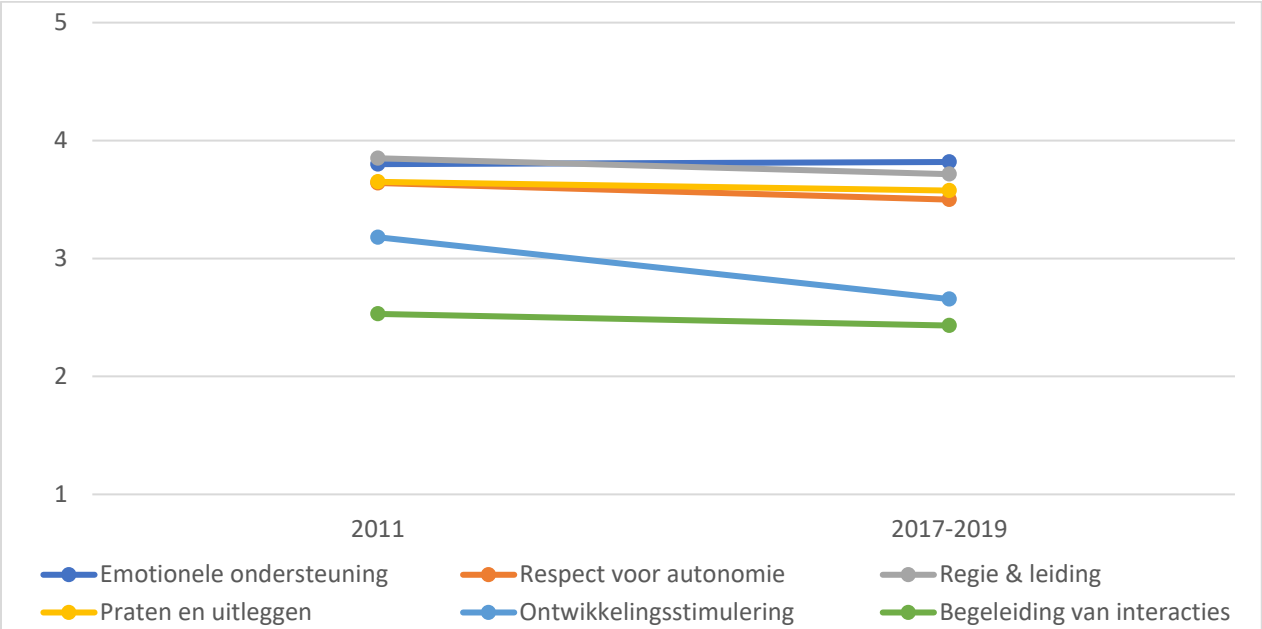

Afbeelding 5.5.1 Scores van de interactievaardigheden in 2011 en tussen 2017-2019. Duiding: 1 = zeer laag, 2 = laag, 3 = matig, 4 = hoog, 5 = zeer hoog

Een nadere beschouwing van de scores laat zien dat er zowel in 2011 als in 2017-2019 groepen onvoldoende scoren op bepaalde aspecten, zie Afbeelding 5.5.2. Voor de basale interactievaardigheden varieert dit tussen 6% en 9% in 2011 en voor de meer educatieve

vaardigheden tussen 6% en 19% in 2017-2019. Voor Emotionele ondersteuning zijn er iets meer groepen die voldoende tot goed scoren en iets minder groepen die matig scoren. Met betrekking tot Respect voor autonomie, Regie en leiding, Ontwikkelingsstimulering en Begeleiding van interacties blijken er nu meer scores in de onvoldoende range ten koste van scores die matig of voldoende tot goed zijn. Voor Praten en uitleggen zijn er juist minder groepen die onvoldoende óf voldoende tot goed scoren en meer groepen in de matige range. De kwaliteitsdaling voor Respect voor autonomie wordt dus verklaard door een kleiner aantal medewerkers dat goed scoort en meer medewerkers die onvoldoende of matig scoren op dit aspect. De kwaliteitsdaling voor ontwikkelingsstimulering komt vooral door de toename in onvoldoende scores.

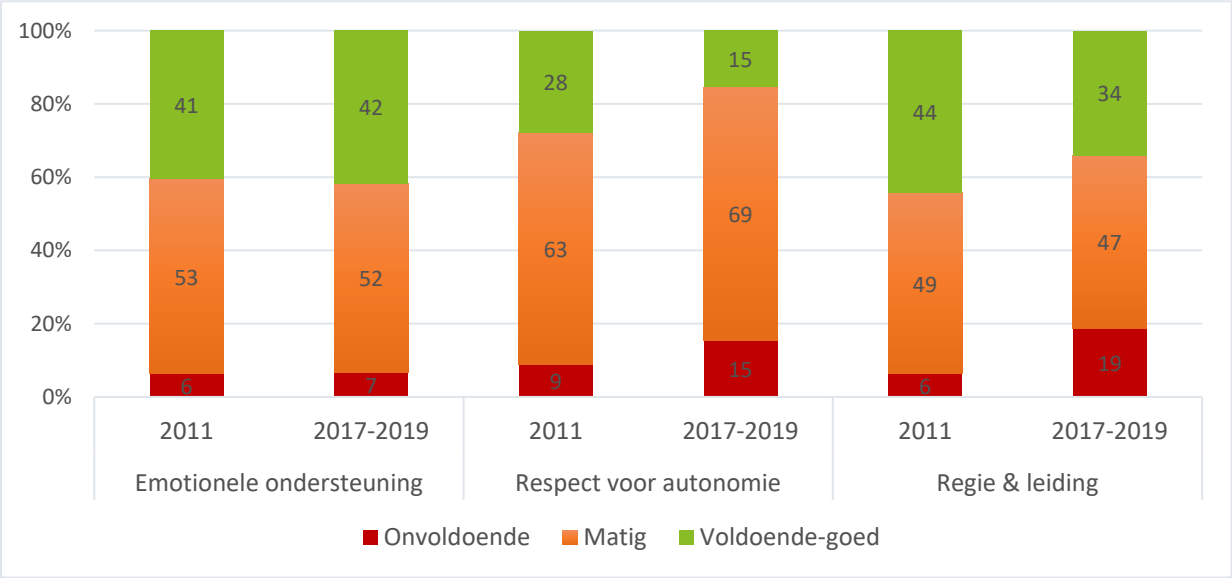

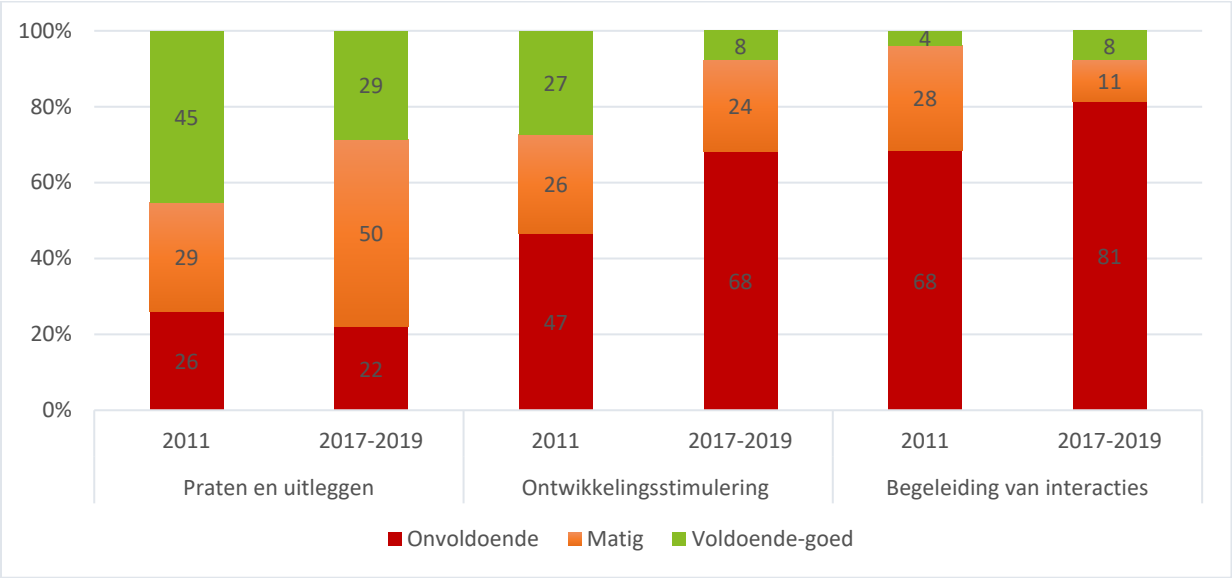

Afbeelding 5.5.2 Percentage groepen met onvoldoende, matige en voldoende tot goede kwaliteit.

5.6 Videocodering versus live observaties

Aspecten van de proceskwaliteit ofwel de kwaliteit van interacties zijn gemeten in zowel de observatielijst die ter plekke is ingevuld door een observator en achteraf gecodeerd op basis van de gemaakte video's. Beiden geven dus een beeld van de interactiekwaliteit waarbij de observatielijst een globaal beeld geeft op basis van een hele middag, terwijl de video's een preciezer beeld geven van de kwaliteit gedurende een bepaald moment. Voor de emotionele kwaliteit is voor de observatielijst een gemiddelde score berekend op basis van de aspecten *Aandacht en contact*, *Respect voor autonomie* en *Structuur en regie* en voor de videocodering is het gemiddelde gebaseerd op de vaardigheden *Emotionele ondersteuning*, *Respect voor autonomie* en *Regie en leiding*. Voor educatieve kwaliteit is voor de observatielijst het item *Stimuleren en aanmoedigen* gebruikt en voor de videocodering is gekeken naar een gemiddelde score op basis van de vaardigheden *Ontwikkelingsstimulering* en *Praten en uitleggen*. De inhoudelijke overlap tussen deze aspecten is groot.
Afbeelding 5.6.1 toont de gemiddelde scores voor 2011 en 2017-2019 voor beide instrumenten en laat vergelijkbare resultaten zien. Zo is de emotionele ondersteuning hoger dan de educatieve ondersteuning. In 2011 zijn er amper verschillen in scores tussen de twee gebruikte instrumenten. Echter, de resultaten op basis van de observatielijst komen in 2017-2019 hoger uit dan op basis van de videocodering. Dit geldt zowel voor de emotionele als de educatieve ondersteuning. Dit betekent dat voor de meting in 2017-2019 de globale beoordeling hoger uitkomt dan de meer specifieke beoordeling van verschillende videofragmenten.

Deze verschillen in uitkomsten van de BSO observatielijst en de videobeoordeling van de interactievaardigheden in 2017-2019 kunnen mogelijk verklaard worden door de aard van de instrumenten en wijze van scoring. Zo is de observatielijst een afspiegeling van de gemiddelde kwaliteit voor de groep, dus op basis van alle pedagogisch medewerkers, over een langere periode (namelijk een hele middag) en geeft zo dus een globaler beeld van de proceskwaliteit. De videocodering is gebaseerd op kortere videofragmenten waarbij individuele pedagogisch medewerkers beoordeeld worden en geeft op die manier een specifieker en meer gedetailleerd beeld van de kwaliteit van interacties.

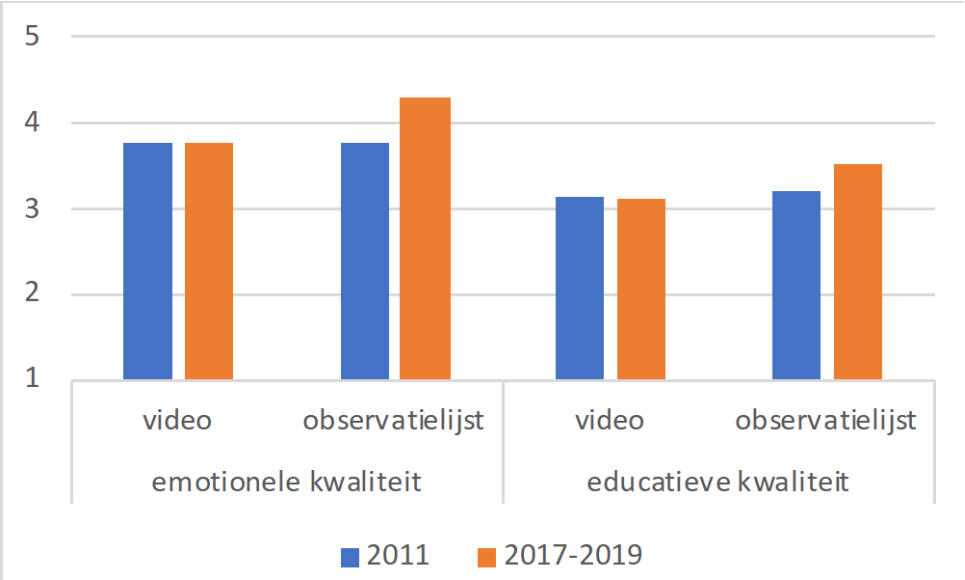

Afbeelding 5.6.1 vergelijking tussen de beoordeling van de interactiekwaliteit op basis van video's en de observatielijst beiden gemeten op een vijfpuntsschaal

Bijlagen buitenschoolse opvang

De bijlagen rapporteren de overige gegevens die zijn verzameld en geen onderdeel vormden van de trendanalyses. Het betreft alle beschrijvende gegevens die ook zijn opgenomen in de eerdere rapportages in 2017 en 2018. Voor meer uitleg verwijzen we graag naar deze rapporten[104].

Tabel 5.1 Volledig overzicht van de items van de BSO observatieschaal (gecombineerde resultaten van 2017-2019) en een vergelijking met de vorige meting. Eenheid: Groep.

		Meting 2017 - 2019				Meting 2011			
Subschalen	**Schaal**	**Range**	***M***	***SD***	**N**	**Range**	***M***	***SD***	***N***
Ruimte en inrichting	1-5	1.40-5.00	3.66	0.89	96	1.00-5.00	3.4	1.33	78
Binnenruimte	1-5	1.00-5.00	3.57	1.06	96	1.00-5.00	3.3	1.08	78
Omvang	1-5	1.00-5.00	3.60	1.50	96	1.00-5.00	3.4	1.39	78
Inrichting en sfeer	1-5	1.00-5.00	3.40	1.16	96	1.00-5.00	3.2	1.15	78
Activiteiten en privacy	1-5	1.00-5.00	3.71	1.47	96	1.00-5.00	3.2	1.61	78
Buitenruimte	1-5	1.00-5.00	3.80	1.21	96	1.00-5.00	3.6	1.13	78
Omvang en bereikbaarheid	1-5	1.00-5.00	3.92	1.39	96	1.00-5.00	3.6	1.26	78
Inrichting	1-5	1.00-5.00	3.69	1.36	96	1.00-5.00	3.5	1.23	78
Materiaal	1-5	1.75-4.38	3.01	0.63	96	1.88-4.50	3.1	0.55	78
Beweging en motoriek	1-5	1.00-5.00	3.66	0.94	96	2.00-5.00	3.8	0.75	78
Creatieve ontwikkeling	1-5	1.00-5.00	3.46	0.95	96	1.00-5.00	3.8	0.74	78
Muziek, dans, drama	1-5	1.00-5.00	2.83	1.19	96	1.00-5.00	2.9	1.14	78
Taal en denken	1-5	1.00-5.00	2.30	0.81	96	1.00-5.00	2.3	1.02	78
Ruimtelijk inzicht en techniek	1-5	1.00-5.00	3.60	1.04	96	1.00-5.00	3.2	0.86	78
Natuur	1-5	1.00-5.00	2.69	1.37	96	1.00-5.00	2.6	1.45	78
Gezelschapsspellen	1-5	1.00-5.00	3.66	1.07	96	1.00-5.00	3.3	1.10	78
(spel)computers, video, tv	1-5	1.00-4.00	1.91	1.01	96	1.00-5.00	2.7	0.98	78

[104] Slot et al. (2017); Slot et al. (2018).

Proceskwaliteit	1-5	1.86-5.00	4.23	0.80	96	1.14-5.00	3.7	0.73	78
Interacties	1-5	1.60-5.00	4.18	0.84	96	1.00-5.00	3.7	0.98	78
Begroeten en afscheid	1-5	1.00-5.00	4.45	1.10	96	1.50-5.00	4.2	1.11	78
Aandacht en contact	1-5	1.00-5.00	4.26	1.15	96	1.00-5.00	3.5	0.91	78
Respect voor autonomie	1-5	2.00-5.00	4.28	1.09	96	1.00-5.00	3.7	0.86	78
Stimuleren en aanmoedigen	1-5	1.00-5.00	3.51	1.57	96	1.00-5.00	3.2	1.01	78
Structuur en regie	1-5	1.00-5.00	4.40	1.24	96	1.00-5.00	4.1	1.03	78
Groepsfunctioneren	1-5	1.00-5.00	4.36	0.95	96	1.00-5.00	3.5	0.94	78
Het gedrag van de kinderen	1-5	1.00-5.00	4.60	0.93	96	1.00-5.00	3.9	0.96	78
De rol van de pedagogisch medewerker	1-5	1.00-5.00	4.13	1.21	96	1.00-5.00	3.2	0.92	78
Organisatorisch	1-5	1.75-4.50	2.99	0.57		1.45-4.50	3.2	0.55	78
Evenwichtige (mid)dagindeling	1-5	1.00-5.00	3.27	1.17	96	1.50-5.00	3.0	0.74	78
Activiteitenaanbod	1-5	1.00-5.00	2.53	1.26	83	1.00-5.00	3.1	1.06	78
Inspelen op kinderen met speciale behoeften	1-5	1.00-5.00	2.80	1.48	12	1.00-4.50	1.9	1.18	78
Groepen	1-5	1.50-5.00	3.53	0.80	96	1.00-5.00	3.7	1.17	78
Vaste pm'er/groep	1-5	1.00-5.00	4.16	0.91	96	1.00-5.00	3.7	0.85	78
Groepsopbouw en stabiliteit	1-5	1.00-5.00	2.29	1.54	96	1.00-4.00	1.9	1.11	78
Groepsgrootte en ratio	1-5	1.00-5.00	4.52	0.97	96	1.00-5.00	3.8	1.39	78
Opendeurenbeleid	1-5	1.00-5.00	3.15	1.65	96	1.00-5.00	3.4	1.32	78
Pedagogisch beleid en teamontwikkeling	1-5	1.00-5.00	2.44	0.99		1.00-5.00	3.0	0.86	78
Teamsamenstelling en -ontwikkeling	1-5	1.00-5.00	1.63	0.82	48	1.00-4.50	2.0	0.96	78
Pedagogische doelen en coaching van pedagogisch medewerkers	1-5	1.00-5.00	2.82	1.33	44	1.00-5.00	4.0	0.76	78
Fysieke veiligheid	1-5	1.00-5.00	3.21	1.39	34	1.00-5.00	3.4	1.16	78
Samenwerking	1-5	1.00-4.00	2.38	0.77		1.00-5.00	2.3	1.03	78
Contact met ouders	1-5	1.00-5.00	2.28	1.30	47	1.00-5.00	3.1	1.22	78
Informatie-uitwisseling en afstemming met de basisschool	1-5	1.00-5.00	2.72	1.39	43	1.00-4.00	1.7	1.04	78
Informatie-uitwisseling en afstemming met andere instellingen	1-5	1.00-3.00	2.41	0.75	51	1.00-4.00	2.1	0.82	78

Tabel 5.2 Geobserveerde structurele kwaliteit en proceskwaliteit in de buitenschoolse opvang (gegevens van 2017-2019). Eenheid: Groep

	BSO (N=91 groepen)			
Structurele kenmerken tijdens de observaties		**Range**	***M***	***SD***
Aantal kinderen		2.00-24.50	10.65	5.15
Aantal volwassenen		1.00-5.75	1.80	0.84
Kind-staf ratio		1.50-12.63	6.11	2.14
CLASS emotioneel	**Schaal**	**Range**	***M***	***SD***
Positieve sfeer	1-7	3.75-7.00	5.55	0.66
Negatieve sfeer (R)	1-7	5.75-7.00	6.90	0.22
Sensitiviteit	1-7	3.75-7.00	5.53	0.81
Kindperspectief	1-7	3.75-7.00	5.35	0.64
Begeleiding gedrag	1-7	3.75-7.00	5.47	0.69
Gemiddelde emotionele kwaliteit	1-7	4.45-6.75	5.77	0.46
CLASS educatief		**Range**	***M***	***SD***
Productiviteit	1-7	3.50-7.00	5.70	0.85
Educatieve werkvormen	1-7	2.00-6.00	3.84	0.81
Conceptontwikkeling	1-7	1.00-4.00	1.95	0.59
Kwaliteit feedback	1-7	1.00-4.25	2.44	0.81
Taalstimulering	1-7	1.25-4.25	2.81	0.65
Gemiddelde educatieve kwaliteit	1-7	2.00-4.40	3.35	0.56

Tabel 5.3 Geobserveerde kwaliteit van interacties van individuele kinderen in de buitenschoolse opvang (gegevens van 2017 – 2019). Eenheid: Groep.

	BSO (N=88 groepen)			
Dimensies	**Schaal**	**Range**	***M***	***SD***
Positieve interactie met de medewerker	1-7	1.43-6.00	3.84	0.91
Communicatieve interactie met de medewerker	1-7	1.14-6.80	3.52	1.15
Conflicten met de medewerker (R)	1-7	5.37-7.00	6.87	0.25
Prosociale interacties met peers	1-7	2.00-7.00	4.38	0.84
Communicatieve interacties met peers	1-7	1.00-7.00	3.68	1.07
Assertiviteit ten aanzien van peers	1-7	1.00-7.00	3.23	0.96
Conflicten met peers (R)	1-7	3.39-7.00	6.77	0.35
Betrokkenheid in spel/activiteiten	1-7	3.00-6.67	5.10	0.66
Zelfstandigheid	1-7	1.88-6.00	4.08	0.88
Zelfregulatie	1-7	4.88-7.00	6.39	0.45
Domeinen		**Range**	***M***	***SD***
Interacties met medewerker	1-7	1.29-6.40	3.68	0.97
Interacties met peers	1-7	1.33-6.67	3.76	0.90
Speel/werkhouding	1-7	2.50-6.00	4.59	0.72
Gedrag in de groep	1-7	4.96-7.00	6.68	0.30

Tabel 5.4 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen in de buitenschoolse opvang (gegevens van 2017 - 2019). Eenheid: Groep.

	BSO (N=92 groepen)			
Subschalen	**Schaal**	**Range**	***M***	***SD***
Welbevinden	1-5	3.04-4.18	3.63	0.20
Betrokkenheid	1-5	2.17-4.05	3.15	0.35

Tabel 5.5 Achtergrond van de pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 -2019).

	BSO (N=96 groepen)			
Achtergrond pedagogisch medewerker	***N medewerkers***	**Range**	***M***	***SD***
Leeftijd	118	20.00-65.00	35.87	12.50
Werkdagen	118	1.00-5.00	3.22	1.02
Werktijd in uren[105]	118	5.00-37.00	22.01	7.42
Vooropleiding (1-8)	117	1.00-8.00	5.12	1.48
Niveau vervolgopleiding (1-8)	116	2.00-8.00	5.54	0.97
Werkervaring in kinderopvang in jaren	118	0.00-31.00	9.38	7.12
Vast contract (%)	118		69.49	

Tabel 5.6 Organisatieklimaat en werkbeleving van pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 -2019).

	BSO (N=96 groepen)			
Organisatieklimaat en werkbeleving	***N medewerkers***	**Range**	***M***	***SD***
Continue professionalisering (1-5)	107	1.00-4.00	2.09	0.57
Teamgerichte professionalisering (1-7)	107	1.00-5.56	2.69	0.88
Frequentie teamoverleg (0-8)	107	0.00-8.00	4.85	1.86
Teamcohesie (1-6)	107	2.80-6.00	4.89	0.65
Zelfvertrouwen (1-6)	107	3.78-5.89	4.77	0.41
Werktevredenheid (1-6)	107	3.79-6.00	4.94	0.44
Beleving van inclusie op de werkvloer (1-6)	107	4.40-6.00	5.27	0.43
Werkstress (1-6) (R)	107	2.60-6.00	4.40	0.78

[105] Het maximum aantal uur van 55 betreft hier een ureninschatting van een leidinggevende/eigenaar die tevens werkzaam is als pedagogisch medewerker op de groep.

Tabel 5.7 Activiteitenaanbod zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017-2019).

	BSO (N=96 groepen)			
Activiteitenaanbod	***N medewerkers***	**Range**	***M***	***SD***
Exploratie-motorische ontwikkeling (1-7)	106	2.17-6.00	3.90	0.88
Samenspel (1-7)	106	2.00-6.00	4.35	0.87
Creatieve en musische activiteiten (1-7)	105	1.00-3.86	1.76	0.59
Taal & geletterdheid (1-7)	104	1.29-4.00	2.75	0.59
Ontluikend rekenen (1-7)	104	1.00-5.00	2.50	0.78
Wetenschap & technologie (1-7)	103	1.00-3.86	2.05	0.66
Burgerschapsvorming (1-7)	103	1.00-5.43	2.20	1.01
Buitenactiviteiten & uitstapjes (1-7)	102	1.67-5.67	3.85	0.79

Tabel 5.8 Pedagogisch beleid en klimaat zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 -2019).

	BSO (N=96 groepen)			
Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat	***N medewerkers***	**Range**	***M***	***SD***
Stabiliteit groepen (1-5)	117	1.00-5.00	3.21	0.69
Opendeurenbeleid (1-5)	117	1.00-5.00	3.31	1.15
Kinderparticipatie (1-5)	114	1.00-5.00	3.44	0.77
Spelbegeleiding & verrijking (1-5)	106	1.75-5.00	3.63	0.70
Bevorderen doen-alsof spel (1-5)	106	1.25-5.00	3.63	0.74
Affectief-inclusief gedrag (1-7)	106	3.88-7.00	5.60	0.81
Bevorderen zelfregulatie (1-7)	106	2.36-7.00	4.82	0.84
Contact met ouders (% van 14 opties)[106]	107	7.00-179.00	88.72	48.36

[106] De variabele contact met ouders is een som van 14 opties. Hierdoor komt het percentage van de range hoger uit dan 100%.

Tabel 5.9 Samenstelling van de groep gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 – 2019).

	BSO (N=96 groepen)			
Structurele kenmerken en groepssamenstelling	***N medewerkers***	**Range**	***M***	***SD***
Groepsgrootte op de drie drukste dagen	117	4.00-66.00	21.40	11.81
Kind-staf ratio op de drie drukste dagen	117	3.43-12.67	8.73	1.68
Kleuters (%)	99	0.00-100.00	40.17	24.62
Jonge schoolkinderen (%)	100	0.00-100.00	42.70	24.41
Oudere schoolkinderen (%)	102	0.00-100.00	17.19	20.38
Kinderen van laagopgeleide ouders (%)[107]	63	0.00-100.00	18.89	27.89
Kinderen met een migratieachtergrond (%)[108]	64	0.00-100.00	19.58	27.79
Kinderen met zorgbehoefte (%)	112	0.00-100.00	16.72	20.13
Waarvan taalondersteuning (%)	103	0.00-50.00	4.64	9.18
Waarvan gedragsproblemen (%)	105	0.00-96.00	12.15	14.98
Waarvan beperkingen (%)	108	0.00-54.00	1.90	6.04
Waarvan vluchtelingenstatus (%)	108	0.00-8.00	0.17	1.04

[107] Deels gebaseerd op vragen die alleen tijdens 2017-2018 zijn afgenomen
[108] Deels gebaseerd op vragen die alleen tijdens 2017-2018 zijn afgenomen

6. Kwaliteit in de gastouderopvang

Dit hoofdstuk beschrijft de kwaliteit in de gastouderopvang en hoe deze samenhangt met kenmerken van de gastouder, de kinderen die opgevangen worden en de rol van ouders hierin. Om de kwaliteit in de gastouderopvang in kaart te brengen zijn verschillende instrumenten gebruikt. Voor de meting van de proceskwaliteit is gebruik gemaakt van verschillende observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit van de interactieprocessen in de groep. Daarnaast is er in persoonlijke interviews met de gastouders aan de hand van een gestructureerde vragenlijst gevraagd naar het aanbod van activiteiten en het pedagogische klimaat in het gastoudergezin. Tevens zijn er met de vragenlijst achtergrondkenmerken van de gastouders, meer structurele kenmerken van het gastoudergezin nagevraagd. In Hoofdstuk 2 is gemeld dat de werving van gastouders voor de metingen in alle drie de jaren erg moeizaam verliep, met een lage positieve respons als gevolg. De gegevens die in dit hoofdstuk worden gepresenteerd, kunnen daarom niet zonder meer als representatief worden beschouwd voor de gehele branche. Een belangrijke vraag voor beleid en praktijk is welke kenmerken van de opvang de geobserveerde kwaliteit en verschillen daarin tussen gastouders kunnen verklaren. In dit hoofdstuk geven we een eerste voorzichtig antwoord op basis van de gecombineerde gegevens van 2017, 2018 en 2019.

6.1 Introductie en leeswijzer

Alle structurele en proceskwaliteit kenmerken die in dit hoofdstuk aan de orde komen, zijn steeds op hetzelfde moment gemeten. Het onderzoeksdesign is daarom als *cross-sectioneel* te karakteriseren, wat inhoudt dat alleen *samenhangen* kunnen worden onderzocht. Voor causale interpretaties zijn sterkere onderzoeksdesigns nodig. Hoewel we spreken van *verklarende* analyses, gaat het feitelijk om analyses van *samenhangen* en beschouwen we de kenmerken die we aan de geobserveerde kwaliteit relateren als ‘voorspellers’ van kwaliteit, niet meteen als ‘oorzaken’. Voor sommige van deze voorspellers ligt door de aard ervan een oorzakelijke interpretatie van een gevonden verband voor de hand. Dat geldt bijvoorbeeld voor structurele randvoorwaarden als de groepsgrootte en kind-beroepskrachtratio. Het is aannemelijker dat relatief stabiele structurele kenmerken ‘oorzaken’ zijn van meer variabele proceskenmerken dan omgekeerd. Structurele kenmerken staan bovendien centraal in wettelijke kwaliteitsregelingen en worden van buiten opgelegd. Voor andere voorspellers is over de causale interpretatie meer discussie mogelijk. Hoewel er theorievorming is in het kinderopvangonderzoek, is er nog weinig bekend over de gastouderopvang. Om die reden dragen de analyses waarover in dit hoofdstuk wordt gerapporteerd vooralsnog een exploratief karakter, bedoeld om ideeën voor vervolgonderzoek te verkrijgen.

Voor de ‘verklarende’ analyses die in dit hoofdstuk worden gerapporteerd zijn verschillende gegevens gebruikt. Er zijn observatiegegevens verzameld met de CLASS en de FCCERS en gegevens uit de interviews met de gastouders. De relaties tussen de geobserveerde proceskwaliteit en de door middel van interviews gemeten kenmerken van de opvang en de

gastouders zijn complex. De relatie van één kenmerk met de proceskwaliteit wordt mede beïnvloed door de relaties van andere kenmerken met de proceskwaliteit. De voorspellende kenmerken zelf hebben onderlinge verbanden, waardoor de relatie van één kenmerk met de kwaliteit deels de relatie van een ander kenmerk met de kwaliteit weerspiegelt. De groepsgrootte en kind-beroepskracht ratio, bijvoorbeeld, hangen samen met de leeftijdssamenstelling van de groep. Dit vraagt om een zogenaamde multivariate aanpak, waarbij kenmerken die onderling samenhangen gelijktijdig als voorspellers van de kwaliteit worden geanalyseerd om zo de unieke bijdrage van elk kenmerk afzonderlijk aan de verklaring van kwaliteit vast te kunnen stellen. Voor dit doel maken we gebruik van de techniek multivariate regressieanalyse, onderdeel van het statistische analyseprogramma SPSS (versie 24).

Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Na deze inleiding volgt eerst een samenvatting op hoofdlijnen van de belangrijkste uitkomsten en een beschouwing daarover. Paragraaf 6.2 beschrijft het algemene beeld van de structurele en proceskwaliteit in de gastouderopvang voor de jaren 2017, 2018 en 2019. Vervolgens worden in paragraaf 6.3 de hoofdbevindingen van de verklarende analyses toegelicht. Voor de geïnteresseerde lezer wordt vervolgens op een meer technische manier de aanpak van de analyses beschreven in paragraaf 6.4. Daarna worden eerst meer in detail de beschrijvende gegevens gerapporteerd van de structurele en proceskwaliteit in de gastouderopvang in paragraaf 6.5, alvorens de resultaten van de verklarende analyses gerapporteerd worden aan de hand van samenvattende tabellen in paragraaf 6.6. Het meer technische gedeeltelijk beschrijft de uitkomsten, maar geeft weinig interpretatie of verklaring. Dat gebeurt wel in het eerste, beschouwende deel. In de bijlagen bij dit hoofdstuk zijn uitgebreide tabellen met de gedetailleerde analyseresultaten opgenomen.

6.2 Samenvatting en beschouwing van de resultaten

Er zijn in drie jaar tijd kwaliteitsmetingen verricht bij in totaal 137 gastoudergezinnen. Hierbij is gebruik gemaakt van verschillende observatie-instrumenten. Voor alle metingen is er gebruik gemaakt van drie verschillende leeftijdsversies van de CLASS (de infant versie voor interacties met baby's, de toddler versie voor interacties met peuters en de pre-K versie voor interacties met schoolgaande kinderen) om de kwaliteit van de interacties te beoordelen en de FCCERS[109] als maat voor globale kwaliteit (waaronder de kwaliteit van de ruimte en meubilering, de kwaliteit van het taalaanbod, de kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod, globale interactiekwaliteit en het dagprogramma). Wegens een verandering in procedures in 2019 (er is niet langer gefilmd bij de gastoudergezinnen) zijn er voor de NCKO-interactievaardigheden en de kindobservaties (welbevinden en betrokkenheid en interacties van individuele kinderen) geen nieuwe gegevens bekend. De beschrijving van

[109] Harms, Cryer, & Clifford (2007).

de huidige stand van zaken is derhalve gebaseerd op de CLASS en de FCCERS. De verklarende analyses zijn eveneens gedaan met de CLASS en de FCCERS als uitkomstmaten.

6.2.1 Kwaliteit in de gastouderopvang: beschrijvende resultaten

De kwaliteit van de interacties in gastoudergezinnen is voldoende tot goed met betrekking tot de emotionele kwaliteit en toont lagere gemiddelde scores voor de educatieve kwaliteit. Dit is een vergelijkbaar patroon als in de andere opvangsoorten. Het laat zien dat gastouders gemiddeld een positieve en veilige sfeer creëren waarin er sensitief gereageerd wordt op de behoeften van kinderen. Hierbij volgen gastouders de interesses van kinderen en zijn zij kindvolgend. Ook zijn de gastouders goed in staat om kinderen te helpen zelfregulatie te ontwikkelen door hen te begeleiden in het vertonen van het gewenste gedrag bij de gastouder thuis. Wat betreft de educatieve kwaliteit laten gastouders zien dat zij relatief de meeste aandacht hebben voor het bevorderen van exploratiegedrag en de brede ontwikkeling van kinderen, gevolgd door het stimuleren van de taalontwikkeling. Hoewel de kwaliteit gemiddeld genomen vergelijkbaar is met de andere opvangsoorten, blijkt de variatie wel groter te zijn in de gastouderopvang. Dit duidt erop dat er grotere verschillen zijn tussen gastouders met betrekking tot de kwaliteit die zij kinderen kunnen bieden.

Voor de algehele kwaliteit zoals geobserveerd met de FCCERS blijkt dat gastouders gemiddeld genomen matig-voldoende scoren. Dit instrument meet op globale wijze verschillende aspecten van kwaliteit waaronder de inrichting van de ruimte en aanwezige meubilering, interacties die taal en redeneren bij kinderen aanmoedigen, een breed aanbod van activiteiten en materialen en omvat een globale schaal voor de kwaliteit van interacties[110]. Gastouders scoren het hoogst op de algehele interactiekwaliteit en het bieden van een dagschema met een gevarieerd programma van vrij spel en georganiseerde activiteiten. De kwaliteit van de ruimte en de aanwezige meubilering en de kwaliteit van de materialen en het activiteitenaanbod scoren het laagst. Dit algemene beeld komt overeen met de andere opvangsoorten. De omgevingskwaliteit, zoals gemeten met de FCCERS is vergelijkbaar of hoger dan in de voorgaande meting in 2014. Het lijkt er op dat vooral het activiteitenaanbod verbeterd is. Bedacht moet worden dat de steekproef van gastouders vanwege de lage positieve respons niet als representatief voor de gehele sector kan worden gezien en dat de basis voor vergelijking met de bevindingen in 2014 zwak is. Voor de meting in 2014 is geen aselecte steekproef gebruikt en de resultaten van deze meting zijn niet representatief voor de sector. Daarnaast is niet vermeld hoeveel gastouders zijn gevraagd om deel te nemen aan het onderzoek, waardoor de positieve respons niet bepaald kan worden. Er is dus geen goede vergelijking mogelijk met de resultaten van de meting in 2014.

Het beeld van de hogere geobserveerde emotionele proceskwaliteit wordt bevestigd door de rapportages van de gastouders tijdens de interviews. Er is sprake van een positief affectief-

[110] Harms, Cryer, & Clifford (2007).

inclusief klimaat in de groep met aandacht voor spel en bevordering van zelfregulatie. De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt deels weerspiegeld in het door de gastouders gerapporteerde activiteitenaanbod waaruit blijkt dat er niet voor alle ontwikkelingsgebieden evenveel aandacht is. Zo wordt er relatief veel aandacht besteed aan exploratie en motoriek, spel en taal, maar is er minder aandacht voor creatieve en musische activiteiten of activiteiten op de gebieden taal, ontluikend rekenen, wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming. De gastouders zijn over het algemeen tevreden met hun werk en de omstandigheden waaronder ze werken. Ze rapporteren relatief weinig stress in hun werk en in relatie tot de omgang met de kinderen. Ze rapporteren weinig activiteiten met betrekking tot professionalisering, en het volgen van cursussen wordt genoemd als voornaamste vorm van professionalisering.

6.2.2 Kwaliteit in de gastouderopvang: de belangrijkste voorspellers van de kwaliteit

De geobserveerde en gerapporteerde kwaliteit in de gastouderopvang laat veel variatie zien in kwaliteit tussen gastouders. Het doel is na te gaan in hoeverre die verschillen in kwaliteit samenhangen met, en mogelijk verklaard kunnen worden door, kenmerken van de gastouders, de kinderen die zij opvangen, en hoe zij zich profileren. We hebben daarvoor informatie uit de interviews met gastouders gebruikt. Om het proces met een veelheid aan relevante kenmerken in goede banen te leiden is stapsgewijs gewerkt, beginnend met analyses van clusters van inhoudelijk of beleidsmatig samenhangende kenmerken. Een voorbeeld van het laatste betreft de structurele kwaliteitskenmerken zoals groepsgrootte en opleidingsniveau van de gastouder, die een belangrijke rol spelen in de wettelijke kwaliteitsregulering. Vervolgens zijn met de sterkste afzonderlijke voorspellers van ieder cluster geïntegreerde analyses uitgevoerd.

Structurele kenmerken

Structurele kwaliteitskenmerken, zoals groepsgrootte, zijn belangrijk voor de educatieve proceskwaliteit en de kwaliteit van de ruimte en inrichting. Het opvangen van meer kinderen hangt negatief samen met deze aspecten van kwaliteit. Voor de emotionele proceskwaliteit blijkt dat gastouders met een HBO-opleiding een hogere score hebben dan gastouders met een lager opleidingsniveau. Verder laten gastouders met meer werkervaring een hogere algemene interactiekwaliteit zien, zoals gescoord met de FCCERS.

Kenmerken gastouder / werkklimaat

Naast bovengenoemde structurele kenmerken zijn er nog een aantal kenmerken van de gastouder en zijn/haar dienstverband die mogelijk belangrijk kunnen zijn voor de kwaliteit in de gastouderopvang. Hieruit blijkt dat de uurprijs, en dan met name of deze boven de maximaal vergoede uurprijs uitkomt (volgens de belastingtoeslag) positief samenhangt met de emotionele kwaliteit: dat wil zeggen dat gastouders die boven het maximumtarief zitten een hogere emotionele proceskwaliteit bieden. Naarmate gastouders meer uren werken per week, laten zij een iets lagere emotionele proceskwaliteit zien. Andere aspecten zoals

werkstress, de relatie met het gastouderbureau, en de frequentie van functioneringsgesprekken verklaren geen verschillen in kwaliteit in de gastouderopvang.

Nascholing en professionalisering

Na- en bijscholing en voortgaande professionalisering blijken in de gastouderopvang niet belangrijk om verschillen in kwaliteit te verklaren. We hebben de gastouders een lijst van twaalf verschillende soorten cursussen voorgelegd (onder andere over onderwerpen als baby-opvang, de vroegkinderlijke ontwikkeling, communicatie met ouders, vve-training, training in interactievaardigheden) en gevraagd of zij een of meer van deze cursussen gevolgd hadden.
Een aantal van deze onderwerpen is samengenomen in een variabele 'cursussen op het gebied van de kinderlijke ontwikkeling'. Het volgen van een (of meerdere) cursussen over kindontwikkeling bleek niet samen te hangen met de kwaliteit. Ook vormen van continue professionalisering, zoals coaching of inhoudelijk overleg met bijvoorbeeld de gastouderorganisatie, bleken niet samen te hangen met kwaliteit. In vergelijking met de kinderdagopvang, kortdurende peuteropvang en buitenschoolse opvang komt professionalisering veel minder vaak voor (vooral coaching en inhoudelijk overleg met de gastouderorganisatie komen vrijwel niet voor). Dit kan een mogelijke verklaring zijn voor het niet vinden van relaties met de geobserveerde kwaliteit.

Groepssamenstelling

De groepssamenstelling gaat over de leeftijd en sociale achtergrond van de kinderen in de groep, en ook over de vraag of er kinderen met een zorgbehoefte worden opgevangen. Hieruit blijken enkele trends die laten zien dat naarmate er meer kinderen van verschillende leeftijden worden opgevangen (leeftijdsheterogeniteit) er een lagere educatieve en emotionele proceskwaliteit geboden wordt. Naarmate er meer kinderen van laagopgeleide ouders worden opgevangen, is de educatieve proceskwaliteit zoals gemeten met de CLASS lager, en dit geldt ook voor de kwaliteit van het taalaanbod en de algehele interactiekwaliteit zoals gemeten met de FCCERS. Overigens verdwijnt dit verband grotendeels in de integrale analyses, behalve voor de algehele interactiekwaliteit zoals gemeten met de FCCERS. Dit duidt erop dat andere aspecten een belangrijkere rol spelen in het verklaren van verschillen tussen gastouders.

Relatie met ouders

Contact met ouders kent verschillende vormen. We hebben de gastouders een lijst van veertien verschillende oudercontacten voorgelegd (onder andere breng- en haalcontact, het gebruik van internetplatform(en) en/of groepsapps en ouder- of themabijeenkomsten) en gevraagd of zij een of meer van deze vormen van oudercontact gebruiken. Oudercontact in het algemeen is belangrijk voor zowel de educatieve als de emotionele proceskwaliteit en tevens voor de algehele kwaliteit zoals gemeten met de FCCERS. Ook is er gekeken naar wat de gastouders rapporteerden met betrekking tot de invloed die ouders hebben op hun pedagogisch beleid (zoals de interactiekwaliteit, het activiteitenaanbod en de manier van

werken van de gastouder) variërend van heel weinig tot heel veel invloed (op een vijfpuntsschaal gemeten). Voor de algehele kwaliteit en verschillende subschalen van de FCCERS blijkt de invloed van ouders belangrijk te zijn. Hoe groter de invloed van ouders, volgens de gastouders, hoe hoger de kwaliteit. Dit geldt onder meer voor de aspecten Activiteiten en Programma.

Daarnaast kunnen er verschillende motieven zijn die voor ouders een rol spelen in de keuze voor gastouderopvang. Zo kan het bijvoorbeeld zijn dat ouders kiezen voor gastouderopvang omdat deze kleinschaliger is, er meer individuele aandacht is of dat de opvang flexibeler is. Andere motieven kunnen te maken hebben met het kiezen van gastouder die de ouders al ken(d)en of de nabijheid van de gastouder (het gemak). Gastouders is gevraagd waarom zij denken dat ouders voor hen gekozen hebben. De ingeschatte keuzemotieven van ouders verklaren verschillende aspecten van kwaliteit. Zo blijkt de ingeschatte keuze voor gemak samen te gaan met een lagere educatieve proceskwaliteit, een lagere algehele kwaliteit alsmede een lagere kwaliteit op de onderdelen ruimte en meubilering en de kwaliteit van het taalaanbod. Dat een gastouder al bekend en vertrouwd was, bleek geen rol te spelen, evenals de kleinschaligheid en emotionele veiligheid als motief om voor gastouderopvang te kiezen.

Tot slot zijn er verschillende manieren waarop gastouders zich kunnen profileren ten opzichte van andere gastouders en/of centrumopvang. Zij kunnen zich onderscheiden door hun kleinschaligheid en het bieden van emotionele veiligheid, ze kunnen zich richten op dienstverlening en flexibiliteit of op betaalbaarheid. Tevens kunnen ze zich profileren als een inclusieve vorm van opvang voor zorgkinderen en kinderen uit maatschappelijke achterstandssituaties of met een andere culturele achtergrond of zij kunnen zich onderscheiden op een rijk en gevarieerd activiteitenaanbod. De resultaten laten zien dat een inclusieve oriëntatie samengaat met een lagere emotionele proceskwaliteit en een lagere kwaliteit van het taalaanbod zoals gemeten met de FCCERS. Verder blijkt een sterkere profilering op dienstverlening en flexibiliteit gerelateerd aan een lagere educatieve proceskwaliteit en een lagere algehele kwaliteit. Meer nadruk op kleinschaligheid en emotionele veiligheid was gerelateerd aan een hogere kwaliteit van de ruimte en inrichting.

Conclusie

Uit de informatie van de gastouders kunnen verschillen in de geobserveerde emotionele en educatieve proceskwaliteit en aspecten van de algehele kwaliteit in de gastouderopvang verklaard worden. Hoe precies de oorzaak-gevolg relaties zijn, vraagt om verder onderzoek. Hoewel er enkele verbanden zijn gevonden met de typische structurele kenmerken zoals groepsgrootte en het hebben van een HBO-diploma, blijken de meeste relaties betrekking te hebben op andere kenmerken. Het blijkt dat voornamelijk het contact met ouders en de mate waarin zij invloed kunnen uitoefenen op de dagelijkse pedagogische praktijk samenhangen met de kwaliteit. Ook de wijze waarop een gastouder zich profileert en de inschatting van de keuzemotieven van ouders zijn gerelateerd aan de kwaliteit.

Alles beschouwende, lijken de resultaten te wijzen op sociale selectietendensen in de gastouderopvang ten gunste van de kinderen van meer welgestelde (en waarschijnlijk hoger opgeleide) ouders die weten wat ze belangrijk vinden en dit ook weten af te stemmen met de gastouders. Gastouders richten zich meer dan de andere opvangsoorten op verschillende marktsegmenten. Dat uit zich in de achtergrond van de kinderen die zij opvangen, de rol die ouders spelen en de gehanteerde uurprijs. Een deel van de gastoudergezinnen kenmerkt zich door dienstbaarheid aan ouders die gastouderopvang vooral als gemakkelijke en goedkope oplossing kiezen. Zij hanteren een lagere uurprijs en vangen meer kinderen op van lager opgeleide ouders of ouders met een migratieachtergrond. Zij profileren zich (anders dan in peuteropvang/VVE) echter niet sterker op educatie en ontwikkelingsstimulering, en de kwaliteit die zij bieden is gemiddeld over de hele linie lager. Een ander deel van de gastoudergezinnen richt zich vooral op een sociaaleconomisch hoger marktsegment. Dat uit zich in de samenstelling van de groep kinderen naar achtergrond, maar ook en vooral in de relatie met de ouders. Deze ouders hebben meer contact met de gastouder en kunnen volgens de gastouder meer invloed uitoefenen op de pedagogische praktijk. Deze gastouders vragen vaker een uurprijs boven het maximum tarief dat vergoed wordt middels de kinderopvangtoeslag en de kwaliteit van de geboden opvang is op alle kenmerken hoger.

6.3 Methodische aanpak en verantwoording

Hoewel de samengevoegde steekproeven gastouders van 2017, 2018 en 2019 inmiddels een substantiële totaalsteekproef vormen, is het aantal onderzoekseenheden nog steeds relatief klein ten opzichte van het aantal mogelijke verklarende factoren. Ook ontbreekt soms informatie van de gastouders door non-respons of omdat soms vragen zijn overgeslagen bij de beantwoording. Om die reden, om het aantal voorspellende kenmerken ten opzichte van de steekproefomvang in balans te houden, is een getrapte procedure gevolgd bij het selecteren van de belangrijkste voorspellers van de geobserveerde kwaliteit.[111]

De kenmerken van de opvang die als mogelijke voorspellers van de kwaliteit zijn onderzocht zijn eerst ingedeeld in verschillende clusters met elk een beperkt aantal kenmerken: (1) structurele kenmerken (groepsgrootte, opleidingsniveau en werkervaring), (2) kenmerken van de gastouder (uurprijs, uurprijs wel/niet boven het maximum voor de belastingtoeslag, werkstress, werktijd per week, relatie met het gastouderbureau) (3) aanvullende scholing (gevolgde cursussen), professionaliseringsactiviteiten (aanbod van verschillende vormen van professionalisering en coaching, frequentie van pedagogisch-inhoudelijk teamoverleg) en functioneringsgesprekken, (4) groepssamenstelling (naar sociaaleconomische en culturele achtergrond, leeftijd, en bijzondere zorgbehoeften van de kinderen, leeftijdsheterogeniteit), (5) opvang van eigen kinderen (percentage eigen kinderen, wel/geen jonge eigen kinderen, wel/geen oudere eigen kinderen), (6) relatie met ouders (frequentie en verschillende vormen van contact met ouders), invloed van ouders, inschatting van gastouders waarom ouders voor

[111] Een vuistregel bij regressieanalyse is dat de steekproefgrootte ongeveer 10 keer het aantal voorspellers moet zijn.

hen gekozen hebben (kleinschalig en emotioneel veilig, bekend/vertrouwd of vanwege gemak), (7) profilering van gastouders (kleinschalig en veilig, dienstverlenend en flexibel, betaalbaar, inclusieve opvang voor zorg en/of achterstandskinderen, rijk activiteitenaanbod). Met behulp van multivariate regressieanalyses is bepaald in welke mate een cluster als geheel geassocieerd is met de geobserveerde kwaliteit, uitgedrukt in de coëfficiënt R^2, een indicator van de 'voorspelde variantie', oftewel: van de mate waarin de verschillen tussen gastouders in kwaliteit met het cluster van kenmerken samenhangen. Vervolgens zijn binnen de clusters de kenmerken met de grootste voorspellende waarde geïdentificeerd en meegenomen in de volgende analysestap, waarin de sterkste voorspellers van alle clusters zijn geïntegreerd.
Omdat vragen in de interviews soms niet zijn beantwoord, zijn er ontbrekende scores voor sommige kenmerken. In de multivariate statistische analyses zijn er twee manieren om daar mee om te gaan: een opvanggroep waarvoor op een of meer kenmerken een score ontbreekt wordt als geheel buiten de analyse gehouden (*listwise deletion*); alternatief: ontbrekende scores worden per paar van variabelen waarin een score ontbreekt buiten de analyses gehouden (*pairwise deletion*). Het voordeel van de laatste methode is dat er minder informatie verloren gaat. Een nadeel kan zijn dat de resultaten niet overeenkomen met de eerste methode. Vandaar dat in de analyses steeds beide methoden zijn toegepast om het gemeenschappelijke beeld te kunnen bepalen.
Als tweede stap zijn opnieuw multivariate regressieanalyses uitgevoerd, maar nu met een selectie van de sterkst voorspellende kenmerken uit alle clusters in één analyse. Omdat het aantal kenmerken in deze tweede analyseronde nog steeds groot is ten opzichte van de steekproefgrootte, is gewerkt met de procedures *forward entry* en *backward removal* van het programma SPSS om tot de optimale set voorspellers te komen. Bij *forward entry* selecteert het analyseprogramma de sterkste voorspeller eerst, vervolgens de voorspeller die de meeste voorspellende waarde aan de eerste voorspeller toevoegt, vervolgens het kenmerk dat de meeste voorspellende waarde aan de twee al geselecteerde kenmerken toevoegt, enzovoort, tot er geen kenmerken meer te vinden zijn die nog extra, statistisch significante voorspellende waarde toevoegen. Bij *backward removal* is de procedure omgekeerd. Eerst worden alle geselecteerde kenmerken in de regressieanalyse opgenomen, vervolgens worden stapsgewijs kenmerken die geen statistisch significante voorspellende waarde hebben één voor één uit de analyse verwijderd tot een set kenmerken resteert die allemaal significant bijdragen aan de totale voorspelde variantie. *Forward entry* en *backward removal* komen doorgaans op ongeveer dezelfde resterende set significante voorspellers uit. Met de op deze manier geïdentificeerde voorspellers is vervolgens een integrale analyse uitgevoerd.
Deze getrapte procedure is in twee aparte series van analyses toegepast op de gegevens uit de interviews met de gastouders. Ten slotte zijn de beste voorspellers uit beide series samengebracht ten behoeve van een overkoepelende eindanalyse.

6.4 Structurele en proceskwaliteit in de gastouderopvang

Om de kwaliteit in de gastouderopvang in kaart te brengen zijn verschillende instrumenten gebruikt. Om de proceskwaliteit te meten is gebruik gemaakt van verschillende observatie-

instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit in de groep. Daarnaast is er in persoonlijke interviews met de gastouders aan de hand van een gestructureerde vragenlijst gevraagd naar het aanbod van activiteiten en het pedagogische klimaat in het gastoudergezin. Tevens zijn er met de vragenlijst achtergrondkenmerken van de gastouders, meer structurele kenmerken van het gastoudergezin nagevraagd.

6.4.1 Observaties

In totaal zijn in 2017, 2018 en 2019 metingen verricht in 137 gastoudergezinnen. Om de proceskwaliteit te meten is gebruik gemaakt van vijf observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit in de groep (CLASS Infant, CLASS Toddler, CLASS Pre-K, FCCERS-R en NCKO-interactieschalen) en drie instrumenten die de gemiddelde ervaringen van kinderen in een groep weergeven (inCLASS Toddler, inCLASS Pre-K en Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schaal). Echter, in 2019 is ervoor gekozen om geen video opnamen te maken om de positieve respons te verhogen. Er zijn derhalve geen nieuwe gegevens beschikbaar van de NCKO-interactieschalen en de kindschalen inCLASS en Welbevinden en Betrokkenheid Schaal. Om die reden zullen deze gegevens niet opnieuw gepresenteerd worden (voor de resultaten van 2017 en 2018 verwijzen we naar het rapport Slot et al., 2018). In Hoofdstuk 2 waarin de overkoepelende resultaten voor alle opvangsoorten zijn beschreven, staat deze informatie wel vermeld voor de vergelijking met andere opvangsoorten.

De 137 gastoudergezinnen die zijn bezocht vangen kinderen op van verschillende leeftijden. De samenstelling van de leeftijden op de dag van de observatie staat in Tabel 6.4.1.1. Vanwege de gevarieerde leeftijdssamenstelling zijn er verschillende leeftijdsversies gebruikt van de CLASS. Er werden gemiddeld drie kinderen opgevangen per locatie met een range van een tot zes kinderen.

Tabel 6.4.1.1 Aantal gastouders en verdeling naar leeftijd van opgevangen kinderen op de dag van bezoek (gegevens van 2017 - 2019 tezamen).

Gastouderopvang (N=136 gastouders)					
Leeftijd	***N***	**%**	**Leeftijd**	***N***	**%**
Baby's	8	5.8%	Baby's en peuters	41	29.9%
Peuters	23	16.8%	Baby's en schoolkinderen	4	2.9%
Schoolkinderen	27	19.7%	Peuters en schoolkinderen	16	11.7%
Baby's, peuters en schoolkinderen	18	13.1%			

Er zijn observaties verricht met verschillende versies van de CLASS, afhankelijk van de leeftijd van de aanwezige kinderen. Wanneer er kinderen van verschillende leeftijden aanwezig waren op de dag van het bezoek, zijn er meerdere instrumenten om de ervaren interacties van baby's, peuters en schoolgaande kinderen apart in kaart te brengen. De resultaten van de

observaties met de CLASS Infant, Toddler en Pre-K staan in Tabel 6.5.1.2. De resultaten laten zien dat de kwaliteit van interacties voor alle leeftijden hetzelfde patroon vertoont van scores voor emotionele kwaliteit aan het hoge eind van de middenrange en scores voor de educatieve kwaliteit aan het lage eind van deze range.

Tabel 6.4.1.2 Geobserveerde kwaliteit van interacties met de CLASS Infant, Toddler en Pre-K in de gastouderopvang (gegevens van 2017-2019 tezamen).

		Gastouders (N=136 gastouders)			
Structurele kenmerken tijdens de observaties		**Range**	***M***	***SD***	***N***
Aantal kinderen		1.00-5.25	2.50	1.04	134
Aantal volwassenen		0.00-2.00	0.96	0.35	136
Kind-staf ratio		0.88-5.25	2.46	1.06	126
CLASS Infant	**Schaal**	**Range**	***M***	***SD***	***N***
Relationeel klimaat	1-7	2.00-7.00	5.64	0.82	71
Sensitiviteit	1-7	2.00-7.00	5.60	0.94	71
Gemiddelde emotionele kwaliteit	1-7	2.00-7.00	5.62	0.84	71
Faciliteren exploratie	1-7	1.00-6.25	3.63	1.22	71
Vroege taalondersteuning	1-7	1.00-6.00	3.32	1.00	71
Gemiddelde educatieve kwaliteit	1-7	1.00-5.67	3.47	1.03	71

CLASS Toddler	Schaal	Range	*M*	*SD*	*N*
Positieve sfeer	1-7	3.50-7.00	5.72	0.81	98
Negatieve sfeer (R)	1-7	5.00-7.00	6.91	0.29	98
Sensitiviteit	1-7	3.00-7.00	5.82	0.94	98
Aandacht kindperspectief	1-7	3.00-6.67	4.86	0.78	98
Begeleiding gedrag	1-7	2.00-7.00	5.42	0.96	98
Gemiddelde emotionele kwaliteit	1-7	3.80-6.67	5.74	0.60	98
Faciliteren ontwikkeling	1-7	1.00-6.00	3.43	1.08	98
Kwaliteit feedback	1-7	1.00-5.00	2.68	0.96	98
Taalstimulering	1-7	1.50-5.50	3.22	0.89	98
Gemiddelde educatieve kwaliteit	1-7	1.50-5.42	3.11	0.87	98

CLASS Pre-K		Range	*M*	*SD*	*N*
Positief klimaat	1-7	2.50-7.00	5.35	0.78	64
Negatief klimaat (R)	1-7	6.00-7.00	6.87	0.24	64
Sensitiviteit	1-7	1.00-7.00	5.62	1.14	64
Aandacht kindperspectief	1-7	2.00-7.00	5.24	0.95	64
Gedragsregulering	1-7	2.50-7.00	5.54	0.92	64
Gemiddelde emotionele kwaliteit	1-7	3.30-7.00	5.73	0.69	64
Productiviteit	1-7	2.50-7.00	5.71	1.09	64
Educatieve werkvormen	1-7	1.00-6.00	3.79	1.02	64
Conceptontwikkeling	1-7	1.00-5.33	1.99	0.76	64
Kwaliteit feedback	1-7	1.00-5.33	2.47	1.03	64
Taalstimulering	1-7	1.00-6.00	2.85	0.83	64
Gemiddelde educatieve kwaliteit	1-7	1.30-5.93	3.36	0.73	64

Afbeelding 6.4.1.1 laat zien hoeveel gastouders lage, midden respectievelijk hoge kwaliteit bieden, gebaseerd op de standaards van de CLASS (laag < 3; matig-voldoende ≥ 3 en < 5; hoog ≥ 5). Hieruit blijkt dat ongeveer een derde van de gastouders hoge emotionele kwaliteit bieden, maar dit geldt voor geen enkele gastouder met betrekking tot de educatieve kwaliteit. Er zijn geen gastouders die lage emotionele kwaliteit bieden, terwijl een derde van de gastouders een lage educatieve kwaliteit biedt.

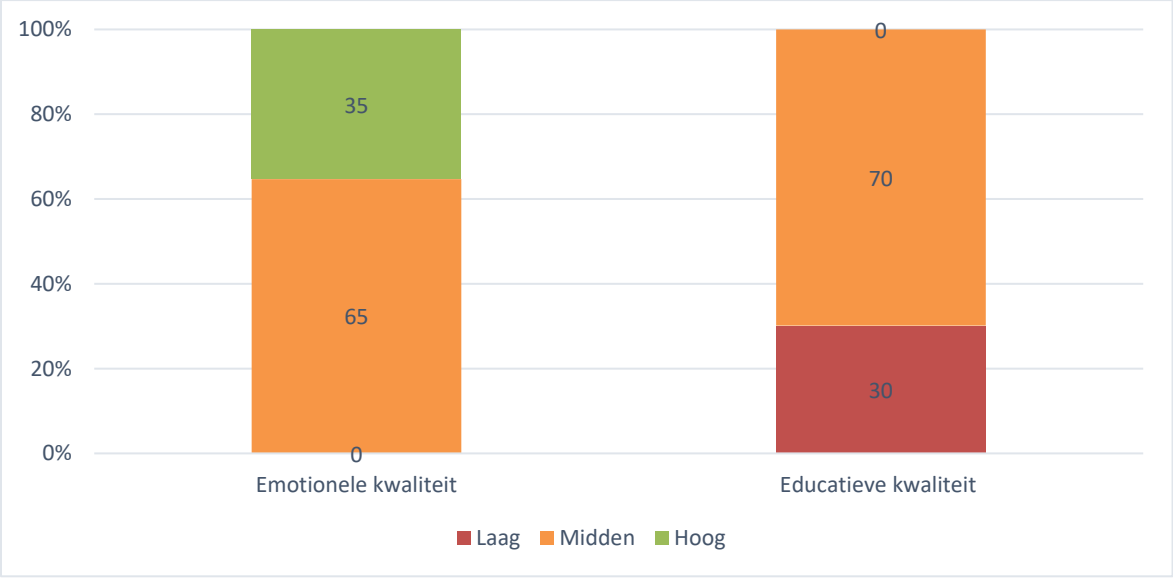

Afbeelding 6.4.1.1 Percentage gastouders met lage, midden en hoge emotionele en educatieve kwaliteit van de gastouderopvang volgens de CLASS standaard (gegevens van 2017 - 2019 tezamen).

Daarnaast zijn er observaties verricht met de FCCERS-R om de globale proceskwaliteit te meten, zie Tabel 6.4.1.3. De resultaten tonen dat de gemiddelde score matig-voldoende is. Op sommige subschalen wordt hoger gescoord dan op andere. Zo scoren de gastouders op de subschalen Interactie en Programma 'goed', terwijl zij op de subschalen Ruimte en meubilering, Activiteiten en Taal iets lager scoren. Een vergelijking met de meting in 2014 laat zien dat de kwaliteit op de meeste aspecten hoger uit komt, behalve met betrekking tot de subschalen Interactie en Programma, die nagenoeg gelijk blijft. De gemiddelde totaalscore komt ook hoger uit dan in de meting van 2014. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat geen representatieve steekproef kon worden samengesteld.

Tabel 6.4.1.3 Geobserveerde proceskwaliteit op basis van de omgevingsschaal FCCERS-R in de gastouderopvang en vergelijking met de meting uit 2014 (gegevens van 2017-2019 tezamen). Eenheid: gastouder niveau.

	FCCERS-R (N=137 gastouders)			Meting 2014 (N=40 gastouders)		
Subschalen	**Range**	***M***	***SD***	**Range**	***M***	***SD***
Ruimte en meubilering	1.50-6.83	4.55	0.99	1.83-6.33	3.35	0.82
Item: Brengen en halen	1.00-7.00	5.59	2.30			
Taal	1.67-7.00	4.78	1.39			
Taal, excl. 'boek item'[112]	1.50-7.00	5.36	1.41	2.67-6.67	4.83	0.97
Activiteiten	1.50-6.45	3.95	1.05	1.70-4.90	3.19	0.74
Interactie	1.25-7.00	5.73	1.20	1.75-7.00	5.71	1.22
Programma	1.67-7.00	5.72	1.36	4.00-7.00	5.85	0.84
Totaal	2.29-6.29	4.68	0.82	2.31-5.59	4.15	0.60

Noot: voor de meting in 2014 zijn niet alle onderdelen van de FCCERS meegenomen. De betreffende cellen zijn om die reden leeg.

Afbeelding 6.4.1.2 laat de verdeling van gastouders zien die lage, matige, of respectievelijk goede algehele kwaliteit bieden. De resultaten tonen dat gastouders op drie van de zes onderdelen goede kwaliteit leveren. Dat geldt voor de schalen Brengen en halen, Interactie en Programma. Voor de onderdelen Ruimte en meubilering, Taal en redeneren en Activiteiten zijn er meer gastouders die matig of onvoldoende scoren. Gemiddeld over alle schalen, scoort het merendeel matig-voldoende. Er zijn gastouders die op onderdelen een onvoldoende scoren en voor de gemiddelde totaalscore is dit 4%.

[112] In de valideringsstudie is het item 'boeken' buiten beschouwing gelaten, omdat het volgens de onderzoeker niet goed in de schaal paste. Om die reden wordt de gemiddelde score zonder dit item ook gerapporteerd, zodat een goede vergelijking mogelijk is.

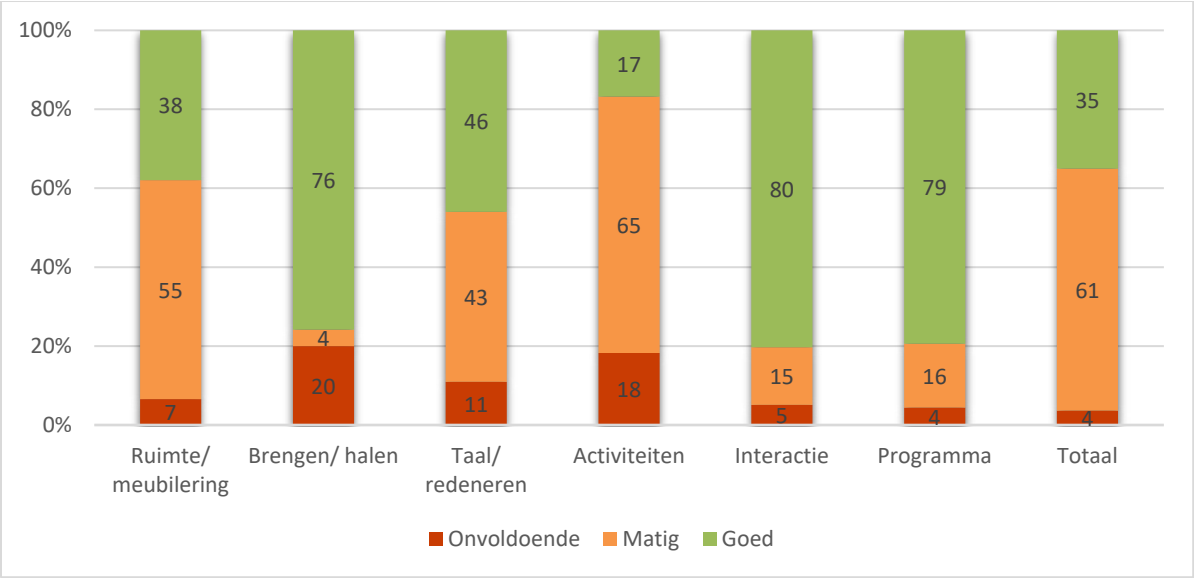

Afbeelding 6.4.1.2 Percentage gastouders met onvoldoende, matige en goede kwaliteit op de FCCERS-R subschalen (gegevens van 2017 - 2019 tezamen).

6.4.2 Interviewgegevens

In totaal zijn met 137 gastouders in 2017, 2018 en 2019 interviews gehouden. Hieronder worden de bevindingen uit de interviews gerapporteerd voor verschillende aspecten: structurele kwaliteit en groepssamenstelling, pedagogisch beleid en klimaat, en activiteitenaanbod. In Hoofdstuk 2 zijn kanttekeningen bij de representativiteit van de steekproef gastouders geplaatst. De hierna gerapporteerde gegevens zijn niet zonder meer geldig voor de hele sector gastouderopvang.

Structurele kwaliteit en groepssamenstelling

Tabel 6.4.2.1 geeft een overzicht van de achtergrond van de geïnterviewde gastouders. De spreiding naar leeftijd is groot. De gemiddelde leeftijd is bijna 45 jaar. Er is sterke variatie in het aantal werkuren per week. Er zijn gastouders die slechts op één dag opvang bieden en er zijn gastouders die ook weekendopvang verzorgen. De gemiddelde werktijd van bijna 32 uur per week is relatief lang. De gastouders hebben een gemiddeld vooropleidingsniveau tussen MBO2 en HAVO/MBO3-4 (het gemiddelde vooropleidingsniveau is 4.61). Een deel heeft met een beroepsgerichte vervolgopleiding het opleidingsniveau verder verhoogd. Wat betreft de vooropleiding zijn er zowel lager opgeleiden (VMBO of MBO2 niveau) als hoger opgeleiden (WO) onder de geïnterviewde gastouders. De gemiddelde werkervaring in de sector kinderopvang van de gastouders is ruim 10 jaar en de variatie is groot. Bijna 20% van de huidige steekproef werkt als gastouder op basis van een vast contract met een gastouderorganisatie, ruim 45% werkt als zelfstandige (ZZP'er) en ongeveer 25% werkt in een franchise constructie waarbij de gastouderorganisatie een bemiddelingsfunctie vervult en administratieve ondersteuning biedt.

Tabel 6.4.2.1 Achtergrond van de gastouders (gegevens van 2017 - 2019 tezamen).

	GO (N=137 gastouder locaties)			
Achtergrond gastouders	***N***	**Range**	***M***	***SD***
Leeftijd	137	21.00-73.00	44.93	12.58
Werkdagen	137	1.00-5.00	3.64	1.18
Werktijd in uren	137	3.75-60.00	31.67	13.92
Vooropleiding (1-8)	127	1.00-8.00	4.61	1.84
Niveau vervolgopleiding (1-8)	137	1.00-7.00	4.58	2.13
Werkervaring in kinderopvang in jaren	137	1.00-35.00	10.60	6.84
Vast contract met gastouderorganisatie (%)	133		19.50	
Eigenaar/ZZP'er (%)	133		45.90	
Bemiddeling en administratie (%)	133		25.60	

Het werk als gastouder wordt in het algemeen als positief ervaren, maar een aantal scores valt lager uit dan in de andere opvangsoorten. Tabel 6.4.2.2 geeft een beeld. Op vragen naar het werkklimaat in relatie tot de gastouderorganisatie, andere kinderopvangorganisaties en de ouders van de kinderen, met aspecten als zich gerespecteerd en gewaardeerd voelen, en het gevoel betrokken te zijn bij beleidsontwikkeling en besluitvorming, wordt gemiddeld ruim boven de 5 ('mee eens' tot 'sterk mee eens') gescoord. Het ervaren stressniveau is laag (deze schaal is omgecodeerd: het antwoord op stellingen als "ik voel me gestrest", "ik kan het werk niet aan" of "ik ben meer uitgeput dan normaal na een werkdag" is gemiddeld 'mee oneens'). Het vertrouwen in eigen kunnen is lager dan in andere opvangsoorten. De gemiddelde score van 3.10 geeft weer dat gastouders het gemiddeld 'een beetje eens' zijn met positieve stellingen over de eigen vaardigheden. Er is enige aandacht, vanuit de gastouderorganisatie of anderszins, voor professionalisering via cursusaanbod, coaching, overleg met ander gastouders en conferentiedeelname, maar de gemiddelde score ligt tussen de 1 ('bijna nooit') en 2 ('zelden'). Het aanbod aan professionaliseringsactiviteiten voor gastouders is beperkt. De meest voorkomende vorm van professionalisering is het volgen van cursussen ('zelden' tot 'regelmatig'). Pedagogisch-inhoudelijk overleg met collega-gastouders of met medewerkers van het gastouderbureau komt vrijwel niet voor. Er is uiteraard geen sprake van teamgerichte professionalisering zoals in de andere opvangsoorten.

Tabel 6.4.2.2 Werkbeleving zoals gerapporteerd door gastouders (gegevens van 2017 - 2019 tezamen).

	GO (N=137 gastouder locaties)			
Organisatieklimaat en werkbeleving	***N***	**Range**	***M***	***SD***
Continue professionalisering (1-5)	133	1.00-4.20	1.68	0.53
Frequentie teamoverleg (0-8)	131	0.00-8.00	1.43	1.66
Zelfvertrouwen (1-6)	133	1.80-4.60	3.10	0.55
Werktevredenheid (1-6)	133	4.00-6.00	5.13	0.45
Beleving van inclusie op de werkvloer (1-6)	133	1.80-6.00	5.15	0.68
Werkstress (1-6) (R)	133	2.60-6.00	5.01	0.73

Gegevens over de kinderen in de gastoudergezinnen zijn weergegeven in Tabel 6.4.2.3. De gemiddelde groepsgrootte op de drie drukste dagen van de week is 3.71. De hoogste waarde voor de groepsgrootte is bijna 7. De kind-gastouder ratio op de drukste dagen is 3.65, met sterke variatie tussen de gastoudergezinnen. De samenstelling van de groepen naar leeftijdsfase laat zien dat de deelnemende gastoudergezinnen kinderen opvangen in alle leeftijdsfasen (inclusief vier middelbare scholieren; niet in de Tabel). Een deel van de gastoudergezinnen (19%) vangt alleen kinderen op tot aan de basisschoolleeftijd. Een ander deel vangt alleen kinderen op in de basisschoolleeftijd (12%). Het merendeel van de gastoudergezinnen vangt kinderen van alle leeftijden op (69%).

De gastouders is gevraagd in te schatten wat het aandeel kinderen is in hun groep met ouders die laag zijn opgeleid of een migratieachtergrond hebben. Op basis van hun antwoorden kan het aandeel kinderen van laagopgeleide ouders geschat worden op gemiddeld ongeveer 11% en, deels overlappend, het aandeel kinderen van ouders met een migratieachtergrond, Westers zowel als niet-Westers, op zo'n 14%, kleiner dan in de andere opvangsoorten Er is grote variatie: er zijn enkele gastoudergezinnen die volgens de gastouders volledig uit kinderen van laagopgeleide of migrantenouders bestaan en gastoudergezinnen die geen kinderen met deze achtergrond opvangen. Zo rapporteert 26% van de gastouders dat zij één of meer kinderen opvangen van laagopgeleide ouders en bijna 24% van de gastouders geeft aan één of meer kinderen op te vangen van ouders met een migratieachtergrond. Overigens is de overlap tussen deze kenmerken beperkt. Zo'n 6% van de gastouders rapporteert een of meer kinderen op te vangen van laagopgeleide ouders met een migratieachtergrond. De gastouders rapporteren een aandeel kinderen met extra zorgbehoeften in hun groepen van gemiddeld 12%. Zo'n 30% van de gastouders geeft aan één of meer kinderen op te vangen met een zorgbehoefte. Dit betreft vooral kinderen die ondersteuning bij het verwerven van het Nederlands als tweede taal nodig hebben. Er zijn gastouders die kinderen met een lichamelijke of verstandelijke beperking of met een vluchtelingenstatus opvangen, maar dit aantal is beperkt.

Tabel 6.4.2.3 Samenstelling van de groep gerapporteerd door gastouders (gegevens van 2017 - 2019 tezamen).

	GO (N=137 gastouder locaties)			
Structurele kenmerken en groepssamenstelling	***N***	**Range**	***M***	***SD***
Groepsgrootte op de drie drukste dagen	134	1.00-6.67	3.71	1.47
Kind-staf ratio op de drie drukste dagen	129	1.00-6.67	3.65	1.45
Baby's (%)	137	0.00-100.00	15.64	19.45
Dreumesen (%)	136	0.00-100.00	19.99	23.50
Peuters (%)	137	0.00-100.00	31.71	26.38
Kleuters (%)	137	0.00-100.00	24.14	37.29
Jonge schoolkinderen (%)	135	0.00-100.00	21.66	26.60
Oudere schoolkinderen (%)	137	0.00-100.00	9.09	20.53
Kinderen van laagopgeleide ouders (%)	119	0.00-100.00	11.04	23.79
Kinderen met een migratieachtergrond (%)	118	0.00-100.00	14.06	29.59
Kinderen met zorgbehoefte (%)	133	0.00-100.00	11.62	22.41
Waarvan taalondersteuning (%)	79	0.00-50.00	5.60	12.45
Waarvan gedragsproblemen (%)	133	0.00-50.00	3.33	9.66
Waarvan beperkingen (%)	133	0.00-50.00	2.14	8.11
Waarvan vluchtelingenstatus (%)	133	0.00-33.00	0.50	3.52

Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat

Indicatoren van het pedagogisch beleid van de gastouders zijn opgenomen in Tabel 6.4.2.4. Er zijn verschillende aspecten van stabiliteit nagevraagd. De gemiddelde score van 3.11 op een schaal van 1 tot 5 ('de genoemde stabiliteitsaspecten zijn van toepassing tot sterk van toepassing') wijzen erop dat de gastouderopvang stabiele groepen kent. Wisselen van dagen en veranderingen in de groep gedurende de dag komt weinig voor, en de groep kinderen blijft meestal voor lange tijd bij elkaar bij dezelfde gastouder. De relatief ruime scorerange wijst er op dat dit geen vaststaand model is in alle onderzochte gastoudergezinnen. Gastoudergezinnen die zowel hele dag opvang bieden aan kinderen in de voorschoolse leeftijd als naschoolse opvang aan kinderen in de schoolse leeftijd, kennen uiteraard wisselingen in de groepssamenstelling gedurende de dag. De rol die kinderen zelf spelen in de vormgeving van het pedagogisch beleid en activiteitenprogramma is niet hoog en komt overeen met die van de voorschoolse opvangsoorten. Er wordt niet systematisch via gesprekjes of een soort enquête aan kinderen gevraagd wat zij van de opvang vinden of wat ze zouden willen doen. De sterke variatie suggereert dat de verdeling naar jongere en oudere kinderen een rol speelt.

Meer gedetailleerde gegevens kunnen verhelderen of de participatiegraad van oudere kinderen in gastoudergezinnen groter is dan van jongere kinderen.
Indicatoren van het pedagogische klimaat en de algemene manieren van omgaan met kinderen in gastoudergezinnen zijn eveneens weergegeven in Tabel 6.4.4. Er is volgens de gastouders sprake van spelbegeleiding en actieve bevordering van fantasiespel, maar de scores zijn wat lager dan in de andere opvangsoorten. Er is ook grote variatie tussen de gastoudergezinnen, wat kan samenhangen met de variërende samenstelling van het gastoudergezin naar leeftijd van de kinderen. De score op de schaal affectief-inclusief gedrag (knuffelen, persoonlijk troosten als dat nodig is, een aai over de bol geven, stoeien en bevorderen dat kinderen mee doen met groepsactiviteiten en lief en zorgzaam zijn voor elkaar) is hoog en wijst op een sterke affectief-inclusieve pedagogische houding van de gastouders (5.87 op een schaal van 1 tot 7: zulke handelingen worden 'vaak' tot 'zeer vaak' uitgevoerd). Ook het bevorderen van zelfregulatie scoort tamelijk hoog (bevorderende handelingen komen gemiddeld 'vaak' voor) en de hoge ondergrens van de scorerange suggereert dat dit aspect van het omgaan met kinderen verankerd is als pedagogisch model in de onderzochte gastoudergezinnen. Dat kan te maken hebben met de aanwezigheid van oudere kinderen. Het kan betekenen dat zelfregulatie als ontwikkelingsdoel een plaats heeft gekregen in het pedagogisch-educatief denken in de gastouderopvang, althans in de huidige steekproef.

Oudercontacten zijn er in verschillende vormen: haal- en brengcontacten, ouderavonden, digitale platforms en app-groepen, tentoonstellingen en feesten, participatie van ouders in activiteiten. Van de lijst van 14 vormen van oudercontact geven de geïnterviewde medewerkers aan er gemiddeld rond de 3 à 4 (29%) te benutten. Gemiddeld is er op een beperkt aantal manieren contact met ouders (vooral haal- en brengcontact en een regelmatig oudergesprek worden benut). De variatie is bovendien niet groot, al zijn er gastouders die maar op één manier contact hebben met ouders en gastouders die op zeven à acht manieren contact hebben.

Tabel 6.4.2.4 Pedagogisch beleid en klimaat zoals gerapporteerd door gastouders (gegevens van 2017 – 2019 tezamen).

	GO (N=137 gastouder locaties)			
Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat	***N***	**Range**	***M***	***SD***
Stabiliteit groepen (1-5)	137	1.67-4.00	3.11	0.46
Kinderparticipatie (1-5)	137	1.00-5.00	2.52	0.94
Spelbegeleiding & verrijking (1-5)	133	1.00-5.00	3.42	0.69
Bevorderen doen-alsof spel (1-5)	133	1.50-5.00	3.48	0.83
Affectief-inclusief gedrag (1-7)	133	3.00-7.00	5.87	0.77
Bevorderen zelfregulatie (1-7)	133	2.18-6.73	4.64	0.94
Contact met ouders (% van 14 opties)	137	0.00-86.00	28.68	15.64

Activiteitenaanbod

Het gemiddelde activiteitenaanbod in gastoudergezinnen is weergegeven in de Tabellen 6.4.2.5 en 6.4.2.6, waarbij onderscheid gemaakt is naar de aanwezigheid van jonge kinderen tot vier jaar en oudere kinderen vanaf vier jaar in de gastoudergezinnen. De gemiddelde scores zijn gebaseerd op een schaal van 1 ‘(bijna) nooit’ tot 7 ‘minstens twee keer per dag’. Een gemiddelde score op de schaal geeft een beeld over het hele domein dat wordt nagevraagd. Bedacht moet worden dat sommige activiteiten binnen een domein vaker voorkomen dan andere. De gastouders die (ook) jonge kinderen opvangen rapporteren relatief hoge gemiddelde scores voor explorerende fijn- en grof-motorische activiteiten, verschillende vormen van spel (constructiespel, doen-alsof spel, spel met regels, knikkeren, bordspel enz.), en activiteiten op het gebied van taal- en geletterdheid (gemiddeld een ‘een paar keer per maand’ tot ‘elke week’). Ook het aanbod aan creatieve activiteiten en ontluikende rekenactiviteiten is relatief hoog, hoewel niet heel frequent (gemiddeld minder dan ‘een paar keer per maand’). Er is volgens de rapportage van de gastouders relatief weinig aanbod aan activiteiten op het gebied van wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming (gemiddeld tussen ‘een paar keer per jaar’ en ‘een paar keer per maand’). De schaal *buitenactiviteiten en uitstapjes* scoort gemiddeld hoog (‘een paar keer per maand’). Meer gedetailleerde gegevens laten zien dat mee gaan boodschappen doen, het buitenspelen in de tuin en een balspel spelen tamelijk frequent zijn (van ‘elke week’ tot ‘een paar keer per week’), terwijl bezoekjes aan een park, kinderboerderij, strand of bos of aan een bibliotheek of museum veel minder vaak voorkomen.

Tabel 6.4.2.5 Activiteitenaanbod voor 0-4 jarigen zoals gerapporteerd door gastouders (gegevens van 2017 - 2019 tezamen).

	GO (N=137 gastouder locaties)			
Activiteitenaanbod	***N***	**Range**	***M***	***SD***
Exploratie-motorische ontwikkeling (1-7)	135	1.00-7.00	4.88	1.36
Samenspel (1-7)	135	1.20-7.00	4.79	1.19
Creatieve en musische activiteiten (1-7)	135	1.00-6.00	3.62	0.93
Taal & geletterdheid (1-7)	135	1.00-7.00	4.36	1.33
Ontluikend rekenen (1-7)	135	1.00-6.40	3.07	1.21
Wetenschap & technologie (1-7)	133	1.00-5.80	2.63	1.09
Burgerschapsvorming (1-7)	133	1.00-5.17	2.25	0.93
Buitenactiviteiten & uitstapjes (1-7)	133	1.14-7.00	3.55	0.94

Gastoudergezinnen die (ook) schoolkinderen in de leeftijd van 4 tot 12 jaar opvangen bieden activiteiten aan die bij de leeftijd van deze kinderen passen, zoals in de buitenschoolse opvang. De gemiddelde scores zijn in het algemeen echter lager dan in de buitenschoolse opvang. Relatief hoog zijn de scores voor exploratie en fijn- en grof motorische activiteiten en spel. Activiteiten in de overige ontwikkelingsgebieden komen, volgens de rapportage van de gastouders, relatief weinig voor. Wat betreft buitenactiviteiten zijn boodschappen doen, in de tuin spelen en balspel de meest frequente activiteiten.

Tabel 6.4.2.6 Activiteitenaanbod voor 4-12 jarigen zoals gerapporteerd door gastouders (gegevens van 2017 - 2019 tezamen)

	GO (N=137 gastouder locaties)			
Activiteitenaanbod	***N***	**Range**	***M***	***SD***
Exploratie-motorische ontwikkeling (1-7)	135	1.00-7.00	3.85	1.21
Samenspel (1-7)	135	1.17-7.00	3.92	1.23
Creatieve en musische activiteiten (1-7)	135	1.00-4.50	1.67	0.84
Taal & geletterdheid (1-7)	135	1.00-7.00	3.02	1.52
Ontluikend rekenen (1-7)	135	1.00-6.00	2.16	1.05
Wetenschap & technologie (1-7)	133	1.00-7.00	2.28	1.09
Burgerschapsvorming (1-7)	133	1.00-5.00	1.69	0.84
Buitenactiviteiten & uitstapjes (1-7)	133	1.00-7.00	3.24	0.97

6.5 Voorspellers van de kwaliteit in de gastouderopvang – CLASS & FCCERS

Eerste analyseniveau

De uitkomsten van de eerste ronde van analyses per cluster zijn opgenomen in de Bijlage gastouderopvang Tabel 6.1, Tabel 6.2, Tabel 6.3 en Tabel 6.4 en worden hierna kort samengevat. Het cluster van structurele aspecten zoals gerapporteerd door gastouders heeft een zwakke voorspellende waarde voor de educatieve kwaliteit (R^2 = .08, p <.05) en voor de emotionele kwaliteit (R^2 = .08, p <.05) van de CLASS. Daarnaast heeft dit cluster een middelmatig tot sterk voorspellende waarde voor de subschaal Ruimte en Meubilering (R^2 =.17, p <.05) en de subschaal Interactie (R^2 =.07, p <.05) zoals gemeten door de FCCERS. Voor de educatieve kwaliteit is groepsgrootte de belangrijkste afzonderlijke voorspeller met een negatief verband (hoe meer kinderen, hoe lager de kwaliteit). Een grotere groepsgrootte hangt ook negatief samen met de subschaal Ruimte en Meubilering en is de belangrijkste afzonderlijke voorspeller. Voor emotionele kwaliteit blijkt het hebben van een HBO-opleiding positief samen te hangen met kwaliteit. Voor de subschaal Interactie van de FCCERS is meer werkervaring van de gastouder een positieve voorspeller van kwaliteit. Het cluster van gastouderkenmerken zoals uurprijs, werktijd- en stress en het op zzp-basis werken zijn als cluster zowel belangrijk voor de educatieve kwaliteit (R^2 = .12, p < .05) als voor de emotionele kwaliteit (R^2 = .13, p < .01). De sterkste individuele voorspeller is of de uurprijs hoger is dan het maximum uurtarief dat vergoed wordt door de belastingdienst; dit hangt positief samen met zowel educatieve als emotionele kwaliteit. Dit cluster lijkt niet belangrijk te zijn voor de FCCERS en de subschalen van de FCCERS. Gevolgde cursussen en continue professionalisering vertonen geen samenhang met de geobserveerde emotionele kwaliteit, educatieve kwaliteit, FCCERS en de subschalen van de FCCERS.

De groepssamenstelling hangt licht samen met de geobserveerde emotionele kwaliteit (R^2 = .09, p < .10), maar niet of nauwelijks met de geobserveerde educatieve kwaliteit (R^2 = .06, *n.s.*) en betreft dan vooral de leeftijdsheterogeniteit van de opgevangen kinderen (hoe meer verschillende leeftijden, hoe lager de kwaliteit) en in mindere mate of er kinderen van laagopgeleide ouders worden opgevangen. Voor de FCCERS hangt het cluster groepssamenstelling samen met de subschaal Taal (R^2 = .12, p <.05). De sterkste individuele voorspeller is het aandeel kinderen van laagopgeleide ouders, dat negatief samenhangt met de subschaal Taal. Hoewel het cluster als geheel niet significant is voor de subschaal Interactie, blijkt er wel een negatieve trend van het aandeel kinderen van laagopgeleide ouders. De opvang van eigen kinderen blijkt niet samen te hangen met de kwaliteit zoals gemeten met de CLASS en FCCERS.

De relatie met ouders heeft als cluster alleen een voorspellende waarde voor de educatieve kwaliteit (R^2 = .19, p < .001). Naarmate er meer contact is met ouders blijkt de educatieve kwaliteit hoger. Hetzelfde patroon is zichtbaar voor de emotionele kwaliteit, maar het cluster als geheel is niet significant (R^2 = .06, n.s.). Als gastouders inschatten dat ouders vooral hun gastouderopvang kozen vanwege het gemak (betaalbaar en dichtbij) dan hangt dit negatief

samen met de geboden kwaliteit. Voor de FCCERS hangt dit cluster samen met de totaalscore (R^2 = .11, p <.10). De sterkste voorspellers zijn het contact met ouders en de invloed van ouders en de keuze voor gemak. Meer contact en invloed van ouders hangt samen met een hogere kwaliteit. Als gastouders denken dat ouders vooral vanwege gemak voor hun gastouderopvang gekozen hebben, gaat dit samen met een lagere kwaliteit. Hoewel het cluster als geheel niet significant is voor de verschillende subschalen, blijken er wel enige trends. Als de gastouders inschatten dat ouders voor hen gekozen hebben vanwege gemak (dichtbij en goedkoop), toont dit negatieve relaties met de subschalen Ruimte en meubilering en Taal. Verder blijkt er een positieve trend voor de mate waarin ouders invloed hebben en de subschalen Activiteiten en Programma.

Het cluster profilering (inschatting van gastouders hoe zij zich profileren ten opzichte van andere gastouders en groepsopvang) als geheel hangt niet samen met de kwaliteit zoals gemeten met de CLASS. Ook is er geen samenhang met de FCCERS. Er zijn wel enkele trends. Wanneer gastouders zich profileren op het bieden van inclusieve opvang (voor zorgkinderen of kinderen in maatschappelijke achterstandssituaties) gaat dit samen met een lagere emotionele kwaliteit. Een sterkere profilering met betrekking tot dienstverlening en flexibiliteit, zoals het aanpassen en wijzigen van opvanguren op verzoek van ouders, blijkt negatief samen te hangen met educatieve kwaliteit. Een sterkere oriëntatie op dienstverlening en flexibiliteit blijkt een negatieve samenhang te vertonen met de FCCERS totaalscore. Een profilering op betaalbaarheid blijkt positief samen te hangen met de subschalen Interactie en Programma en een profiel gericht op kleinschaligheid en (emotionele) veiligheid blijkt samen te gaan met hogere scores op Ruimte en meubilering. Verder blijkt een inclusieve en op kansengelijkheid gerichte oriëntatie negatief samen te hangen met de subschaal Taal. Wanneer beide clusters samen worden genomen, blijken er enkele (trendmatig significante) relaties. Wanneer gastouders denken dat ouders wegens gemak voor hen gekozen hebben, vertoont dit een negatieve relatie met de FCCERS totaalscore en de subschalen Ruimte en meubilering en Taal. Verder blijkt een profilering op inclusieve opvang negatief samen te hangen met de subschalen Taal en in mindere mate Interactie. Het contact met ouders en de invloed van ouders hangen positief samen met de subschalen Interactie en Programma, respectievelijk. Tot slot, blijkt een betaalbaarheidsprofiel samen te gaan met een hogere score op de subschaal Interactie.

Integrale analyses

De sterkste afzonderlijke voorspellers uit de eerste ronde van analyses zijn geselecteerd voor de integrale analyse over alle clusters. Met de opties *forward entry* en *backward removal*, is de optimale set voorspellende kenmerken bepaald, die vervolgens in de integrale analyse zijn opgenomen. De analyses zijn vanwege ontbrekende waarden op sommige variabelen uitgevoerd met zowel *listwise* als *pairwise deletion*. De verschillende analyses tezamen geven een beeld van de belangrijkste statistisch significante voorspellers van de geobserveerde

kwaliteit vanuit de informatie die door de gastouders is verschaft. De resultaten voor de CLASS staan in Tabel 6.5.1, de resultaten voor de FCCERS staan in Tabellen 6.5.2, 6.5.3 en 6.5.4.

Tabel 6.5.1: Resultaten van de integrale regressieanalyses educatieve en emotionele kwaliteit zoals gemeten met de CLASS met de gegevens van gastouders. Weergegeven zijn de gestandaardiseerde regressiegewichten.

Gastouders (N = 137)					
Educatieve kwaliteit			**Emotionele kwaliteit**		
Integraal	*pairwise*	*listwise*	*Integraal*	*pairwise*	*listwise*
Groepsgrootte	-.21*	-.24**	Werktijd	-.16+	-.13
Oudercontact	.36***	.32***	HBO-opleiding	.16+	.17+
Keuzemotief gemak	-.17*	-.16+	Uurprijs boven grens belastingtoeslag	.16+	.18*
			Oudercontact	.23*	.21*
			Profiel Opvang inclusief	-.18+	-.20*
R^2	.19***	.18***	R^2	.18***	.18***
F(3,129)=16.13, p < .001			F(5,118)=5.19, p < .001		
F(3,129)=9.69, p < .001			F(5,117)=4.97, p < .001		

Noot. + p <.10; * p <.05; ** p <.01; *** p <.001

De totale voorspelde variantie is statistisch significant voor zowel de emotionele als de educatieve kwaliteit (maximale R^2 = .19 en .18, p < .001 en p < .01 respectievelijk). Opvallend is de relatief sterk voorspellende waarde van oudercontact voor zowel educatieve als emotionele kwaliteit. Voor de educatieve kwaliteit blijkt daarnaast een grotere groep samen te gaan met een lagere kwaliteit. Ook de inschatting van de gastouder dat ouders vanwege betaalbaarheid en locatie voor hem/haar hebben gekozen, hangt negatief samen met de educatieve kwaliteit. De in totaal verklaarde variantie is middelmatig tot groot (19%).
Voor de emotionele kwaliteit blijkt ook een goed contact met ouders belangrijk en laten de andere aspecten een trendmatige relatie zien en zijn dus minder sterk. Het lijkt erop dat gastouders die meer uren werken, een lagere emotionele kwaliteit bieden. Ook als gastouders aangeven zich sterker te profileren op het opvangen van zorg- of doelgroepkinderen (op basis van hun maatschappelijke of culturele gezinsachtergrond) blijkt dit samen te gaan met een lagere emotionele kwaliteit. Gastouders met een HBO-opleiding bieden een hogere emotionele kwaliteit. Tot slot blijkt een uurprijs boven de maximum uurprijs die de Belastingdienst hanteert voor de kinderopvangtoeslag een positieve voorspeller van emotionele kwaliteit. De in totaal verklaarde variantie is middelmatig tot groot (18%).

Tabel 6.5.2: Resultaten van de integrale regressieanalyses FCCERS totaal en FCCERS subschaal ruimte en meubilering met de gegevens van gastouders.

Gastouders (N = 137)					
FCCERS totaal			**FCCERS Ruimte en Meubilering**		
Integraal	*pairwise*	*listwise*	*Integraal*	*pairwise*	*listwise*
Invloed ouders	.23*	.21*	Groepsgrootte	-.17*	-.19*
Oudercontact	.20+	.09	Keuzemotief gemak	-.21*	-.21*
Keuzemotief gemak	-.19+	-.13	Profiel kleinschalig	.19*	.18*
R^2	.11*	.07+	R^2	.11**	.12**
F(2,89)=2.79, *p* <.10			F(3,129)=5.41, *p* <.01		
F(2,89)=3.67, *p* <.05			F(3,129)=5.74, *p* <.01		

Noot. + *p* <.10; * *p* <.05; ** *p* <.01; *** *p* <.001

De resultaten voor de FCCERS totaalscore (Tabel 6.6.2) laten zien dat de invloed van ouders de sterkste, positieve, voorspeller is van kwaliteit. Ook de mate waarin er contact met ouders is, blijkt een positieve trend te tonen. Dat betekent dat ouders die een goed contact hebben metde gastouder en hun invloed kunnen laten gelden, een hogere kwaliteit ervaren. De inschatting van gastouders dat ouders voor hen gekozen hebben wegens gemak (dichtbij en betaalbaar) hangt negatief samen met de kwaliteit. Als ouders volgens de gastouders vooral kiezen voor gemak, dan gaat dit samen met lagere kwaliteit van de gastouderopvang. De in totaal verklaarde variantie is klein tot middelmatig met 11%.

Voor de subschaal Ruimte en meubilering (Tabel 6.6.2) blijkt gemak als keuzemotief de sterkste negatieve voorspeller, gevolgd door een positief verband voor een kleinschalig profiel en een negatieve relatie met groepsgrootte. Dat betekent dat gastouders die inschatten dat ouders gemakshalve voor hen kiezen een lagere kwaliteit bieden. Ook gastouders die meer kinderen opvangen, bieden een lagere kwaliteit. Wanneer gastouders zich profileren op kleinschaligheid, scoren zij hoger op de kwaliteit van de ruimte en inrichting op de FCCERS. De in totaal verklaarde variantie is wederom klein tot middelmatig met 11%.

Tabel 6.5.3: Resultaten van de integrale regressieanalyses FCCERS subschaal taal en subschaal activiteiten met de gegevens van gastouders.

Gastouders (N = 137)					
FCCERS Taal			**FCCERS Activiteiten**		
Integraal	*pairwise*	*listwise*	*Integraal*	*pairwise*	*listwise*
Keuzemotief gemak	-.22*	-.22**	Invloed ouders	.17	.17+
Profiel Opvang inclusief	-.21*	-.21*	Keuzemotief gemak	-.16	-.08
Profiel Activiteitenaanbod	.21*	.21*	Profiel Activiteitenaanbod	-.11	.19+
R^2	.10**	.10*	R^2	.07+	.08+
F(4,128)=5.02, *p* <.01			F(3,88)=2.24, *p* <.10		
F(4,128)=4.94, *p* <.01			F(3,88)=2.44, *p* <.10		

Noot. + *p* <.10; * *p* <.05; ** *p* <.01; *** *p* <.001

De resultaten voor de subschaal Taal (Tabel 6.6.3) laten zien dat het gemaksmotief van ouders zoals ingeschat door gastouders de sterkste negatieve voorspeller is, gevolgd door een negatieve relatie van een inclusief profiel. Terwijl een sterkere profilering op een breed activiteitenaanbod een positieve relatie toont met de kwaliteit van het taalaanbod. De in totaal verklaarde variantie is significant, maar klein met 10%.
De bevindingen voor de subschaal Activiteiten (Tabel 6.6.3) zijn zwak en laten alleen een trendmatig positief verband zien voor de invloed van ouders. De in totaal verklaarde variantie is niet significant en slechts klein met 7%.

Tabel 6.5.4: Resultaten van de integrale regressieanalyses FCCERS subschaal interactie en subschaal programma met de gegevens van gastouders.

Gastouders (N = 137)					
FCCERS Interactie			**FCCERS Programma**		
Integraal	*pairwise*	*listwise*	*Integraal*	*pairwise*	*listwise*
Werkervaring	.26**	.31**	Invloed Ouders	.28**	.26*
Oudercontact	.15	.11	Profiel Opvang inclusief	-.05	-.19+
% kinderen van laagopgeleide ouders	-.15+	-.16+	% schoolkinderen	-.26*	-.24*
R^2	.12**	.13**	R^2	.14**	.15**
F(3,115)=5.09, *p* <.01			F(3,88)=4.57, *p* <.01		
F(3,115)=5.93, *p* <.01			F(3,88)=5.23, *p* <.01		

Noot. + *p* <.10; * *p* <.05; ** *p* <.01; *** *p* <.001

Voor de subschaal Interactie (Tabel 6.6.4) is werkervaring van de gastouder de sterkste positieve voorspeller. Hoe meer ervaring de gastouder heeft, hoe hoger de geboden globale interactiekwaliteit. Verder geldt dat hoe meer kinderen van laagopgeleide ouders de gastouder opvangt, des te lager de interactiekwaliteit is. De in totaal verklaarde variantie is significant en middelmatig.
Voor de subschaal Programma (Tabel 6.6.4) blijkt de invloed van ouders de sterkste positieve voorspeller van kwaliteit. Terwijl het percentage schoolkinderen dat de gastouder opvangt negatief samenhangt met de kwaliteit van het geboden programma van vrij spel en activiteiten. De in totaal verklaarde variantie is middelmatig met 14%.

6.6 Samenhang tussen verschillende achtergrondkenmerken van de gastouder en de kinderen die opgevangen worden

De resultaten van de verklarende analyses lijken een voorzichtige indicatie te geven van selectietendensen in de gastouderopvang waarbij ouders die veel contact en/of invloed hebben op de praktijk van de gastouder profiteren van hogere kwaliteit. Het is de vraag of dit vooral kinderen van hoogopgeleide ouders zijn. Er zijn hiervoor verschillende aanwijzingen. Zo is er een tendens dat groepen met meer kinderen van laagopgeleide ouders een lagere kwaliteit ervaren of dat gastouders die zich sterker profileren op deze doelgroep (en ook op kinderen met een migratieachtergrond) een lagere kwaliteit bieden. Om deze vraag nader te verkennen, is er gekeken naar hoe verschillende kenmerken van de gastouder met elkaar samenhangen en in hoeverre er verschillen zijn in kwaliteit op basis van de samenstelling van de groep. Het is belangrijk om hierbij in acht te nemen dat de gastouders zelf gerapporteerd hebben over de achtergrond van de kinderen die zij opvangen en dat de kwaliteit is gebaseerd op onafhankelijke observaties van getrainde assistenten.

Tabel 6.6.1 laat de correlaties zien tussen de verschillende kenmerken die als voorspeller zijn opgenomen en kan meer inzicht geven in hoe deze kenmerken met elkaar samenhangen. Enkele verbanden worden er uitgelicht. Zo blijkt bijvoorbeeld dat gastouders die meer uren werken per week, ook een aantal andere, minder gunstige aspecten rapporteren zoals een lager opleidingsniveau, grotere groepen (en dus minder gunstige ratio's) en meer werkstress. Ook vangen zij vaker meer kinderen op van laagopgeleide ouders of kinderen van ouders met een migratieachtergrond. Zij rapporteren ook iets vaker contact met ouders (wat een gevolg kan zijn van het werken van meer uren per week). Verder is te zien dat gastouders met een hoger opleidingsniveau minder kinderen opvangen (kleinere groepen) en dus een gunstigere ratio hebben. Zij rapporteren ook meer contact met ouders. Gastouders die een hogere uurprijs vragen, meldden kleinere groepen (en dus een gunstiger ratio), en lijken zich minder te profileren op dienstverlening aan ouders. Daarnaast vangen zij minder kinderen van laagopgeleide ouders op. Verder rapporteren gastouders die een hogere uurprijs vragen dat zij meer contact hebben met ouders en dat ouders meer invloed kunnen uitoefenen.

Tabel 6.6.1 Correlatietabel verschillende achtergrondkenmerken van de gastouder en de kinderen die opgevangen worden.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Werktijd	-														
2. Uurprijs	**-.17***	-													
3. Opleidingsniveau (max)	.03	**.19***	-												
4. Groepsgrootte	**.43****	**-.35****	**-.18***	-											
5. Kind-staf ratio	**.38****	**-.32****	**-.23****	**.88****	-										
6. Werkervaring	-.04	**-.20***	.00	**.15⁺**	.14	-									
7. Werkstress	**.32****	.01	.05	.13	**.24****	-.02	-								
8. Zelfvertrouwen	**.18***	.07	-.04	.13	.02	**-.22***	.08	-							
9. % kinderen van laagopgeleide ouders	**.18***	**-.18⁺**	-.10	-.07	.11	.04	.10	.13	-						
10. % kinderen van ouders met migratieachtergrond	**.18⁺**	-.01	-.05	.07	.00	-.04	**.32****	.15	**.19***	-					
11. Profiel inclusief	.12	-.03	-.01	.05	.14	.02	.12	**.65****	**.26****	**.19***	-				
12. Profiel activiteitenaanbod	.12	.09	.08	.11	-.07	**-.26****	-.04	**.86****	.00	.07	**.26****	-			
13. Profiel dienstverlenend	.11	**-.20***	.08	**-.15⁺**	-.03	**.22***	-.14	.07	-.01	-.02	-.08	**.18***	-		
14. Profiel kleinschalig	.08	.02	.14	.08	.03	-.03	-.09	**.40****	-.13	-.04	-.02	**.55****	**.31****	-	
15. Contact met ouders	**.16⁺**	**.16⁺**	**.19***	.11	**.22***	.04	**.17⁺**	**.31****	-.08	-.02	**.34****	**.17***	-.09	**-.23****	-
16. Invloed van ouders	-.11	**.24***	-.03	**-.31***	**-.27***	-.07	.06	.03	.06	.18	-.14	.09	-.05	**.18⁺**	**-.19⁺**

* p <.05; ** p < .01; *** p <.001.

In Tabel 6.6.2 staan de kwaliteitsgegevens voor de CLASS en de FCCERS op basis van de groepssamenstelling. Er blijkt een duidelijk patroon van lagere kwaliteit wanneer een gastouder één of meer kinderen van laagopgeleide ouders opvangt. Dit effect is het sterkst voor de algehele kwaliteit zoals gemeten met de FCCERS en een aantal subschalen hiervan. Maar ook voor de proceskwaliteit zoals gemeten met de CLASS blijkt een vergelijkbare trend, maar met kleinere effecten. Dit geldt voor zo'n 26% van de gastouders. Voor de opvang van kinderen van ouders met een migratieachtergrond is dit patroon minder eenduidig en minder sterk. Hier blijkt alleen de emotionele proceskwaliteit zoals gemeten met de CLASS lager in groepen met één of meer kinderen van een andere culturele achtergrond, wat betrekking heeft op zo'n 24% van de gastouders.

Tabel 6.6.2 Overzicht van kwaliteitsverschillen op basis van groepssamenstelling

Gastouders (N = 119)						
	Geen kinderen van laagopgeleide ouders (n=88)	**1 of meer kinderen van laagopgeleide ouders (n=31)**	**Effect size**	**Geen kinderen van ouders met migratie-achtergrond (n=90)**	**1 of meer kinderen van ouders met migratie-achtergrond (n=28)**	**Effect size**
CLASS emotionele kwaliteit	5.83 (.55)	5.61 (.63)$^{+}$	.37	5.86 (.53)	5.50 (.64)**	.62
CLASS educatieve kwaliteit	3.46 (.81)	3.15 (.69)$^{+}$	.41	3.45 (.74)	3.21 (.91)	.29
FCCERS totaal	4.83 (.75)	4.41 (.89)*	.51	4.72 (.81)	4.74 (.84)	-.02
FCCERS ruimte	4.69 (.89)	4.31 (1.05)$^{+}$	.39	4.61 (.98)	4.52 (.87)	.10
FCCERS taal	5.02 (1.29)	4.38 (1.65)*	.44	4.89 (1.42)	4.82 (1.38)	.05
FCCERS activiteiten	4.11 (1.15)	3.75 (1.15)$^{+}$	.31	4.03 (1.01)	3.96 (1.25)	.06
FCCERS interactie	5.88 (1.36)	5.32 (1.16)*	.44	5.68 (1.24)	5.89 (1.04)	-.18
FCCERS programma	5.87 (1.36)	5.44 (1.43)	.31	5.71 (1.42)	5.95 (1.25)	-.18

Noot. $^{+}$ p <.10, * p <.05; ** p < .01; *** p <.001.

Op basis van deze verdiepende analyses lijkt er een indicatie te zijn van sociale selectie. Een deel van de gastouders richt zich door dienstbaarheid aan ouders vooral op ouders die op zoek zijn naar een gemakkelijke en goedkope oplossing voor de opvang van hun kind. Zij vragen vaak een lagere uurprijs en vangen vaker kinderen op van laagopgeleide ouders of ouders met een migratieachtergrond. Echter, deze gastouders profileren zich (anders dan in de peuteropvang/VVE) niet sterker op educatie of ontwikkelingsstimulering en de kwaliteit is gemiddeld genomen lager. Andere gastouders richten zich op een sociaaleconomisch hoger marktsegment. Dit uit zich vooral in de relatie met ouders. Deze ouders hebben meer contact met de gastouder en kunnen volgens de gastouder meer invloed uitoefenen op de pedagogische praktijk. Deze gastouders vragen vaker een uurprijs boven het maximumtarief dat vergoed wordt middels de kinderopvangtoeslag en de kwaliteit van de geboden opvang is op alle kenmerken hoger.

Bijlagen gastouderopvang

Tabel 6.1 Voorspellen van kwaliteit: detailanalyses van gegevens zoals gerapporteerd door gastouders:

CLASS Educatieve kwaliteit	Pairwise (n=133)	Listwise (n=92)	CLASS Emotionele kwaliteit	Pairwise (n=133)	Listwise (n=92)
Structureel					
Groepsgrootte	**-.21***	**-.24****	Groepsgrootte	-.13	**-.17⁺**
HBO-opleiding	.14	.13	HBO-opleiding	**.21***	**.20***
Werkervaring	.14	.13	Werkervaring	.10	.12
R^2	.08*	.09**	R^2	.08*	.09*
Kenmerken GO					
Uurprijs	-.20	-.20	Uurprijs	**-.26⁺**	**-.26⁺**
Uurprijs boven grens belastingtoeslag	**.43****	**.42****	Uurprijs boven grens belastingtoeslag	**.45****	**.44****
Werkstress	-.03	-.03	Werkstress	-.06	-.06
Werktijd	-.06	-.06	Werktijd	-.12	-.13
GOB relatie	.12	.12	GOB relatie	.08	.08
R^2	.33*	.33*	R^2	.35**	.35**
Cursussen en CPD					
CPD	.00	.01	CPD	-.00	.00
Cursussen ontwikkeling	.09	.07	Cursussen ontwikkeling	-.00	-.03
Functioneringsgesprek	-.02	-.03	Functioneringsgesprek	.04	.03
R^2	.01 ns	.01 ns	R^2	.00 ns	.00 ns
Groepssamenstelling					
% jonge kinderen	-.00	-.08	% jonge kinderen	-.07	-.17
% schoolkinderen (incl. kleuters)	-.04	-.09	% schoolkinderen (incl. kleuters)	-.13	-.19
% kinderen van laagopgeleide ouders	-.19+	-.16	% kinderen van laagopgeleide ouders	-.11	-.09
% niet-Nederlands	-.02	-.01	% niet-Nederlands	-.11	-.12
% zorg	.12	.11	% zorg	-.03	-.03
Leeftijdsheterogeniteit	**-.19+**	**-.22***	Leeftijdsheterogeniteit	**-.18⁺**	**-.19+**
R^2	.06 ns	.06 ns	R^2	.09⁺	.09+
Eigen kinderen					
% jonge kinderen	.01	-.06	% jonge kinderen	-.08	-.17
% schoolkinderen (incl. kleuters)	-.04	-.09	% schoolkinderen (incl. kleuters)	-.13	-.19
% kinderen van laagopgeleide ouders	**-.19⁺**	-.16	% kinderen van laagopgeleide ouders	-.11	-.09
% niet-Nederlands	-.01	-.00	% niet-Nederlands	-.13	-.12
% zorg	.12	.11	% zorg	-.03	-.03
Leeftijdsheterogeniteit	**-.19***	**-.22***	Leeftijdsheterogeniteit	**-.18⁺**	**-.19⁺**
% eigen	.03	.06	% eigen	-.04	-.01
R^2	.06 ns	.07 ns	R^2	.10 ns	.09 ns

Relatie met ouders					
Oudercontact	**.39*** **	**.30** **	Oudercontact	**.23***	**.26***
Invloed ouders	.12	.10	Invloed ouders	.03	.03
Keuzemotief kleinschalig en veilig	-.06	.01	Keuzemotief kleinschalig en veilig	-.06	-.03
Keuzemotief bekend	.13	.16	Keuzemotief bekend	.04	.02
Keuzemotief gemak	**-.20**$^{+}$	-.15	Keuzemotief gemak	-.12	**-.18**$^{+}$
R^2	.19***	.12^{+}	R^2	.06	.09
Profileringsvragen					
Kleinschalig en veilig	.05	.05	Kleinschalig en veilig	-.08	-.08
Dienstverlenend en flexibel	**-.23***	**-.23***	Dienstverlenend en flexibel	-.12	-.12
Betaalbaarheid	.15	.15	Betaalbaarheid	.07	.07
Opvang inclusief	.06	.06	Opvang inclusief	**-.16**$^{+}$	**-.16**$^{+}$
Activiteitenaanbod	.01	.01	Activiteitenaanbod	.07	.07
R^2	.02ns	.06ns	R^2	.03ns	.03ns
Relatie met ouders incl. profilering					
Oudercontact	**.38***	**.36** **	Oudercontact	**.32***	**.40** **
Invloed ouders	.09	.07	Invloed ouders	.01	-.00
Keuzemotief kleinschalig en veilig	-.08	-.02	Keuzemotief kleinschalig en veilig	-.06	-.09
Keuzemotief bekend	.10	.16	Keuzemotief bekend	.04	.04
Keuzemotief gemak	**-.21**$^{+}$	-.14	Keuzemotief gemak	-.14	-.17
Profiel Kleinschalig en veilig	-.05	-.20	Profiel Kleinschalig en veilig	-.16	-.22
Profiel Dienstverlenend en flexibel	-.11	-.11	Profiel Dienstverlenend en flexibel	-.04	.02
Profiel Betaalbaarheid	.17	.19	Profiel Betaalbaarheid	.10	.12
Profiel Opvang inclusief	-.06	**-.22**$^{+}$	Profiel Opvang inclusief	**-.27***	**-.41** **
Profiel Activiteitenaanbod	.04	.15	Profiel Activiteitenaanbod	.10	**.26**$^{+}$
R^2	.21*	.17	R^2	.13	.22*

Noot. + *p* <.10; * *p* <.05; ** *p* <.01; *** *p* <.001

Tabel 6.2 Voorspellen van kwaliteit FCCERS totaal en subschaal Ruimte en Meubilering: detailanalyses gegevens gastouderopvang zoals gerapporteerd door gastouders

FCCERS totaal	pairwise	listwise	FCCERS Ruimte en Meubilering	pairwise	listwise
Structureel					
Groepsgrootte	-.09	-.11	Groepsgrootte	**-.20***	**-.23***
HBO-opleiding	.07	.06	HBO-opleiding	.13	.13
Werkervaring	.13	.13	Werkervaring	.07	.07
R^2	.03	.03	R^2	**.17***	**.08***
Kenmerken GO					
Uurprijs	-.00	-.01	Uurprijs	-.00	-.01
Uurprijs boven grens belastingtoeslag	.04	.03	Uurprijs boven grens belastingtoeslag	.16	.15
Werkstress	.03	.04	Werkstress	.04	.04
Werktijd	.05	.03	Werktijd	-.08	-.10
GOB relatie	-.11	-.11	GOB relatie	-.02	-.02
R^2	.14 ns	.13 ns	R^2	.19 ns	.19 ns
Cursussen en CPD					
CPD	-.01	.00	CPD	-.00	.00
Cursussen ontw.	.08	.06	Cursussen ontw.	.11	.09
Functioneringsgespr.	-.08	-.09	Functioneringsgespr.	-.07	-.07
R^2	.01 ns	.01 ns	R^2	.02 ns	.01 ns
Groepssamenstelling					
% jonge kinderen	.09	.03	% jonge kinderen	-.04	-.08
% schoolkinderen	-.10	-.09	% schoolkinderen	.01	.04
% kinderen van laagopgeleide ouders	-.08	-.10	% kinderen van laagopgeleide ouders	.01	-.00
% niet-Nederlands	-.04	-.05	% niet-Nederlands	-.04	-.06
% zorg	-.07	-.04	% zorg	-.09	-.07
Leeftijdsheterogeniteit	-.00	-.01	Leeftijdsheterogeniteit	-.08	-.14
R^2	.04 ns	.03 ns	R^2	.03 ns	.05 ns
Eigen kinderen					
% jonge kinderen	.09	.03	% jonge kinderen	-.04	-.07
% schoolkinderen	-.11	-.09	% schoolkinderen	-.00	.05
% kinderen van laagopgeleide ouders	-.08	-.10	% kinderen van laagopgeleide ouders	.01	-.01
% niet-Nederlands	-.04	-.05	% niet-Nederlands	-.05	-.06
% zorg	-.07	-.04	% zorg	-.09	-.07
Leeftijdsheterogeniteit	-.00	-.01	Leeftijdsheterogeniteit	-.08	-.14
% eigen	-.00	.00	% eigen	-.01	.03
R^2	.05 ns	.03 ns	R^2	.03 ns	.05 ns

Relatie met ouders					
Oudercontact	**.19+**	.07	Oudercontact	.15	.04
Invloed ouders	**.23***	**.21⁺**	Invloed ouders	.13	.11
Keuzemotief kleinschalig en veilig	.03	.06	Keuzemotief kleinschalig en veilig	.02	.05
Keuzemotief bekend	-.04	.02	Keuzemotief bekend	-.02	.03
Keuzemotief gemak	**-.19⁺**	-.15	Keuzemotief gemak	-.24*	-.09
R^2	.11⁺	.07 ns	R^2	.08ns	.02ns
Profilering					
Kleinschalig en veilig	.16	.16	Kleinschalig en veilig	**.21⁺**	**.21⁺**
Dienstverlenend en flexibel	**-.17⁺**	**-.17⁺**	Dienstverlenend en flexibel	-.08	-.08
Betaalbaarheid	.04	.04	Betaalbaarheid	.10	-.10
Opvang inclusief	-.05	-.05	Opvang inclusief	.09	.09
Activiteitenaanbod	.03	.03	Activiteitenaanbod	-.04	-.04
R^2	.05ns	.05ns	R^2	.04ns	.04ns
Relatie met ouders incl. profilering					
Oudercontact	.17	.11	Oudercontact	.10	.07
Invloed ouders	.18	.19	Invloed ouders	.11	.14
Keuzemotief kleinschalig en veilig	-.05	-.01	Keuzemotief kleinschalig en veilig	-.03	.05
Keuzemotief bekend	-.07	-.03	Keuzemotief bekend	-.03	.04
Keuzemotief gemak	**-.21⁺**	-.13	Keuzemotief gemak	**-.23⁺**	-.07
Profiel Kleinschalig en veilig	.10	-.05	Profiel Kleinschalig en veilig	.17	-.04
Profiel Dienstverlenend en flexibel	-.09	.00	Profiel Dienstverlenend en flexibel	-.01	.10
Profiel Betaalbaarheid	.09	.02	Profiel Betaalbaarheid	-.04	-.13
Profiel Opvang inclusief	-.09	-.17	Profiel Opvang inclusief	.07	-.02
Profiel Activiteitenaanbod	.07	.21	Profiel Activiteitenaanbod	-.02	.09
R^2	.121 ns	.11 ns	R^2	.10ns	.04ns

Noot. + *p* <.10; * *p* <.05; ** *p* <.01; *** *p* <.001

Tabel 6.3 Voorspellen van kwaliteit FCCERS subschaal Taal en subschaal Activiteiten: detailanalyses van gegevens zoals gerapporteerd door gastouders

FCCERS Taal	pairwise	listwise	FCCERS Activiteiten	pairwise	listwise
Structureel					
Groepsgrootte	-.01	-.04	Groepsgrootte	-.02	-.07
HBO-opleiding	.10	.10	HBO-opleiding	-.01	-.02
Werkervaring	.04	.05	Werkervaring	.07	.09
R^2	.01 ns	.01 ns	R^2	.01 ns	.00 ns
Kenmerken GO					
Uurprijs	.08	.08	Uurprijs	-.08	-.08
Uurprijs vergoed	.02	.01	Uurprijs vergoed	.08	.07
Werkstress	-.06	-.06	Werkstress	.03	.04
Werktijd	.09	.07	Werktijd	.08	.05
GOB relatie	-.03	-.03	GOB relatie	-.14	-.14
R^2	.13 ns	.11 ns	R^2	.18 ns	.17 ns
Cursussen en CPD					
CPD	.05	.06	CPD	.00	.01
Cursussen ontw.	.02	-.00	Cursussen ontw.	.07	.05
Functioneringsgespr.	.03	.03	Functioneringsgespr.	-.10	-.11
R^2	.00 ns	.00 ns	R^2	.02 ns	.01 ns
Groepssamenstelling					
% jonge kinderen	.17	.20	% jonge kinderen	.01	-.04
% schoolkinderen	-.11	-.11	% schoolkinderen	-.09	-.09
% kinderen van laagopgeleide ouders	**-.19+**	**-.23***	% kinderen van laagopgeleide ouders	-.01	-.04
% niet-Nederlands	-.01	-.05	% niet-Nederlands	-.09	-.10
% zorg	-.00	.03	% zorg	-.08	-.04
Leeftijdsheterogeniteit	-.02	.03	Leeftijdsheterogeniteit	.06	.04
R^2	.12*	.12*	R^2	.03 ns	.02 ns
Eigen kinderen					
% jonge kinderen	.17	.20	% jonge kinderen	.01	-.04
% schoolkinderen	**-.18**	-.11	% schoolkinderen	-.09	-.09
% kinderen van laagopgeleide ouders	**-.19+**	**-.23***	% kinderen van laagopgeleide ouders	-.01	-.04
% niet-Nederlands	-.02	-.04	% niet-Nederlands	-.09	-.10
% zorg	-.00	.03	% zorg	-.08	-.04
Leeftijdsheterogeniteit	-.02	.03	Leeftijdsheterogeniteit	.06	.04
% eigen	**-.03**	**.01**	% eigen	-.01	-.01
R^2	.07*	.06+	R^2	.03 ns	.02 ns

Relatie met ouders					
Oudercontact	.13	-.01	Oudercontact	.13	.02
Invloed ouders	.09	.08	Invloed ouders	**.21**$^{+}$	**.19**$^{+}$
Keuzemotief kleinschalig	.12	.14	Keuzemotief kleinschalig	.04	.15
Keuzemotief bekend	-.04	-.14	Keuzemotief bekend	-.02	-.01
Keuzemotief gemak	**-.24***	**-.27***	Keuzemotief gemak	-.17	-.11
R^2	.08	.09	R^2	.08 ns	.06 ns
Profilering					
Kleinschalig en veilig	.10	.10	Kleinschalig en veilig	.17	.17
Dienstverlenend en flexibel	-.18	-.18	Dienstverlenend en flexibel	-.13	-.13
Betaalbaarheid	.02	.01	Betaalbaarheid	-.13	-.01
Opvang inclusief	**-.21***	**-.21***	Opvang inclusief	.01	.01
Activiteitenaanbod	.15	.15	Activiteitenaanbod	.04	.04
R^2	.08^{+}	.08^{+}	R^2	.04 ns	.04 ns
Relatie met ouders incl. profilering					
Oudercontact	.17	.02	Oudercontact	.09	.02
Invloed ouders	.02	.01	Invloed ouders	.17	.19
Keuzemotief kleinschalig en veilig	.03	.01	Keuzemotief kleinschalig en veilig	-.03	.10
Keuzemotief bekend	-.07	-.16	Keuzemotief bekend	-.04	-.03
Keuzemotief gemak	**-.24***	**-.23***	Keuzemotief gemak	-.16	-.10
Profiel Kleinschalig en veilig	.03	.09	Profiel Kleinschalig en veilig	.12	-.06
Profiel Dienstverlenend en flexibel	-.11	-.09	Profiel Dienstverlenend en flexibel	-.07	.03
Profiel Betaalbaarheid	.09	.03	Profiel Betaalbaarheid	.03	-.03
Profiel Opvang inclusief	**-.27***	**-.25***	Profiel Opvang inclusief	-.01	-.06
Profiel Activiteitenaanbod	.17	.20	Profiel Activiteitenaanbod	.06	.20
R^2	.15 ns	.17 ns	R^2	.11 ns	.09 ns

Noot. + p <.10; * p <.05; ** p <.01; *** p <.001

Tabel 6.4 Voorspellen van kwaliteit FCCERS subschaal Interactie en subschaal Programma: detailanalyses van gegevens zoals gerapporteerd door gastouders

FCCERS Interactie	Pairwise	Listwise	FCCERS Programma	Pairwise	Listwise
Structureel					
Groepsgrootte	.00	.01	Groepsgrootte	-.08	-.03
HBO-opleiding	.05	.05	HBO-opleiding	.04	.05
Werkervaring	**.27****	**.27****	Werkervaring	.05	.04
R^2	**.07***	**.08***	R^2	.01 ns	.00 ns
Kenmerken GO					
Uurprijs	.06	.04	Uurprijs	-.06	-.07
Uurprijs boven grens belastingtoeslag	-.13	-.14	Uurprijs boven grens belastingtoeslag	.03	.04
Werkstress	.06	.07	Werkstress	.01	.02
Werktijd	.01	-.02	Werktijd	.05	.05
GOB relatie	-.04	-.04	GOB relatie	-.11	-.11
R^2	.13 ns	.13 ns	R^2	.13 ns	.14 ns
Cursussen en CPD					
CPD	.02	.02	CPD	-.05	-.05
Cursussen ontw.	.06	.04	Cursussen ontw.	.06	.05
Functioneringsgespr.	-.03	-.03	Functioneringsgespr.	-.02	-.02
R^2	.01 ns	.00 ns	R^2	.01 ns	.00 ns
Groepssamenstelling					
% jonge kinderen	.13	.03	% jonge kinderen	.15	.09
% schoolkinderen	-.05	-.038	% schoolkinderen	-.14	-.15
% kinderen van laagopgeleide ouders	**-.19+**	-.17	% kinderen van laagopgeleide ouders	.01	-.03
% niet-Nederlands	.05	.05	% niet-Nederlands	.05	.03
% zorg	.02	.01	% zorg	-.08	-.02
Leeftijdsheterogeniteit	-.04	.05	Leeftijdsheterogeniteit	-.00	.04
R^2	.05 ns	.03 ns	R^2	.07 ns	.05 ns
Eigen kinderen					
% jonge kinderen	.12	.01	% jonge kinderen	.16	.12
% schoolkinderen	-.05	-.04	% schoolkinderen	-.14	-.14
% kinderen van laagopgeleide ouders	**-.18+**	-.17	% kinderen van laagopgeleide ouders	-.00	-.03
% niet-Nederlands	.05	.04	% niet-Nederlands	.05	.04
% zorg	.01	.01	% zorg	-.07	-.02
Leeftijdsheterogeniteit	-.04	-.04	Leeftijdsheterogeniteit	-.01	.03
% eigen	-.05	-.07	% eigen	.07	.09
R^2	.06 ns	.04 ns	R^2	.07 ns	.06 ns

Relatie met ouders					
Oudercontact	.18	**.19+**	Oudercontact	.13	.02
Invloed ouders	.09	.07	Invloed ouders	**.27***	**.25***
Keuzemotief kleinschalig en veilig	-.03	-.12	Keuzemotief kleinschalig en veilig	-.02	-.07
Keuzemotief bekend	-.10	-.01	Keuzemotief bekend	.01	.01
Keuzemotief gemak	.00	-.06	Keuzemotief gemak	-.08	-.04
R^2	.05 ns	.05 ns	R^2	.09 ns	.07 ns

Profilering					
Kleinschalig en veilig	-.03	-.03	Kleinschalig en veilig	-.03	.17
Dienstverlenend en flexibel	-.14	-.14	Dienstverlenend en flexibel	-.14	**-.17^{+}**
Betaalbaarheid	**.21+**	**.21^{+}**	Betaalbaarheid	.21+	.11
Opvang inclusief	-.11	-.11	Opvang inclusief	-.11	-.11
Activiteitenaanbod	-.03	-.03	Activiteitenaanbod	-.03	-.05
R^2	.04 ns	.04 ns	R^2	.04 ns	.06 ns

Relatie met ouders incl. profilering					
Oudercontact	**.22^{+}**	**.26***	Oudercontact	.12	.06
Invloed ouders	.05	.03	Invloed ouders	**.21^{+}**	**.20^{+}**
Keuzemotief kleinschalig en veilig	-.04	-.14	Keuzemotief kleinschalig en veilig	-.09	-.14
Keuzemotief bekend	-.13	-.02	Keuzemotief bekend	-.01	.02
Keuzemotief gemak	-.04	-.09	Keuzemotief gemak	-.10	-.03
Profiel Kleinschalig en veilig	-.10	-.21	Profiel Kleinschalig en veilig	.13	.12
Profiel Dienstverlenend en flexibel	-.09	-.10	Profiel Dienstverlenend en flexibel	-.11	-.05
Profiel Betaalbaarheid	**.25^{+}**	**.30***	Profiel Betaalbaarheid	.12	.05
Profiel Opvang inclusief	-.19	**-.25***	Profiel Opvang inclusief	-.12	-.19
Profiel Activiteitenaanbod	.01	.11	Profiel Activiteitenaanbod	-.03	-.01
R^2	.10 ns	.13 ns	R^2	.13 ns	.12 ns

Noot. + p <.10; * p <.05; ** p <.01; *** p <.001

APPENDIX A

Hieronder volgt kort een overzicht van de steekproeftrekking en respons per studie/jaar van de gegevens die zijn gebruikt voor de trendanalyses.

1995 Kwaliteit van de kinderopvang (van IJzendoorn et al., 1998): Kinderdagopvang

Voor de observatiestudie is een aselecte steekproef getrokken van 43 kinderen en 43 kindercentra uit een nationaal representatieve steekproef van 500 kinderen met hun ouders en pedagogisch medewerkers in de kinderopvang. Een vergelijking op een aantal achtergrondvariabelen van zowel de medewerkers als de groepen waar zij werkten vertoonde amper verschillen tussen de medewerkers/groepen die deelnamen aan de observatiestudie en degenen die niet deelnamen (er werd enkel een verschil gevonden in de kind-staf ratio ten gunste van de observatiestudie en de leeftijd van de vaders van de kinderen die iets ouder waren in de observatiestudie). Er werden geen verschillen gevonden in opleidingsniveau en werkervaring van de medewerker, groepsgrootte en het aantal uren dat het kind naar de opvang ging. De auteurs concludeerden op basis hiervan dat de steekproef representatief was voor de Nederlandse kinderopvang. Deze studie gebruikte de ITERS/ECERS als kwaliteitsinstrument en heeft tevens een aantal structurele kenmerken van de locaties, pedagogisch medewerkers en de groepen gemeten.

2001 Kwaliteit van de kinderopvang (Gevers Deynoot-Schaub & Riksen-Walraven, 2005): Kinderdagopvang

Er zijn aselect 71 centra benaderd voor deelname op basis van telefoonboekgegevens in het westen en midden van Nederland. 83% van de directeuren stemde toe in deelname aan de studie. Op basis van de 88% positieve respons van gezinnen met een kind van 15 maanden oud bleven er 51 groepen over van 39 centra die in het westen of midden van Nederland waren gevestigd. De studie gebruikte de ITERS/ECERS en verzamelde gegevens over de structurele kenmerken van de locaties, pedagogisch medewerkers en de groepen.

2005 Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO; Vermeer et al., 2005): Kinderdagopvang

Er is een gestratificeerde, aselecte steekproef getrokken van 50 kindercentra uit een landelijk bestand van 2800 kinderdagverblijven op basis van 21 regio's (verkregen van het Programmabureau Implementatie Wet Kinderopvang). Er is op basis van het aantal kindplaatsen berekend hoeveel kinderdagverblijven er nodig waren per regio om tot een totaal van 50 te komen. Op basis van deze stratificatie zijn een hoofdbestand en twee reservebestanden gemaakt. De respons voor de hoofdsteekproef was 64% en er is gekomen tot het totaal door aselect uit beide reservesteekproeven te trekken. Achteraf bleken de data van acht kindercentra onbetrouwbaar en zijn verwijderd uit de rapportage. De resterende kindercentra bleken voldoende verspreid over Nederland te liggen waardoor de auteurs betogen dat de steekproef representatief voor de Nederlandse kinderopvang is. De ITERS/ECERS werd gebruikt om proceskwaliteit te meten en daarnaast zijn er gegevens verzameld over de structurele kenmerken van de locaties, pedagogisch medewerkers en de groepen.

2008 NCKO (de Kruif et al., 2009; Helmerhorst et al., 2015): Kinderdagopvang

Er is een aselecte steekproef getrokken van 210 kinderdagverblijven uit een landelijk bestand met ongeveer 2960 kinderdagverblijven. Daarnaast zijn vier reservesteekproeve getrokken. Er is dezelfde werkwijze gevolgd als in 2005 met een stratificatie op basis van het aantal kindplaatsen in een regio (totaal 21 regio's). De respons was 33%. Uiteindelijk was de steekproefgrootte 200 groepen. Er is gebruik gemaakt van de ITERS/ECERS en de NCKO-schalen om proceskwaliteit te meten. Daarnaast zijn structurele kenmerken van de locaties, pedagogisch medewerkers en de groepen in kaart gebracht. De reden voor een grotere steekproef in dit jaar was de ontwikkeling en validering van de NCKO-schalen.

2011 Landelijke peiling (Boogaard & van Daalen-Kapteijns, 2012): Buitenschoolse opvang

Er is tweemaal een random steekproef getrokken uit het bestand van Kinderopvangkaart met het doel om 75 buitenschoolse opvanglocaties te werven. De eerste keer zijn 115 locaties getrokken en de tweede keer 150 locaties. Van deze 265 locaties zijn er 220 locaties benaderd waarvan er 78 hebben deelgenomen (respons van 35%). De locaties waren verspreid over Nederland en over gemeenten van verschillende grootte (o.a. G4 en G32) en lijken daarmee representatief voor een landelijk beeld.

2011 en 2012 Pre-COOL onderzoek (Leseman & Slot, 2013): Kinderdagopvang en peuteropvang

Pre-COOL$^{2-5}$ is een cohortonderzoek dat aansluit op het cohortonderzoek COOL$^{5-18}$. De basis vormde een aselecte, landelijke goed gespreide steekproef van 300 scholen die deelnemen aan COOL, waarvan er 139 (46.3%) bereid waren deel te nemen aan pre-COOL$^{2-5}$. Deze scholen is gevraagd aan te geven van welke voorschoolse voorzieningen de kinderen instroomden in hun school. Op die wijze zijn er ongeveer 350 instellingen geïdentificeerd. Daarnaast zijn er

met aanvullend onderzoek via internet nog circa 150 instellingen gevonden in de buurt van de scholen wat resulteerde in totaal 500 voorzieningen die zijn benaderd voor deelname aan het onderzoek. 263 instellingen waren bereid deel te nemen (52.6%). De observaties zijn om logistieke redenen alleen verricht in instellingen waar minimaal vier kinderen deelnamen aan pre-COOL[2-5], wat resulteerde in 162 instellingen met in totaal 271 groepen waarvan 122 kinderdagopvanggroepen (45%) en 149 peuteropvanggroepen (55%).

2012 NCKO (Fukkink et al., 2013): Kinderdagopvang

Er zijn twee steekproeven getrokken. De eerste steekproef betrof een nieuwe steekproef van 50 groepen die aselect zijn getrokken uit een landelijk bestand van kinderdagverblijven (verkregen via het Ministerie van OCW). Tevens zijn vier reservesteekproeven getrokken. De respons was 45%. Er is op dezelfde wijze als in 2005 en 2001 gewerkt met regio's en afspiegeling van aantal kindplaatsen per regio. In de tweede steekproef zijn 25 groepen uit 2008 voor een tweede maal bezocht. Dit maakt echter geen onderdeel uit van de huidige vergelijking en kan dus buiten beschouwing worden gelaten.

2013 NCKO (Gevers Deynoot-Schaub, Helmerhorst, Bollen, & Fukkink, 2014): Peuteropvang

De steekproef bestond uit 52 peuterspeelzaalgroepen waarvan 26 reguliere groepen en 26 VVE-groepen. Er is een aselecte steekproef getrokken uit het landelijk register kinderopvang en peuterspeelzalen (LRKP) (en tevens vier reservebestanden) waarbij gebruik is gemaakt van een indeling naar regio, zodat het aantal locaties representatief was voor het aantal kindplaatsen in de betreffende regio. Zij hebben expliciet onderscheid gemaakt tussen peuterspeelzalen die werkten met een erkend VVE-programma en met gecertificeerde beroepskrachten en reguliere locaties. Tijdens de werving bleek het moeilijk om voldoende reguliere peuterspeelzalen te werven en om die reden zijn er 10 van de 26 locaties selectief geworven door middel van navraag bij kinderopvangorganisaties en andere opvanginstellingen.

2017-2019 Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK): Alle opvangsoorten

Voor de streekproeftrekking wordt gebruik gemaakt van de CBS-indeling van Nederland in 40 zogenaamde COROP-gebieden[113]. In deze rapportage, waarin de gegevens van 2017, 2018 en 2019 samen worden geanalyseerd, gaat het om zes COROP-gebieden per regio, ofwel 24 in totaal. Uit alle locaties kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang binnen die regio's en COROP-gebieden zijn gestratificeerde steekproeven naar urbanisatiegraad en grootte van de organisatie getrokken uit het populatiebestand het Landelijk Register Kinderopvang (LRK)[114]. Een volledig overzicht van de gerealiseerde

[113] Nederland telt 40 COROP-gebieden die een landelijk dekkende indeling vormen. De COROP-gebieden zijn in 1970 vastgesteld door de Coördinatiecommissie Regionaal Onderzoeksprogramma (COROP). Een COROP-gebied is een sociaalgeografische eenheid met een grote stad in het centrum en landelijk gebied daaromheen.

[114] Via het ministerie van SZW vragen we bij elke meting het DUO LRK-bestand op. Bij de LKK2017 was dit nog het LRKP-bestand, omdat het peuterspeelzaalwerk toen nog niet volledig was geharmoniseerd. Dit bestand

steekproef staat op pagina 38 van de Bijlagen bij Hoofdstuk 2. De positieve respons was 12% voor de gastouderopvang, 33% voor de kinderdagopvang, 37% voor de buitenschoolse opvang en 52% voor de peuteropvang. Er zijn in totaal ruim 1100 gastouders benaderd, 281 kinderdagopvanggroepen, 259 buitenschoolse opvanggroepen en 192 peuteropvanggroepen. Zie meer details over de respons op pagina 39-41 van de Bijlagen bij Hoofdstuk 2.

wordt opgeschoond voor gebruik. Zo worden bijvoorbeeld alleen kinderopvanglocaties geselecteerd die geregistreerd zijn. Bij het opschonen van het LRK-bestand worden ook individuele gastouders die onder hetzelfde registratienummer een bemiddelingsrelatie hebben met meerdere gastouderbureaus uitgedund, zodat ze maar één keer in het bestand voorkomen. Op deze manier krijgen ze evenveel kans om getrokken te worden. Individuele gastouders die daarentegen met diverse unieke registratienummers op diverse opvanglocaties kinderen opvangen, worden niet uitgedund.

Ten aanzien van het peuterspeelzaalwerk is er voor gekozen rekening te houden met de harmonisatie van kinderopvang en peuterspeelzaalwerk. Vanaf 1 januari 2018 staat al het peuterspeelzaalwerk als kinderopvang geregistreerd. Toch is in de combinatie van naamgeving van de organisatie en/of de opvanglocatie en/of het aantal kindplaatsen vaak nog wel te achterhalen of het hier voormalig peuterspeelzaalwerk betreft. Opvanglocaties die als een kinderdagverblijf geregistreerd staan, maar waarvan het zo goed als zeker was dat het om een voormalige peuterspeelzaal gaat, worden voor de steekproeftrekking meegenomen als peuteropvang. Bij de actieve werving van de locaties wordt gecontroleerd of we hier te maken hebben met een voormalige peuterspeelzaal of toch een kinderdagverblijf.

APPENDIX B

Procedure training omgevingsschalen

Voor LKK zijn alle obervatoren steeds getraind in alle observatie-instrumenten die zij gebruikt hebben. De omgevingsschalen zijn getraind gedurende één volle trainingsdag door een ervaren onderzoeker (voor alle jaren was dit dezelfde trainer). Deze trainer heeft een uitgebreide introductie gegeven van het instrument waarin vooral aandacht is besteed aan de wijze van scoring, de daarbij gebruikte terminologie (veel, weinig etc.) en is er uitgebreid geoefend aan de hand van foto- en videomateriaal. Er is tijdens de training vooral stilgestaan bij de subschalen met betrekking tot ruimte en inrichting, de materialen en het activiteitenaanbod. Tevens hebben de assistenten tijdens een begeleid veldbezoek geoefend met de ECERS-R.

Interne consistentie van de (sub)schalen van de omgevingsschalen

De interne consistentie (cronbach's alpha) van de totale schaal en de verschillende subschalen staat in Tabel B.1 en is overall voldoende tot goed. De lagere cronbach's alpha voor de subschaal praten en redeneren wordt veroorzaakt door afwijkingen van de normaalverdeling. Op twee items (item 15 'boeken en platen' en item 18 'informeel taalgebruik') wordt relatief vaak hoger gescoord en item 15 heeft daarnaast twee duidelijke pieken (i.p.v. één wat gebruikelijk is) bij de scores '4' en '7'. Dat maakt dat deze items wat minder duidelijk samenhangen met de andere twee items in de schaal, resulterend in een lagere cronbach's alpha. De lagere cronbach's alpha voor de subschaal Programma heeft eveneens te maken met de verdeling van scores voor de verschillende items. Zo is item 35 'vrij spel' sterk scheef verdeeld omdat alle groepen (ruim) voldoende ruimte bieden aan vrij spel. Ook het item 36 'groepstijd' is scheef verdeeld omdat vrijwel alle groepen een vast groepsmoment hebben. Item 34 'dagschema' daarentegen laat variatie zien met groepen aan beiden extremen van de schaal (scores van 2 of scores van 7). Overall, geeft het dus aan dat de items onderling niet heel sterk samenhangen, wat wellicht logisch is gezien de inhoud van de items.

Voorgaand onderzoek heeft niet altijd de interne consistentie op subschaalniveau gerapporteerd, maar de interne consistentie voor het hele instrument komt zeer sterk overeen tussen de huidige LKK-meting en voorgaande metingen (Fukkink et al., 2013; Gevers Deynoot-Schaub & Riksen-Walraven, 2005; De Kruif et al., 2007; Vermeer et al., 2005).

Tabel B.1 Overzicht van de interne betrouwbaarheid (alpha) van de subschalen van de ITERS/ECERS-R

		Kinderdagopvang ITERS-R (N=166)	Kinderdagopvang ECERS-R (N=99)	Peuteropvang ECERS-R (N=61)
1	Ruimte en meubilering	α=.27	α=.44	α=.60
2	Luisteren/praten of taal/redeneren	α=.71	α=.46	α=.42
3	Activiteiten	α=.76	α=.74	α=.74
4	Interactie	α=.71	α=.72	α=.74
5	Programma	α=.48	α=.41	α=.49
	Totaal obv schalen 2, 3, 4	α=.86	α=.83	α=.81
	Totaal incl halen/brengen	α=.87	α=.85	α=.86

Convergente validiteit

In het LKK-onderzoek zijn alle instrumenten door onafhankelijke assistenten gecodeerd (dus observatoren die live de ITERS/ECERS en de CLASS scoorden en een andere observator die van video de NCKO-schalen codeerden). Er is gekeken naar de samenhang tussen de ITERS-R/ECERS-R en andere instrumenten en in hoeverre die vergelijkbaar is met eerdere metingen. De correlaties tussen de ITERS-R/ECERS-R en de NCKO-schalen waren veelal significant en lieten een matige correlatie zien varieerden van 0.10 - .34 op subschaalniveau (waarbij de interactieschaal de meeste correlaties vertoont met de NCKO-schalen) en was het sterkst voor de totale ITERS-R/ECERS-R score. Het correlatiepatroon tussen de verschillende subschalen van de ITERS-R/ECERS-R en de verschillende NCKO-subschalen was sterk vergelijkbaar met de gegevens die zijn gerapporteerd in de validatiestudie van de NCKO-schalen in 2007 (De Kruif et al., 2007), hoewel de sterkte van de correlaties iets lager is in de LKK-gegevens.

Referenties

Abreu-Lima, I.M.P., Leal, T.B., Cadima, J., & Gamelas, A. M. (2013). Predicting child outcomes from preschool quality in Portugal. *European Journal of Psychology of Education, 28,* 399-420. doi:10.1007/s10212-012-0120-y

Akgündüz, E., Jongen, E., Leseman, P. P. M., & Plantenga, J. (2015). *Quasi-experimental evidence on the relation between child care subsidies and child care quality.* CPB Discussion Paper, 310, Den Haag.

Anders, Y., Rossbach, H.-G., Weinert, S., Ebert, S., Kuger, S., Lehrl, S., & Maurice, J., von. (2012). Home and preschool learning environments and their relations to the development of early numeracy skills. *Early Childhood Research Quarterly, 27,* 231-244. doi:10.1016/j.ecresq.2011.08.003

Bandel, E. Aikens, N., Vogel, C. A., Boller, K., & Murphy, L. (2014). *Observed quality and psychometric properties of the CLASS-T in the Early Head Start Family and Child Experiences Survey (OPRE Technical Brief No. 2014–23).* Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Office of Planning, Research and Evaluation.

Barros, S., & Aguiar, C. (2010). Assessing the quality of Portuguese child care programs for toddlers. *Early Childhood Research Quarterly, 25,* 527-535. doi:10.1016/j.ecresq.2009.12.003

Barros, S., Cadima, J., Bryant, D. M., Coelho, V., Pinto, A. I., Pessanha, M., & Peixoto, C. (2016). Infant child care in Portugal: Associations with structural characteristics. *Early Childhood Research Quarterly, 37,* 118-130. doi:10.1016/j.ecresq.2016.05.003.

Besluit basisvoorwaarden kwaliteit voorschoolse educatie 2010 (2010, 7 juli). Verkregen via https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2010-298.html

Bjørnestad, E., & Os, E. (2018). Quality in Norwegian childcare for toddlers using ITERS-R. *European Early Childhood Education Research Journal, 26*, 111-127. doi:10.1080/1350293X.2018.1412051

Bleses, D., Jensen, P., Slot, P. L., & Justice, L. M. (2019). Low-cost teacher-implemented intervention improves toddlers' language and math skills. Geaccepteerd in *Early Childhood Research Quarterly.*

Boogaard, M., & van Daalen-Kapteijns, M. (2012). *Pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang in Nederland.* Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Brancheorganisatie Kinderopvang (2014). *Brancherapport Kinderopvang 2014.* Verkregen via https://www.kinderopvang.nl/Content/Files/file/Brancherappport%20kinderopvang%202014.pdf

Castle, S., Williamson, A. C., Young, E., Stubblefield, J., Laurin, D., & Pearce, N. (2016). Teacher-child interactions in early Head Start classrooms: Associations with teacher characteristics. *Early Education and Development*, 27, 259-274. doi:10.1080/10409289.2016.1102017.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2019). *Aantal medewerkers, beschikbare plaatsen en de geplaatste peuters.* Verkregen via https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/81278NED /table?fromstatweb

Centraal Planbureau (2011). *Kinderopvang in kaart.* Den Haag: CPB. Verkregen via https://www.cpb.nl/sites/default/files/publicaties/download/cpb-notitie-27okt2011-kinderopvang-kaart.pdf

Eerste kwartaalrapportage kinderopvang 2019, *Kamerstukken II* 2019, 2019D23927. Verkregen via

https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2019D23927&did=2019D23927
Fukkink, R. G., Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., Helmerhorst, K. O. W., Bollen, I., & Riksen-Walraven, J. M. A. (2013). *Pedagogische kwaliteit van de kinderopvang voor 0- tot 4-jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven in 2012.* Amsterdam/Nijmegen: Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO).
Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., & Riksen-Walraven, M. J. (2005). Child care under pressure: The quality of Dutch centers in 1995 and in 2001. *The Journal of Genetic Psychology, 166,* 280-296. doi:10.3200/GNTP.166.3.280-296
Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., Helmerhorst, K. O. W., Bollen, I., & Fukkink, R. G. (2014). *Pedagogische kwaliteit van de opvang voor 2- tot 4- jarigen in Nederlandse peuterspeelzalen in 2013.* Amsterdam: Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO).
Harms, T., Clifford, R.M. & Cryer, D. (2005). *Beoordelingsschaal Pedagogische Kwaliteit. [Leer- en Leefomgeving voor peuters en kleuters [Early Childhood Environment Rating Scale-Revised].* (R.E.L. de Kruif & L.W.C. Tavecchio, Vert.), Amsterdam: Uitgeverij SWP.
Harms, T., Cryer, D. & Clifford, R.M. (2006). *Beoordelingsschaal Pedagogische Kwaliteit. Leer- en Leefomgeving voor baby's en dreumesen [Infant/Toddler Environment Rating Scale-Revised]* (R.E.L. de Kruif & L.W.C. Tavecchio, Vert.), Amsterdam: Uitgeverij SWP.
Harms, T., Cryer, D. & Clifford, R. M. (2007). *Family Child Care Environment Rating Scale – Revised*.
Helmerhorst, K. O. W., Riksen-Walraven, J. M. A., Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., Tavecchio, L. W. C., & Fukkink, R. G. (2015). Child care quality in the Netherlands over the years: A closer look. *Early Education and Development, 26,* 89-105. doi:10.1080/10409289.2014.948784
Hulpia, H., Vandenbroeck, M., Daems, M., Declercq, B., Janssen, J., Cleynenbreugel, C. van, & Laevers, F. (2016). *MeMoQ Deelrapport 10: Emotionele en educatieve ondersteuning in de nulmeting.* Kind en Gezin, Ugent, KU Leuven.
IJzendoorn, M. H. van, Tavecchioo, L. W. C., Stams, G.-J. J. J. M., Verhoeven, M. J. E., & Reiling, E. J. (1998). Quality of center day care and attunement between parents and caregivers: Center day care in cross-national perspective. *The Journal of Genetic Psychology, 159,* 437-454. doi:10.1080/00221329809596163
Initiatiefvoorstel-Hamer, Wet basisvoorziening kinderopvang en ontwikkelingsstimulering, *Kamerstukken I,* 30479 (2006, 7 maart). Verkregen via https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?cfg=wetsvoorsteldetails&qry=wetsvoorstel%3A30479
Jamison, K. R., Cabell, S. Q., LoCasalel-Crouch, J., Hamre, B. K., & Pianta, R. C. (2014). CLASS-Infant: An observational measure for assessing teacher-infant interactions in center-based child care. *Early Education and Development, 25,* 553-572. doi:10.1080/10409289.2013.822239.
Karemaker, A., Mathers, S., & Singler, R. (2012). *Improving Quality in the Early Years: A Comparison of Perspectives and Measures. Technical Report. Oxford.* Verkregen via http://www.education.ox.ac.uk/wordpress/wp-content/uploads/2012/03/Early-Years-Quality-Karemaker-et-al-Technical-Report-2012.pdf
Kemp, S. van der, & Kloosterman (2005). *Het aanbod van kinderopvang per eind 2004. Eindrapport.* Leiden: Research voor Beleid.
Kruif, R. E. K. de, Vermeer, H. J., Fukkink, R. G., Riksen-Walraven, J. M. A., Tavecchio, L. W. C., IJzendoorn, M. H., van, & Zeijl, J. van (2007). *De nationale studie pedagogische kwaliteit kinderopvang eindrapport project 0 en 1.* Amsterdam: Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO).

Kruif, R. E. L. de, Riksen-Walraven, J. M. A., Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., Helmerhorst, K. O. W., Tavecchio, L. W. C., & Fukkink, R. G. (2009). *Pedagogische kwaliteit van de opvang voor 0- tot 4-jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven in 2008.* Amsterdam/Nijmegen: Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO).

La Paro, K., Williamson, A., & Hatfield, B. (2014). Accessing quality in toddler classrooms using the CLASS-toddler and the ITERS-R. *Early Education and Development, 25,* 875-893. doi:10.1080/10409289.2014.883586.

Leseman, P. & Slot, P. (2013). *Kwaliteit en curriculum van voorschoolse opvang en educatie in Nederland. Relaties met structurele kenmerken, organisatiekenmerken en gebruik van educatieve programma's*. Utrecht: Afdeling Orthopedagogiek Cognitieve en Motorische Ontwikkelingsproblemen, Universiteit Utrecht.

Melhuish, E., & Gardiner, J. (2017). *Study of Early Education and Development (SEED): Study of Quality of Early Years Provision in England.* London: Department for Education.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2015). *Beleidsdoorlichting Kinderopvang.* Verkregen via https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2015/12/23 /beleidsdoorlichting-kinderopvang

Nieuwe regels betreffende maatschappelijke ondersteuning (wet maatschappelijke ondersteuning), *Kamerstukken II* 2004/05, 30131 (2005, 1 juni). Verkregen via https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30131-3.html

Perren, S., Frei, D., & Herrmann, S. (2016). Pädaggoische Qualität in frühkindlichen Bildungund Betreuungseinrichtungen in der Schweiz (Pedagogical quality in early childhood education and care institutions in Switzerland). *Frühe Bildung (Early Education), 5,* 3-12. doi:10.1026/2191-9186/a000242.

Regioplan (2007). Regelgeving en financiering kinderopvang en peuterspeelzalen. Verkregen via https://www.regioplan.nl/wp-content/uploads/data/file/rapporten-1500-1599/Eindrapport-2-oktober-2007_beveiligd.pdf

Regioplan (2010). Monitor capaciteit kinderopvang 2008-2010. Verkregen via https://www.regioplan.nl/wp-content/uploads/data/file/rapporten-2100-2199/2137-Monitor-capaciteit-kinderopvang-2008-2010_capaciteitsgegevens-in-het-jaar-2010.pdf

Sandstrom, H. (2012). The characteristics and quality of pre-school education in Spain. *International Journal of Early Years Education, 20,* 130-158. doi:10.1080/09669760.2012.715012

SEO Economisch Onderzoek (2009). *Ontwikkelingen op de markt voor kinderopvang 2004-2008.* Amsterdam: SEO. Verkregen via http://www.seo.nl/uploads/media/2009-41_Ontwikkelingen_op_de_markt_voor_kinderopvang_2004-2008.pdf

Sociaal en Cultureel Planbureau (2018). *Kijk op kinderopvang: Hoe ouders denken over de betaalbaarheid, toegankelijkheid en kwaliteit van kinderopvang.* Den Haag: SCP. Verkregen via https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/Kijk_op_kinderopvang

Slot, P. L., Jepma, IJ., Muller, P., Romijn, B. R. & Leseman, P. P. M. (2017). *Kwaliteit van de Nederlandse kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang - Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang Meting 2017.* (119 p.). Sardes.

Slot, P. L., Jepma, IJ., Muller, P., Romijn, B.R. & Leseman, P.P.M. (2018). *Kwaliteit van de Nederlandse kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang - Gecombineerde metingen 2017-2018.* (176 p.). Sardes.

Vereniging Nederlandse Gemeenten (2004). *Handreiking peuterspeelzaalbeleid.* Den Haag: VNG. Verkregen via: https://vng.nl/files/vng/vng/Documenten/vngdocumenten/handreiking

%20definitieve%20versie.pdf
Vermeer, H. J., IJzendoorn, M. H. van, Kruif, R. E. L. de, Fukkink, R. G., Tavecchio, L. W. C., Riksen-Walraven, J. M. A. & Zeijl, J. van (2005). *Kwaliteit van de Nederlandse kinderdagverblijven: Trends in kwaliteit in de jaren 1995-2005.* Amsterdam: Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO).
Vermeer, H. J., IJzendoorn, M. H. van, Cárcamo, R. A., & Harrison, L. J. (2016). Quality of child care using the environment rating scales: A meta-analysis of international studies. *International Journal of Early Childhood, 48,* 33-60. doi:10.1007/s13158-015-0154-9
Wet harmonisatie kinderopvang en peuterspeelzaalwerk 2018 (2018, 28 februari). Verkregen via https://wetten.overheid.nl/BWBR0039656/2018-02-28
Wet innovatie en kwaliteit kinderopvang 2019 (2019, 1 januari). Verkregen via https://wetten.overheid.nl/BWBR0039785/2019-01-01
Wet kinderopvang, *Kamerstukken I,* 28447 (2002, 26 juni). Verkregen via https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/28447_wet_kinderopvang
Wijziging van de Welzijnswet 1994 in verband met specifieke uitkeringen ter stimulering van de kinderopvang. *Kamerstukken II* 1998/99, 26556. Verkregen via https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-26556-3.html
Wijziging van artikel 22, derde lid van van de Welzijnswet, 2000. Verkregen via https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/27155_wijziging_van_artikel_22
Wijzigingswet Wet Kinderopvang (herziening stelsel gastouderopvang) 2009 (2009, 18 juli). Verkregen via https://wetten.overheid.nl/BWBR0026299/2010-08-01
Wijzigingswet Wet Kinderopvang (wijzigingen in het onderwijsachterstandenbeleid) 2012 (2012, 21 januari). Verkregen via https://wetten.overheid.nl/BWBR0027956/2012-01-21
Wyslowska, O., & Slot, P. L. (2018). *Structural and process quality in Poland and the Netherlands: A cross-national study using cluster analysis.* Manuscript under review.

Colofon

Titel	Ontwikkelingen in de kwaliteit van de Nederlandse kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang op basis van de gecombineerde metingen 2017 - 2019
Auteur	Pauline Slot, IJsbrand Jepma, Paulien Muller, Bodine Romijn, Celeste Bekkering, Paul Leseman
Datum	December 2019
Project	LKK 2019

Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang
(030) 232 62 00
info@monitorlkk.nl
www.monitorlkk.nl

Universiteit Utrecht

Sardes